DERTSEYLUNGEN

Judah Steinberg

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אידישע קלאסיקער־ביבליאטעק

פאַר שול און פאָלק

ארויסגעגעבען פון דער

פאָלק שול אָרגאַניזאַציע

פון

אידיש-נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאנד

יהודה שטיינבערג

צוזאמענגעשטעלט, רעדאַגירט און דערקלערט

פון

ש. שאפירא

ניו יארק, 1926

פאַרלאַג „פאָלק-שול"

228 East Broadway, New York

 490
ASTORIA PRESS
61 E. 4th St.
New York

דערקלערונג פון שול-קאָמיטעט

מיט אָט דעם ביכל הויבט די „פֿאָלק־שול אָרגאַניזאַציע פון אידיש־נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד" אָן אַרויסגעבן אַ ביבליאָטעק פון די אידישע קלאַסיקער, וואָס זאָל דינען פאַר די העכערע קלאַסן אין די פֿאָלק־שולן און פאַר כמעט אַלע קלאַסן אין די מיטל־שולן אַלס לייען־מאַטעריאַל פאַר אַן אַריינפיר אין און שטודיום פון דער אידישער ליטעראַטור.

אַ צווייטע אויפגאַבע ווילן מיר מיט דער ביבליאָטעק דערפילן, וועלכע איז אפשר וויכטיקער און פון גרעסערער באַדייטונג פון דער ערשטער: מיר ווילן מיט דער אויסגאַבע דערגענצן די דערציאונג, וואָס אונזערע שולן גיבן און מיט איר פאַריכטן אַ געוויסן חסרון, וואָס האָט גורם געווען, אַז דער ציל פון אונזערע שולן זאָל ניט אינגאַנצן דערגרייכט ווערן.

איינער פון די הויפט צילן פון אונזערע שולן איז, און דאַרף זיין, צובינדן דאָס קינד צום אידישן ספר, מאַכן אים פאַר אַ לייענער פון דער אידישער און העברייאישער ליטעראַטור. אין די אַלע יאָרן פון אונזער שול־טעטיקייט האָט זיך דאָס ווייט ניט איינגעגעבן. מיר שרייבן צו דעם פאַקט צו דעם, וואָס מיר האָבן ניט צוגעוואוינט אונזערע קינדער צו לייענען פאַר זיך, הויפטזעכלאַך איבער מאַנגל אין צוגענגלאַכן מאַטעריאַל. דער הויפט לייען־מאַטעריאַל פון דער אידישער ליטעראַטור אין די שולן איז נאָך אַלץ די כרעסטאָמאַטיע. די כרעסטאָמאַטיע איז אָבער אַ טעקסט־בוך, און כאָטש די קינדער לייענען מאַנכע זאַכן פון דער כרעסטאָמאַטיע אין דער היים, טוען זיי דאָס הויפטזעכלאַך אַלס צוגרייטונג צו דער שול־לעקציע און ניט כדי צו באַפרידיקן זייער נאַטירלאַכן דורשט צו לייענען. און ווען די תקופה פון דער כרעסטאָמאַטיע איז פאַרענדיקט, האָבן די קינדער נאָך ניט דערוואָרבן די געוואוינהייט צו לייענען אידיש ניט ווי א למוד, נאָר ווי אַן עסטעטישן גענוס, ווי אַ גייסטיקע באַפרידיקונג. אויך זיינען זייערע ידיעות אין אידיש און זייער באַקאַנטשאַפט מיטן אידישן לעבן, וואָס די ליטעראַטור שילדערט, צו באַשרענקט, זיי זאָלן קאָנען לייענען די אידשע קלאַסיקער מיט הנאָה. דער פועל יוצא איז, אַז נאָך יאָרן פון אַרבעט צו דערציען אידישע

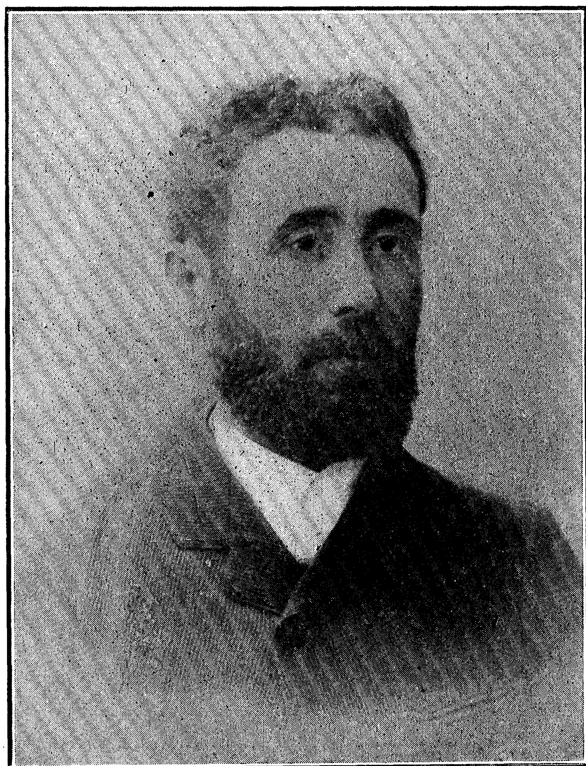
קינדער, וואָס איינער פון די סמנים פון זייער אידישקייט זאָל זיין אַ צוגעבונדנקייט צום געדרוקטן אידישן וואָרט, איז דער ציל ניט דערגרייכט.

אַט די ביבליאָטעק פון האַנטיקע, ניט צו־גרויסע, ביכלאַך, וועל־כע וועלן אַנטהאַלטן די אינטערעסאַנטסטע און כאַראַקטעריסטישסטע זאַכן פון יעדן פון די אידישע קלאַסיקער, געדרוקט אין קלאָרן שריפט, מיט דערקלערונגען און אַפּטייטשונגען פון ווערטער, אויסדרוקן און קולטור באַגריפן, וועלן, האָפן מיר, זיין אַ ווירקזאַמער מיטל אין די הענט פון לערער און עלטערן פאַר דעם צוועק פון צוגע־וואינען דעם יונגן אידישן דור צו לייענען די אידישע ליטעראַטור, פאַראינטערעסירן אים און אויך מעגלאַך מאַכן, פאַר אים צו לייענען פאַר זיך אַלע שאַפער און שאַפונגען פון דער אידישער ליטעראַטור מיט הנאה, מיט גייסטיקן געניס.

די ביבליאָטעק וועט באַשטיין פון אַרום צוואַנציק ביכלאַך און אַרומנעמען אַלע באַדייטנדיקע אידישע שרייבער. די קומענדיקע צוויי־דריי ביכלאַך וועלן זיין אַן אַנטאָלאָגיע פון דער אידישער פּאָע־זיע אונטערן נאָמען „די אידישע פּאָעטן", צוזאַמענגעשטעלט און דער־קלערט פון חבר י. ענטין.

מיר האָפן, אַז אונזערע שולן בפרט, די אַנדערע אידישע שולן און די אידישע עפנטלאַכקייט בכלל, וועלן טיילן אונזער מיינונג וועגן דעם נוצן פון דער ביבליאָטעק, וואָס מיר זוכן מיט איר צו ברענגן דער אידישער דערציאונג אין אַמעריקאַ.

צענטראַלער שול־קאָמיטעט,
פון דער
פאָלק־שול אָרג. פון א. נ. אַ. ס

יהודה שטיינבערג

יהודה שטיינבערג

(וועגן זיין לעבן און שאפן).

יהודה שטיינבערג׳ס לעבן און שאפן דערקלערן און מאכן פארשטענדלאך איינס דאס אנדערע נאר צום טייל.

זיין לעבן דערקלערט דעם מקור פון די טעמען, פון דעם מאטעריאל, וועלכן שטיינבערג האט גענוצט פאר זיינע שאפונגען. זיינע נאטור-שילדערונגען, זיינע דערציילונגען פון חסידישן לעבן, זיינע קינדער-מעשיות זיינען א רעזולטאט פון זיין לעבן אין דער אומגעבונג פון דער שיינער בעסאראביער נאטור, פון זיין דערצויגן ווערן אין א חסידיש הויז, פון זיין אפגעבן זיך מיט לערעריי דעם גרעסטן טייל פון זיין לעבן.

דער טאן און סטיל פון זיין שרייבן אבער זיינען א קאנטראסט צו זיין לעבן. זיין טאן און סטיל זיינען ווייך, צארט, פול מיט ליבע און לייכטן הומאר, בעת זיין לעבן איז צום גרעסטן טייל געווען פונקט דער היפוך.

געבארן געווארן איז שטיינבערג אין יאר 1863 אין דעם קליינעם שטעטל ליפקאני אין בעסאראביע. זיין פאטער איז געווען א חסיד, א שטרענג פרומער מענטש, און אים, נאטירלאך, נעגעבן א טראדיציאנעלע אידישע דערציאונג. אבער ניט שטענדיק איז שטיינבערג געווען אין חדר. צוזאמען מיטן חדר האט א גרויסן ארט אין זיין קינדהייט פארנומען דער טייך פרוט, לעבן וועלכן עס האט זיך געפונען זיינע עלטערנס הויז, און די שיינע בערג, וואס האבן זיך געפונען לעבן טייך.

דא, ביים טייך, וואס שניידט דורך די בעסאראבישע און רומענישע בערג, האט שטיינבערג דערצויגן זיינע אויערן צו פארנעמען די מוזיק פונם ריטמישן פליסן פון די כוואליעס און זיינע אויגן אויפצונעמען פיינע קאליר-שאטירונגען פון דעם וואסער און דעם הימל, וואס האט זיך געשפיגלט אין אים. נאכקוקנדיק דעם פלוס פון טייך, איז אין אים אויך געבארן גע-

וואָרן די בענקשאַפט נאָך דער ווייטער אומבאַקאַנטער וועלט, וואוהין די כוואַליעס טראָגן זיך אַוועק. און ווען ער האָט אין זיין בענקשאַפט אויפגעהויבן זיינע אויגן, האָט ער איינגעזאַפּט די פּראַכט פון די בערג, וואָס האָבן פאַרשטעלט פון אים אַ וועלט, וואָס האָט גערייצט מיט איר אומבאַקאַנטקייט.

אָט די שטימונג און בענקשאַפט האָבן אודאי אָפּט שווער געמאַכט פאַר אים דאָס טרוקענע גמרא-לערנען, און ער האָט געזוכט צו שטילן זיין בענקשאַפט מיט די שיינקייטן פון דער אגדה און די חסידישע וואונדער-מעשיות.

דער חדר און תורה-לערנען, די בעסאַראַבישע נאַטור מיט אירע בערג, פעלדער און טייכן, דאָס פּאַטריאַרכאַלישע הויז און די רייכע אוצרות פון דער תלמוד'ישער און חסידישער לע-גענדע זיינען געווען די קוואַלן, פון וועלכע שטיינבערג האָט גע-טרונקען, געוועבט זיינע יוגנט-חלומות און געשעפּט דעם מאַ-טעריאַל און די באַגייסטערונג פאַר זיינע שפּעטערדיקע ליטע-ראַרישע שאַפונגען.

שפּעטער האָט זיך פאַר שטיינבערגן געעפנט אויך אַן אַנ-דער רייכער קוואַל, דער קוואַל פון השכלה, פון פרייער וועלט-לאַכער בילדונג. כאָטש אין דער צייט פון זיין באַקאַנען זיך מיט דער השכלה איז ער שוין געווען אַ פאַרהייראַטער מאַן, איז ער אָבער פונדעסטוועגן נאָך געווען זייער יונג. און מיט דעם דורשט פון איינעם, וואָס האָט לאַנג געוואַנדערט אין אַ טרוקענער מדבר, האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דעם השכלה-קוואַל און געטרונקען פון אים מיט זיין כאַראַקטערים-טישער התמדה. ער האָט דאַן אָנגעהויבן קוקן מיט די קריטי-שע השכלה-אויגן אויף זיין אייגן לעבן און דעם לעבן פון זיין סביבה. ער האָט אָבער אויסגעמיטן דעם געוויינלאַכן קאָנ-פליקט מיט זיין אַרומיקער חסידישער סביבה, דורך דעם וואָס ער האָט זיך דאַן באַזעצט אין אַ דאָרף און מיט דעם נדן, וואָס זיין ווייב האָט אים געבראַכט, האָט ער געעפנט אַ קראָם. דאָס האָט אים געגעבן אַ מעגלאַכקייט צו זיין זעלבסט-שטענדיק און לעבן לויט זיין באַגער.

לאנג, אָבער, איז ער קיין קרעמער ניט געבליבן. די קראָם האָט גאַנץ שנעל אויפגעגעסן דעם נדן, און שטיינבערג איז גע-וואָרן אוים קרעמער. נאָר די קורצע צייט, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין דאָרף, פירנדיק אַ רואיקן זעלבסטשטענדיקן לעבן אין אַ נאַטור-רייכער סביבה, האָט געהאַט אַ גרויסע וויר-קונג אויף זיין אַנטוויקלונג. ער האָט דורך דער צייט מיט גרוים התמדה געלערנט מאַטעמאַטיק און נאַטור-וויסנשאַפט, און דאָס צוזאַמען מיט דעם רואיקן דאָרפס-לעבן האָבן אָנגע-הויבן וועקן דעם קינסטלער אין אים און רופן אים צו שאַ-פונג.

נאָך דעם דורכפאַל מיט דער קראָם האָט ער זיך אומגע-קערט אין זיין געבורטס-שטעטל אָרעם אין געלט, אָבער פול מיט נייע חלומות און רעגונגען. אַ דאַנק אָבער אָט דאָס נייע אין אים האָט ער זיך מער ניט געקאָנט צופאַסן צו דעם פריערדיקן לעבן און עס האָט זיך אָנגעהויבן דער באַקאַנטער קאַמף, פון יענער צייט, צווישן פאָטער און זון. שטיינבערג האָט זיך נאָך זיין צוריקער קיין ליפקאַני אָפּגעגעבען מיט לערעריי, איז דער פאָטער אַרומגעגאַנגען צווישן די עלטערן פון די תלמידים און זיי געוואָרנט ניט צו לאָזן זייערע קינדער דערציִען ווערן פון אַ משכיל, אַן אפּיקורס. געווים איז דער פאָטער מיט זיינע רדיפות אוים געווען זיין קינד, דעם איידעלן יונגן מאַן, מחזיר למוטב זיין, אומקערן אים צו דעם חסידיש-פרומען לעבן. דער סוף אָבער איז געווען, אַז אין 1889 האָט שטיינבערג געמוזט פאַרלאָזן זיין געבורטס-שטאָט, ווערנדיק אַ לערער אין דעם שטעטל יעדיניץ, אויך אין בעסאַראַביע.

אומגעפער אין אָט דער צייט האָט ער אָנגעהויבן שרייבן און געקוקט אויף זיין ליטעראַרישער אַרבעט, ווי אויף אַן אוים-לייזער, וואָס וועט אים מיט דער צייט באַפרייען פון לערעריי און אַרויספירן אין דער גרויסער ברייטער וועלט, נאָך וועלכער ער האָט אַזוי געבענקט.

אָבער אַ לאַנגע צייט האָט ער געשריבן לידער און משלים אין אידיש און העברעאיש אָן דערפאָלג. מען האָט זיי אין

ערגעץ ניט געוואָלט דרוקן. נאָר איידער די אַנטוויקלונג האָט באוויזן צו באַפעסטיקן זיך און אונטערגראָבן זיינע שאַפונגס-כחות, האָט דער פארלאג „תושיה" אָנגענומען און ארויסגע-געבן זיין בוך „בעיר ויער" — „אין שטאָט און אין דאָרף", — וואָס האָט מאָמענטאל געמאַכט אַ געוואַלטיקן איינדרוק. פּרץ, לעווינסקי און אַנדערע אידישע און העברייאישע שרייבער האָבן אין זייערע קריטיקן דאָס ווערק אויפגענומען מיט באַ-גייסטערונג.

אָט דער ערשטער דערפאָלג האָט אויפגעעפנט דעם פאַר-האַלטענעם שטראָם פון שטיינבערגס טאַלאַנט און כאָטש ער איז שוין דאַן געווען קראַנק, האָט ער אָנגעהויבן שרייבן אַ סך און פון אַ פארשידנאַרטיקן כאַראַקטער.

אַ קורצע צייט נאָך דער דערשיינונג פון „בעיר ויער" איז דערשינען זיין ערשט בוך קינדער-מעשיות אונטערן נאָמען „שיחות ילדים" — „קינדער שמועסן".

אין יאָר 1897 ווערט שטיינבערג ארויסגערופן קיין ליאַווע אַלס לערער. זיין מאַטעריעלע לאַגע ווערט דאָ פיל בעסער. ער געפינט מער פרייע צייט, און קראַנקערהייט, ליידנדיק פון אַ מאָגנקראַנקהייט, גיט ער אָפּ זייער פיל צייט און ענערגי זיין ליטעראַרישן שאַפן. ער שרייבט און פאַרעפנטלאַכט צענדליקער דערציילונגען, קינדער-מעשיות, לעגענדן און שפּע-טער אויך טעקסט-ביכער און כרעסטאָמאַטיעס פאַר דער העב-רייאישער שול. אָבער אָט די אַלע ליטעראַרישע אַרבעטן גיבן אים ניט די מאַטעריעלע מעגלאַכקייט אויפצוגעבן לערעריי און זיך אָפּגעבן בלויז מיט ליטעראַטור. זיין באַגער און האָפנונג זיך אַרויסצורייסן פון קליינעם שטעטל, וואו ער האָט פאַר-בראַכט אַלע יאָרן, און ווידמען זיך אינגאַנצן דער ליטעראַטור, איז נישט פאַרווירקלאַכט געוואָרן ביזן יאָר 1905, ווען ער איז געוואָרן דער קאָרעספּאָנדענט פון דער ניו יאָרקער „וואַר-הייט" און זיך באַזעצט אין אָדעס. זיין קראַנקהייט איז שוין אָבער דאַן געווען שטאַרק אַנטוויקלט און אין צוויי יאָר שפּע-טער, אין ווינטער פון יאָר 1907 (ז׳ אדר תרס"ח) איז ער

געשטאָרבן פון אַ קאַנסער איידער ער האָט דערגרייכט דעם עלטער פון פיר און פערציק יאָר.

אַט אַזוי האָט געלעבט און איז געשטאָרבן יהודה שטיינבערג, וועלכער האָט געהאָלפן שאַפן די נייע העברייאישע און די אידישע ליטעראַטור.

שטיינבערג האָט געשריבן אויף אונזערעביידע שפּראַכן און האָט בייגעטראָגן עפּעס אייגנס צו יעדן פון די צוויי שטראָמען, אין וועלכע עס דריקט זיך אויס דער אידישער שאַפונגס-גייסט.

העברייאיש איז געווען די שפּראַך, אין וועלכער שטיינבערג האָט אָנגעהויבן זיין ליטעראַרישן שאַפן און זיין גרעסטן ביַיטראָג האָט ער געגעבן דער העברייאישער ליטעראַטור. ער האָט אָנגעהויבן שרייבן, ווען די נייע העברייאישע ליטעראַטור איז נאָך געווען זייער יונג, מליצה׳דיק און משכליש-טענדענציעז. דער אינגערער דור העברייאישע דיכטער, וואָס האָט אַריינגעטראָגן אין דער העברייאישער ליטעראַטור דעם נייעם, ריין-קינסטלערישן טאָן און שילדערונג פון אידישן לעבן אין אַ רעאַלער, לעבעדיקער שפּראַך, האָט דאַן ערשט אָנגעהויבן זיך באַווייזן. שטיינבערג איז געווען איינער פון זיי, זיכער דער חשוב׳סטער און אָנגעזעענסטער, און ביז היינט איז ער אין דער העברייאישער ליטעראַטור געבליבן דער קלאַסיקער פון דער קורצער דערציילונג. זיינע שאַפונגען אויף דעם געביט צייכנען זיך אויס מיט זייער קלאָרער, זאַפטיקער שפּראַך, מיט דעם צאַרטן לירישן סטיל און, וואָס איז אַם וויכטיקסטן, מיט זייער אינהאַלט און כאַראַקטער שילדערונג.

די הויפּט און כאַראַקטעריסטישסטע טעמע פון יהודה שטיינבערג׳ס דערציילונגען איז דאָס אידישע פאַמיליען-לעבן. אין די דאָזיקע שילדערונגען איז זיין אויג באַזונדערס אָפן אויפצוכאַפּן די שיינע אידישע מדות: צניעות, תמימות, רחמנות. די נשמה יתירה, דאָס שענערע און בעסערע, דאָס יום-טובדיקע אין דעם מענטשן אינטערעסירט אים אַם שטאַרקסטן, דאָס באַמערקט ער אַם מייסטן.

זיינע דערציילונגען זיינען אָבער ניט קיין דרשות, ער פּרע-

דיגט ניט קיין מאָראַל. ניט דאָס איז אים וויכטיק. וויכטיק איז אים דער מענטש. יעדער העלד פון זיינע דערציילונגען איז אַ כאַראַקטער מיט בלוט און פלייש. אים אינטערעסירט אין מענטשן ניט בלויז זיינע מעשים און די אויסערלאַכע אור-זאַכן, נאָר אויך די אינערלאַכע, דאָס טיפערע, דאָס נשמה׳דיקע. ער פאַרזעט אויך ניט די שלעכטע זייטן פון מענטשן. ביידע ווערן איינס — דאָס לעבן, דער מענטש מיט זיינע מאָמענטן פון טהרה און מאָמענטן פון טומאה.

שטיינבערג האָט זיינע פאַרשוינען ליב. זייערע שוואַכע זייטן פאַרלאַכט ער ניט, נאָר איז זיך מצער איבער זיי. זיין צאַרט לירישער טאָן באַקומט אַ באַגלייט-מאָטיוו פון לייכטער, קלוגער סאַטירע, ווען ער שטויסט זיך אָן אויף התנהגותן פון זיינע העלדן, וואָס געפעלן אים ניט, ווען זייערע מעשים שטעלן אין שאָטן די שיינע מדות, וואָס ער זוכט און פאָדערט אין מענטשן.

די צווייטע טעמע אין זיין העברייאישן שאַפן איז — חסידות. זיינע חסידישע דערציילונגען זיינען קלאַסיש. צוזאַמען מיט פּרץ׳ן און בערדיטשעווסקין האָט ער פאַראייביגט דעם חסידיזם אין דער ליטעראַטור. ער אונטערשיידט זיך אָבער פון פּרץ׳ן און בערדיטשעווסקין מיט דעם, וואָס אים האָט מיט-געריסן ניט דער חסידיזם, נאָר דאָס חסידישע לעבן, דער חסיד. זיינע חסידישע העלדן זיינען ניט קיין אויסגעטראַכטע פאַר-שוינען, וואָס ריידן חסידיש, וואָס דערציילן חסידישע מעשיות, נאָר מענטשן, וועמעס לעבן דריקט זיך אויס אין דער פאָרם און סביבה, וואָס דער חסידיזם האָט געשאַפן. אין שפּראַך, סטיל און כאַראַקטער-שילדערונג שטייען זיינע חסידישע מעשיות נאָך העכער פון זיינע אַנדערע דערציילונגען.

אייגנאַרטיק איז אויך שטיינבערגס שילדערונג פון דער נאַטור און דער אופן, ווי ער ברענגט זי אַריין אין אידישן לעבן. שטיינבערג האָט אין העברייאיש אַ בוך „בעיר וביער" („אין שטאָט און דאָרף") געווידמעט אויסשליסלאַך צו נאַטור-שילדערונגען. נאָר שטיינבערג האָט זיך ניט באַנוגנט מיט שיל-

דערן די נאַטור, וועלכע ער האָט אַזוי ליב געהאַט. ער האָט אויך געזוכט אַרויסצוברענגען די באַציאונג צו דער נאַטור מצד זיינען פאַרשוינען. אַז ער געפינט אַזאַ באַציאונג ביי זיינע העלדן און שילדערט זי מיט ליבע. אמת, אָט די באַציאונג איז ניט דירעקט צו דער נאַטור. דאָס פרייט זיך דער איד ניט מיט פרילינג, נאָר מיט פסח, איז אומעטיק ניט איבערן אָנקומען פון הערבסט, נאָר ווייל מיט די הושענות ענדיקן זיך די ימים טובים, וואָס האָבן אַריינגעבראַכט אַ ביסל פרייד און הייליקייט אין לעבן. שטיינבערג ברענגט אָבער אַרויס די ווירקונג פון פרי-לינג און הערבסט אויפ'ן אידענס געמיט, צי ער ווייסט עס צי ניט.

אָבער דער גרעסטער פאַרדינסט שטיינבערג'ס אין דער העברייאישער ליטעראַטור זיינען זיינע קינדער-מעשיות. אויף דעם געביט פון קינדער ליטעראַטור איז ער געווען דער ערשטער און האָט נאָך ביז היינט, קנאַפּע צוואַנציק יאָר נאָך זיין טויט, צו זיך קיין גלייכן ניט.

אין דער אידישער, ווי אין דער העברייאישער ליטעראַטור, זיינען פאַר שטיינבערגן און נאָך אים געווען שרייבער, וואָס האָבן געשריבן וועגן און פון דעם לעבן פון אידישן קינד, אָבער שאַפן פאַר אידישע קינדער איז שטיינבערג געווען דער ער-שטער און אין באַדייטונג און פאַרנעם נאָך ביז איצט דער איינציקער.

זיינע קינדער-מעשיות צייכנען זיך אויס מיט דעם, וואָס זיי זיינען לויט די מאָטיוון—אַל-מענשלאַך, לויטן אינהאַלט—אידיש און אין פאָרם—לייכט און שפּאַנענדיק. דער פּראָדוקט פון אַ רייכער פאַנטאַזיע און אַ צאַרטער ליבע צו קינדער. די אַלע וויכטיקסטע יסודות פון גוטער קינדער-ליטעראַטור. דעריבער טאַקע זיינען זיינע קינדער-מעשיות היינט-צו-טאָג אַזוי ניי און פריש, שפּאַנענדיק אינטערעסאַנט, ווי מיט העכער צוואַנציק יאָר צוריק ווען זיי האָבן זיך אָנגעהויבן דרוקן אין „עולם קטן".

פיר שיינע בענדלאַך פון אָט-די קינדער-מעשיות זיינען אַ טייל, אַ זייער רייכער און שיינער טייל, פון שטיינבערגס העב-

רייאישע שאפונגן, וואס זיינען דערשינען אין יאר תרע"ט אין פיר גרויסע און פיר קליינע בענד.

אין אידיש האט שטיינבערג אנגעהויבן שרייבן שפעטער און אויך אין סך-הכל געשריבן ווייניקער. דאך וואלטן זיינע אידישע כתבים אנגעפילט ארום דריי שיינע בענדער. אבער אט דאס ביכל איז פארלויפיק די ערשטע זאמלונג פון שטיינבערגס אריגינעל אידישע שאפונגען. ס'זיינען ביז איצט דערשינען אין אידיש א היבש ביסל איבערזעצונגען פון שטיינבערגס העברייאישע כתבים, אבער גאר ניט פון זיין אריגינעל-אידישן שאפן. ס'וועט אבער זיין א טעות צו מיינען, אז דאס איז דערפאר, וואס די אידישע שאפונגען שטיינבערגס שטייען אויף א נידריקערער מדרגה, פארדינען ניט צו פארנעמען אזא בכבוד'יקן ארט אין דער אידישער ליטעראטור, ווי זיינע העברייאישע שאפונגן פארנעמען אין דער העברייאישער. פון אט דער קליינער זאמלונג אליין איז לייכט צו זען, אז זיינע אידישע שאפונגען צייכנען זיך אוים כמעט מיט אלע יענע אייגנשאפטן, וואס מיר האבן אנגעוויזן אלס די כאראקטעריסטיק פון שטיינבערג דעם העברייאישן דיכטער, מיט דעם איינציקן אונטערשיד, וואס זיין אידיש איז ניט אזוי פאלירט און פארבן-רייך ווי זיין העברייאיש.

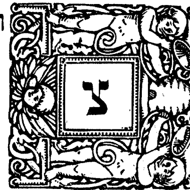
די אידישע, אזוי גוט ווי די העברייאישע שריפטן שטיינבערגס זיינען די פרוכט פון א גרויסן טאלאנט, וואס האט איינגעזאפט אין זיך די שיינקייט פון דער נאטור, די רייכקייט פון דער אידישער קולטור, אידישע לומדות; פון א מענטש מיט א פיין אויג צו באאבאכטן און א טיפע, רייכע נשמה, אין וועלכער עס האט זיך געלייטערט דאס, וואס דאס אויג האט אויפגענומען. און כאטש דאס לעבן, וואס ער האט געשילדערט, די טענדענצן, וועלכע ער האט פארטראטן—סיי וואס איז שייך ליטעראַרישער פארם, סיי וועלט-אנשויאונג—זיינען שוין ווייט פון אונז, וועט זיין שאפן, אין אידיש ווי אין העברייאיש, דאך לאנג געלייענט ווערן מיט הנאה און באגייסטערונג, איבער זייער אייגנארטיקייט, זייער קינסטלערישער עכטקייט.

ש. שאפירא.

דער גאָלדענער

(א מעשה, האַלב אמת, האַלב אויסגעטראַכט, וואָס איז זיך פאַרלאָפן אין א שטעטל אָן א נאָמען).

א.
צוויי אָרעמע לייט

צוויי אָרעמע לייט זיינען פּריטיק צו נאַכט געזעסן אויפ׳ן מעריב-באַנק, און האָבן געוואַרט מען זאָל ענדיקן דאָס דאַווענען, וועט מען מן הסתם רופן אויף שבת. איינער איז געגאַנגען אויף שטאָלצן, און ס׳קען זיין, ער איז טאַקע באמת געווען קרום אויף איין פוס; דער צווייטער האָט געהאַט אַ שראַם איבער׳ן פּנים, איין אויג אַביסל גרעסער פונ׳ם צווייטען; איין שפּיץ באָרד קירצער פון דער אַנדערער; און רכילות׳ניקעם צווישן

מעריב (מייריוו): די זייט, וואו די זון פאַרגייט. דאָס חשוב׳ע אָרט אין שול איז די מזרח וואַנט. אָרעמע לייט זיצן אָבער ביי דער מעריב וואַנט.

רופן אויף שבת: נעמען אַן אורח אויף שבת פלעגט גע־רעכנט ווערען פאַר א גרויסער מצוה. יעדער איד, וואָס האָט נאָר געקאָנט, פלעגט וועלן האָבן אַן אורח אויף שבת. פרעמדע מענטשן פלעגן דאַריבער קומען גלייך אין שול אריין און נאָכ׳ן דאַווענען פלעגן שוין די בעלי בתים זיי איינלאַדן צו זיך אויף שבת.

אַ שראַם: אַ סימן פון א וואונד, אַ שנית.

רכילות׳ניקעם: באַריידער.

אָרעמע לייט האָבן געזאָגט, אַז דאָס איז אים געבליבן אַ זכר פונ׳ם ווייב. זי האָט אים אויסגעפּליקט איין זייט באָרד. און איידער זי איז געקומען צו דער אַנדערער זייט, איז זי דערווייל געשטאָרבן. ביידע זיינען געזעסן ניט אָן גדלות, ווייל זיי האָבן געוואָרפן אָן אויג איבער דער קלויז, און האָבן געזען, אַז מער קיין אָרעמע לייט זיינען ניטאָ. מען וועט זיך היינט רייסן איבער זיי! צוויי אָרעמע לייט אויף אַ קלויז מיט בעלי-בתים! און עס ווערט דערווייל אַ קלעראַכטס צו וועמען זיי קענען אריינפאלן.

— איך וואָלט מיר געוואונשן אַנצוקומען צו אַן אָרע־מאַן, — זאָגט דער מיט׳ן שראָם איבער׳ן פּנים, — ווייל ביי אַן עושר, גאָט זאָל ניט שטראָפן פאַר די רייד, תיכף נאָך דער המוציא, כאַפּט מען אַראָפּ די קוילעטשן; די דינסט שניידט אָפּ שטיקלאַך קוילעטש אויף אַ טעצל. דער גאַנצער קוילעטש זייערער, מ׳שטיינס געזאָגט, איז אויפ־געבלאָזן! פּעדערן! ס׳האָט קיין זעט ניט; אַלע פון שטוב זיינען זאַט און גלויבן ניט, אַז עמעצער איז הונגעריק! כאַטש דו זעסט פאַר דיר אלדעס גוטס, גייסטו אוועק הונגעריק; ביי אַן אָרעמאַן, וואָס דו עסט שוין דאָרט — מיט אַ פולן בויך גייסטו אַוועק.

— ביזט אַ אינגל, כאָטש דו האָסט שוין זוכה געווען אַ ווייב צו קבורה ברענגען — שפּעט אוים אים דער קרומער.

ביזע צינגער: מענטשן, וואָס האָבן ליב יענעם צו באַריידן, צו ריידן שלעכטס.

גדלות (גאַדלעס): שטאָלץ, גרויסהאַלטעריי.

המוציא (האַמויצע): דאָס ערשטע שטיקל ברויט אָדער חלה, איבער וועלכן מען מאַכט אַ ברכה. די ברכה איבער ברויט הייסט המוציא.

ער האָט באמת אויסגעוויזן ווי א אינגל קעגן קרומען: יענער איז געווען אַ הויכער ברייט-פּלייציקער, גערעדט פון׳ם בויך אַרוים, און האָט אויסגעוויזן 50 יאָר אלט; דער מיט׳ן שראַם אָבער איז געווען אַ קליינס, אַ דאַרס, גערעדט אויף אַ ביי-קול און האָט אויסגעוויזן פינף-זעקס און דרייסיק יאָר אלט.

— איך וואָלט וועלן אָנקומען צו אַן עושר! דאָס איז א פאָלק, וואָס ליידט אַ גאַנצע וואָך פון ליידיק-גיין — דער טאַפּט עס א פרעמדן מענטשן, האָט עס ליב אויסצופרעגן: „פון וואנען? וואוהין? וואָס הערט זיך נייעס?“ און נייעס — האָט עס ליב צו הערן פון אלצדינג, נאָר ניט פון זיך.

— נו, איז וואָס?

— איז דאָס, אז דו קאָנסט עסן און דערציילן, אז זיי זאָלן אוועקלייגן די לעפל און האַלטן אָפן מויל און אויערן.

און גאָט האָט זיי ביידן דערהערט.

דער עולם — נאָכ׳ן דאַווגען — געביטן זיך מיט׳ן גוט-שבת — האָט מען זיך ארומגעקוקט איבער׳ן גאַנצן מעריב: „נישטאָ קיין לייטעשער אורח — באַקלאָגט זיך יעדער אין געדאַנקן — אז ניט קיין ארץ-ישראל איד, צי אַ סאָלדאַט פון די „פּוימעניקעס“, צי א נשרף פון בריסק.

פּוימעניקעס. געכאַפּטע. עס איז געווען אַמאָל אַז איינ־פיר אין רוסלאַנד צו כאַפּן קליינע אידישע קינדער און זיי אויפ־ציען אלס סאָלדאַטן. אַט די סאָלדאַטן רופט מען פּוימעניקעס.

אַ נשרף (ניסרעף): אַן אָפּגעברענטער. איינער, וואָס האָט געליטן פון א פייער. אַזאַ איינער פלעגט ארומוואנדערן קלייבן שטיצע זיך צו קענען צוריק איינאָרדנען.

צי א גר צדק, צי אַן אייניקל — זאָל כאַטש זיין אזוי גלאַט אַ לייטעשער איד! ניין, ניטאָ!" ווער עס קוקט נאָר אָן דאָס פּאָרל אויף דער באַנק, מאַכט אַוועק מיט דער נאָז; „משטיינס געזאָגט, אויך מיר שבת׳דיקע אורחים!"

אין ברירה! וואָס זאָל מען טאָן? מען האָט פאַרנוצט די אורחים, ווי זיי זיינען שוין. דער קרומער איז אויסגעפאלן צו יאסל מאַנופעקטורשטשיק, א איד — אַן עושר דוקא, נאָר ער איז גראד שלעפּעריק געווען; געכאַפּט און אָפּגעגעסן, און ארויסגעלאָזט דעם אורח.

דער, מיט׳ן שראָם איבער׳ן פּנים, איז אָנגעקומען צו אַן אָרעמאַן — א נאַמן ביי דער טאַקסע. געהאַט זיך דוקא געגעוג אָנצועסן, אפילו געשלאָפן דאָרט, נאָר ער האָט געליטן אן אומגליק: צי פאַרלאָרן, צי מען האָט ארויסגענומען פון דער קעשענע — אַ גאַנץ רובל מיט דרייסיק קאָפּיקעס! כמעט פון א גאַנצער וואָך צונויפגעקליבן. ער ווייסט אפילו ניט וועמען חושד צו זיין, ווייל עס וואוינט דאָרט אין שכנות אַ משרת פון א קלייט! „ווער ווייסט, ווער פון זיי האָט זיך גע׳סמ׳ט מיט׳ן „רובל דרייסיק?"

— ביזט ווערט איך זאָל דיר געבן מיט מיין שטאָלץ איבער׳ן קאָפּ! — מוסר׳ט אים אין דער פרי דער קרומער — שלימזל איינער! אַנדערע נעמען עפּעס צו פונ׳ם טיש, וואו זיי עסן, און ער לאָזט נאָך איבער! און מיינסט עס אַרט מיך אזוי שטאַרק דיינס?! כאַפּט דיך אַ רוח, א

גר צדק (גער צעדעק): א גוי, וואָס האָט אַנגענומען דעם אידישן גלויבן אוים איבערצייגונג.

אן אייניקל: איינער, וואָס שטאַמט אָפּ פון באַקאַנטע רביים.

א נאמן (נעמאַן): אַ באַגלויבטער. אַ קאַסירער.

שטאָלץ: קוליע.

צרה, אַ כאָלעריע! פשוט, מיך ארט, פארוואָס זאָלן זיי זיך ווארגן דערמיט? בעסער שוין — אין וואסער פאר־לירן!

שבת אינדערפרי צו דער סעודה, איז יאָסל מאַנופעק-טורשטשיק אויסגערוט, אויסגעשלאָפן פון א לאַנגער ווינטער־נאַכט. דאָס איז געווען אַ איד אַן עושר, גע־האַט אַ גרויסע קלייט, אָדער פינקטלאַכער געזאָגט, זיין ווייב האָט געהאַט אַ גרויסע קלייט. אין דער קלייט קאָן מען אריין נאַקעט און ארויסגיין אָנגעטאָן פון קאָפּ ביז די פיס. איין חסרון נאָר, וואָס מען דאַרף דערפאר געלט צאָלן. ער האָט אפילו אין דער וואָכן ליב אַן אורח, ווייל פון דעם „פאָלק" הערט מען זיך אָן מעשיות פון דער גרוי־סער וועלט, פון יענער וועלט, וועלכע ער האָט נאָך אין זיין לעבן ניט געזען, אויסער וואָס איין מאָל אין חלום. זייט ער לעבט, איז ער נאָך פונ׳ם שטעטל ניט ארויסגעפאָרן; אַפילו נאָך סחורה פאָרט „זי". אין דער וואָכן, אַז ס׳איז קיין פדיון ניטאָ, ליגט ער איבער ביי די שכנים-קליטניקעס אויף די לאָדן; פארשלעפט זיי אַמאָל צו זיך, הערט פון זיי מעשיות; אז ניט — דערציילט ער זיי; קיין מאַנגל אין מעשיות ליידט ער ניט: אַז עס לאָזן זיך אויס די, וואָס ער האָט געהערט — טראַכט ער אויס נייע; און אויס־געטראַכטס, דאַרף ער נאָר איינמאָל דערציילן — ווייזט זיך אים שוין ביים צווייטן מאָל אויס, אַז עס איז ניט קיין אויסגעטראַכטס... ער האָט עס אויף זיכער ערגעץ געהערט· דאָס איז געווען אַ שוואַכקייט פונ׳ם גאַנצן שטעטל כמעט: צו הערן וואונדערלאַכע מעשיות; נאָר ביי אים האָט עס געגרייכט צו אַ קראַנקהייט, אַ ספּאַזמע. דאָס ווייב, פריי־

פדיון: לייזונג. איינגאמע פון מסחר.

דימשקע (דער „חצי־זכר“ פלעגט מען זי רופן) — פלעגט אפילו פיינט האָבן זיינע „פוסטע מעשיות, אויף וואָס די וועלט שטייט“; נאָר אז די מעשה פלעגט שמועסן פון גרויסע געלטן, פון א גרויסן געווינס, אָדער אַן אומגע־הייערע ירושה — פלעגט זי ווילד הנאה האָבן. זי פלעגט אויף כלומר׳שט זיך זעצן ביים קעסטעלע ציילן דעם פדיון, נאָר מיט׳ן אויער — געצויגן אַהין, אויפ׳ן לאָדן, וואו עס פליען „טויזנטערס“, ווי פעדערן! און אז עס פלעגט דער־גרייכן צו גאָר גרויסע ציפערן, וואו זי האָט שוין קיין באַ־גריף, קיין השגה ניט — פלעגט זי זיך פארטראַכטן, און פילן דעם טעם, וואָס א מענטש פילט, ווען ער הויבט אָן אויפן געלעגער איינצודרעמלען, און פילט, אַז ער הערט אויף צו פילן זיך.

שבת נאָכ׳ן דאַווענען, ביי דער סעודה, האָט זיך יאָסל גענומען צום אורח.

— פון וואַנען קומט אַ איד?

— עט, פון וואַנען קומט ניט אַ איד? פון דער וועלט!

— וואָס הערט זיך עפּעס נייעס אויף דער וועלט?

— וואָס קען זיך הערן? מלחמות רק!

— אזוי!... ווער מיט וועמען? וואו?

— איטלאכער מיט איטלאכן! אומעטום... אמעריקא מיט קיטאַי, מיט ענגל!... קיין ביקסן שוין ניט גע־דאַכט! מען שיסט גאַנצע בערג און אינזלען!

— אזוי! נו, און אידן? מכח פרנסה?

— אידן — אודאי, אויף דער וועלט איז דאָ אי אַזוי, אי אזוי.

— עפּעס דאָ גבירים? גרויסע, גאָר גרויסע גבירים

ענגל: ענגלאנד. קיטאי: כינע.

אויף דער וועלט?

— אויב עס איז דאָ? — פרעגט איר! פון ר׳ „אַנטשל דעם גאָלדענעם“ האָט איר מסתמא געהערט!

— וואָס פאַר אַ ר׳ אַנטשל?—פרעגט יאָסל, און לעגט אַוועק דעם לעפל. פריידע שפּאַרט אונטער דעם קאָפּ מיט איין האַנט, קראַצט מיט איין עק לעפל אונטער׳ן אויער און שטעלט אויס אַ פּאָר אויגן אויפ׳ן אורח.

— ניט געהערט גאָר?! — פאַרוואונדערט זיך דער אורח, און ציילט געדיכטער די לעפל אין מויל אַריין — טאַקע באמת ניט געהערט?!

— אסור חזיר! איך זאָג — ניין, הייסט עס — ניין!

דער אורח האָט זיי אָנגעקוקט פאַרוואונדערט; עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער קאָן עס ניט גלויבן. . . ער האָט זיך אָנגעהויבן צו איילן מיט די לעפל, גלייך ער דאַרף משלים זיין צו אַ מספר, און ענדלאַך האָט ער זיך אָפּגע־ווישט די וואָנצעס און גענומען דערציילן:

ר׳ „אַנטשל דער גאָלדענער“ איז אַ איד אַ גוואַלטיקער מיליאָנער! זיינע פערד שטייען אין אַ גאָלדענער שטאַל און טאַקע אָט איבער דער שטאַל רופט מען אים „דער גאָל־דענער“. ער אליין זיצט אין אַ בורשטינען הויף! קיין לאָמפּן איז ביי אים ניט איינגעפירט: ס׳הענגט אין מיטן שטוב אַ מין דימענט, איז פון אים שוין גענוג ליכטיק. נאָך וואָס זשע זאָל אין אמת׳ן אומזיסט אויסברענען קע־

אסור חזיר: פאַרבאָטן ווי חזיר. אַז אופן פון שווערן זיך, פאַרזיכערן אָדער אַפּלייקענען עפּעס.

משלים (מאַשלים) זיין: דערענדיקן. דערגענצן.

מספר (מיספּער): אַ צאָל.

ראָסין אַלע נאָכט? ס'דאַך אַן אמת'ער בל תשחית!

יאָסל מיט פריידן ציען קוים דעם אָטעם פון פאַרוואונ־דערונג.

— נאָר דאָס איז נאָך גאָר ניט: אַ בעל צדקה איז דאָס — אין לשער! איך האָב ניט לאַנג געגעסן ביי אים שבת... מיני פיש! מיני צימעסן!... אַך, ס'ברעכט מוחות! און אַז איך האָב אָפּגעגעסן, האָב איך געמוזט מיטנעמען דעם גאָלדענעם לעפל, וואָס איך האָב געגעסן מיט אים... „סטייטש, וואָס רעדט איר, — טענה איך, — „ר' אַנטשל! איר זאָלט מיר געזונט זיין! ס'האָט דאָך אַ פּנים ווי געגנב'עט!"

— עט, — זאָגט ער, — אַזוי איז ביי מיר דער מנהג: „אַן אורח, אַז ער עסט ביי מיר, מוז ער דעם לעפל מיט־נעמען!" איך האָב אים פאַרקויפט, און חתונה געמאַכט אַ מיידל!

„איי, איי, איי!" — שטעלט יאָסל אויף מויל און אויערן.

— דאָס איז נאָך ניט אין גאַנצן — דערציילט דער קרומער, — אָט הערט ווייטער: ר' אַנטשל דער גאָלדע־נער טוט אַזוי פיל חסדים אַזוי פיל צדקות, ניט נאָר מיט אידן, נאָר אַפילו מיט „עם־רב" — אַז ער איז באַשטעקט און באַהאַנגען מיט אַזוי פיל מעדאַלן, מיט אָרדערס, אַז ער האָט שוין ניט מער וואו אויפצוהענגען!... ממש — זיי

בל תשחית (באַל טאַשכעס): דו זאָלסט ניט פאַרדאַרבן, איבערפירן. איבערפירן עפּעס, פאַרשווענדן איז ביי אידן אַן עבירה. ווער עס טוט עס, איז עובר אויף דעם געבאָט פון בל־תשחית.

אין לשער (איין לשאַער): גאָר ניט אָפּצושאַצן, גאָר ניט פאַרצושטעלן זיך.

בייגן אים צו דער ערד — אַט די מעדאלן !. . . און דער־
פאר טאַקע האָט ער אויפגעהערט מיט נדבות, כדי ער זאָל
חס ושלום ווידער קיין מעדאל ניט באַקומען ! ער האָט
אומיסטן אָפּגעלאָזט די הינט פון די קייטן, כדי עס זאָל
שוין קיין אָרעמאַן ניט אריינקומען. . . ס'אַ מענטש אָבער,
וואָס קאָן פּאָרט ניט לעבן אָן חסדים, אָן מעשים טובים,
און דאָ האָט דאָס ווייב, לא עלינו, זיך געפּעלט ; קינדער
זיינען ניט געבליבן—איז ער געפאַלן אויף אַן המצאה: אָנ־
געטאָן זיך אין שמאַטעס, און געלאָזט זיך אויף דער וועלט.
ער גייט אין די הייזער. זעט ער אַן אומגליקלאַכן, שענקט
ער א זשמעניע געלט און ווערט פארשוואונדן ; רופט אים,
א שטייגער, אַן אָרעמאַן אויף א וועטשערע, פארלירט ער
דאָרט אויף כלומר'שט א בייטעלע געלט ; גיט מען עס
אים אָפּ, — לייקנט ער, ס'ניט מיינס ! אלא מאַכט מען א
שוויג, ווערט ביי אים פארצייכנט : דער אָרעמאַן, הייסט
עס, איז א גנב ; אלא מאַי רופט אים אַן עושר און גיט
אים אַ גוטע וועטשערע, שרייבט ער אַהיים זיינע קאָנטאָרן,
אַז דעם און דעם זאָל מען מאַכן אַ גרויסן קרעדיט. און
אזוי איז ער פול אומעטום, און קיינער ווייסט ניט !

— או־אַ ! ערשטוינענ מאַן און ווייב ; וואָס אויף א
וועלט פארלויפט זיך ! יאָסל האָט זיך פארטראַכט : —
זאָגט זשע נאָר — כאַפּט ער זיך אויף ווי פונ'ם שלאָף ;

לא עלינו (לוי אליינו): נישט אויף אונז געזאָגט. ניט דאָ געדאַכט.

המצאה (האמצאע) : איינפאַל.

זשמעניע : א הויפן. אַ פולע האַנט.

אלא מאַי (עלע מאַי) : אי וואָס. נאָר וואָס־זשע דען ? עס טרעפט זיך.

קאָנטאָר : אָפיס.

איר זאָלט מיר געזונט זיין, איר האָט דאָך געגעסן שבת ביי אים, קאָנט איר ניט זאָגן עפּעס א סמן אין אים? ווי אַ זאַך מאַכט זיך. . . מען קען וויסן?. . . אפשר קומט ער צו אונז?

— ער האָט אַ שראַם איבער'ן פּנים — פאַלט דעם קרומען איין פלוצלונג צו זאָגן.

אַ גאַנצן שבת האָט יאָסל געהאַלטן אין איין ריידן פון ר' „אַנטשל דעם גאָלדענעם!" און זונטיק אין דער פרי האָט ער עס דערציילט ביי זיך פאַר'ן לאָדן צווישן שכנים און זיינע משרתים. אודאי האָט ער עס שענער און פּינקטלאכער פון דעם קרומען אורח דערציילט: ער האָט געזאָגט פּינקטלאַך, וויפיל שיפן ער פאַרמאָגט אויפ'ן ים, וויפיל קיסרים עס זיינען אים שול-דיק געלט, וויפיל טויזנטער דער קוטשער נעמט ביי אים און נאָך אַ סך, וואָס דער קרומער האָט אויסגעלאָזן. דעם סימן אויפ'ן פּנים אָבער האָט ער קיינעם ניט איבער-געגעבן, נאָר — זיינע משרתים; „ווי אַ זאַך מאַכט זיך. . . זאָלן זיי וויסן. זיי זיינען דאָך אין קלייט מער פון מיר!"

ב.

אַ טרויעריקער שבת און אַ פריילאכער זונטיק

יענער צווייטער אָרעמאַן האָט פאַרבראַכט אַ טרויע-ריקן שבת. דערפאַר איז דער „זונטיק אין דער פרי" נאָך טרויעריקער געוועזן: דער פּראָסט איז גרויס, דער שניי איז טיף; ער איז כמעט באָרוועס, די קאַפּאָטע איז לעבערדיק; דער ווינט בלאָזט אַ צוג-לופט דורכ'ן האַלז און די אויס-געריבענע עלנבויגן און ער גייט אַזוי איבער דער שטאָט

אַפּמאַכן כאַטש צוריק דאָס פאַרלוירענע „רובל־דרייסיק“.

איינגעצויגן, איינגעקאָרטשעט, געטריבן פון ווינט און שניי—איז ער פאַרבייגעגאַנגען פאַרביי א גרויסער קלייט, וואו ער האָט זיך, ניט ווילנדיק, אָפּגעשטעלט: עס הענגען דאָרט טולופּעס (פּעלצן) בערענע, וועלפענע, פּיזעס, ביבער!

— אַך, דאַרף עס גוט זיין איינצואוויקלען זיך אין אַזעלכע ווייכעטשקע געדיכטע האָר!. . . ענג־ענג ארום־נעמען זיך!. . . אריינלייגן די הענט אין די ארבל!. . . טעם גן־עדן! כאָטש אויף אַ שעה. . . כאָטש אויף א פערטל שעה!. . . כאָטש פינף מינוט!. . .

עס פאַלט אים איין א געדאַנק: „דאָס איז ־אַך צו פאַרקויפן! איך קאָן אריינגיין אָנמעסטן אַ טולופּ. . . גלייכן זיך. . . דינגען זיך, און ניט אויסגלייכן זיך. . . דער־ווייל וועל איך זיך אַביסל דערוואַרעמען! ווער קאָן וויסן, צי דאַרף איך באמת קויפן צי ניין! דאַרפן — דאַרף איך אודאי! וואָס דען? אָן אַנגעטאָנענער דאַרף אַ טולופּ אַי, געלט? סיי ווי זאָגן די גבירים, אַז די אָרעמע לייט האָבן פאַרבאָרגענע קניפּלאַך!“

דער פלאַן געפעלט אים, און ער גייט אריין; הייסט זיך דערלאַנגען עפּעס א גוטן טולופּ.

משרתים ווינקען זיך איבער; קוים וואָס זיי האַלטן זיך איין פון לאַכן. מען הויבט זיך אָן אריינלאָזן אין קלייט־ווערטלאַך, זאָגן חכמות: א וואָס פאַר א טולופּ וויל כבודו? פון וואָס פאַר א פּרייז מיינט מעלתו? טייל פאַר־

מעלתו (מאַלאָסוי): זייַן הויכקייט. א טיטל פאַר גאָר חשוב'ע מענטשן.

שמעלצן מיט א ביסל דייטש: „האָט איר מינצע?"

נאָר „איצל דער קומי" איז פאַרהילצערט געבליבן. ער לויפט צו צום בעל־הבית, און רוימט אים איין אין אויער:
„קוקט נאָר אָן דעם אָרעמאַן! איר זעט זיין שראַם?"

— נו, איז וואָס? שוטה! — ענטפערט אים יענער, ניט ווייניק פאַראינטערעסירט. — אַ שראַם צו אַ שראַם איז ניט גלייך!

— טאַקע ווייל אַ שראַם צו אַ שראַם איז ניט גלייך, זאָג איך אייך דאָס, — ענטפערט יענער. — דער אָרעמאַן האָט געגעסן שבת ביי מיין שכן, און האָט פאַר־לוירן אַ בייטעלע געלט!

יאָסל האָט זיך אויפגעכאַפּט פונ׳ם אָרט, און האָט זיך גענומען באַטראַכטן דעם אָרעמאַן: — נו, האָסטו עס אפשר געפונען? האָסט עס אָפּגעגעבן?

— אָפּגעגעבן?! ניין!

— הולטאַי! — בייזערט זיך יאָסל שטילערהייט.

— וואָס רעדט איר, ר׳ יאָסל! איך וואָלט עס דען געוועזן צוגענומען? איך ווייס ניט, וואָס הייסט אַ פרעמ־דער גראָשן? נאָר פשוט: ראשית, האָב איך איבערגע־קלערט, פון וואַנען איז געדרונגען, אַז ס׳איז זיינס? איין „רובל דרייסיק" איז דאָ אויף דער וועלט?! שנית, האָט מיך טאַקע אַ פאַרדראָס גענומען, ווי טראָגט עס אַ ייד געלט באַ זיך אום שבת?

— נו, פאַרפאַלן! מאַך אַ שווייג! זאָל ער טראַכטן אויף יענעם! גיי גיב אים אַ גוטן טולופּ, און זאָג אַ פרייז!. . . פאַרשטייסט? עס איז קיין שום ספק ניט!

ער איז עס!...

משרתים הויבן אָן דערלאַנגגן טולופּעס. דער אָרעמאַן מעסט אָן איינעם, וויקלט זיך אין אים איין, עס גלוסט אים שוין ניט אויסצוטאָן. ער פרעגט אויף דעם א מקח: יאָסל טראָגט אים צו אַ בענקל: „מיט דעם מקח וועלן מיר זיך שוין אויסגלייכן, נאָר זייט אזוי גוט: איך דאַרף פּדיון פארשרייבן... יעדן מיט'ן נאָמען... ווי הייסט מעלתו?

— אַנטשל הײם איך, נאָר...

אַ שוידער איז יאָסלען איבערגעלאָפן איבערן לייב: „דאָס איז זיכער ער; אַ כשר'ע מציאה אין שטוב אריין!" ער קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען.

עס פאַלט אים איין א געדאַנק: איר וואָלט אפשר דאַ ביי אונז עפּעס איבערייבסן? פרעגט ער דעם אָרעמאַן מיט דרך־ארץ.

— אָך, פאַרוואָס ניט? — ענטפערט יענער פריילא־כער, — אבי איר וועט נאָר געבן! געדאַוונט האָב איך שוין!

אויף יאָסעל'ס וואונק האָט מען אריינגעכאַפּט אַ פּו־דעלע סערדעלן, א לימינע מיט אַ פרישע בולקע. ער האָט אים אריינגעפירט אין זאַל אריין. פריידע איז אקאָרשט ניט צעזעצט געוואָרן: אָנגעטראָגן שניי אויף די „געוועק־סעלטע פּאָלן!" נאָר זי האָט געהאַלטן פּיסק! זי ווייסט אויך וועגן צו שווייגן.

דער אָרעמאַן האָט זיך גאָר מחיה געווען; אַ טייערער איבערבייסן דאָס איז! איין חסרון... נאָר, וואָס די לי־

מקח (מעקאַד): פּרייז.
פּאָל: דיל. געוועקסעלטע פּאָלן זיינען הילצערנע דילן, פּאַלירט מיט וואַקס.

מענע !. . . זויערם מאכט אַפּעטיט. . . און די בולקע איז אַ ווייסע, אַ פרישע. . . האָט גאָר קיין זעט ניט !. . .

— ווערט איר אפשר קויפן ביי מיר נאָך מלבושים ? וואָס איז — נאָר אַ טולופּ ?

— איך האָב אָבער קיין געלט ניט !

— נישקשה, אייערם אַ קוויטל איז גענוג. . .

אנטשל, דער קבצן, איז אין פינף מינוט איבערגעטאָן, אויסגעקליידט געוואָרן — גלייך אויף דאָס ניי איבערגע־נייט ! ער האָט זיך דערזען אין שפּיגל, האָט ער געוואָלט דאָס היטל אַראָפּכאַפּן, נאָר ער האָט, נעבאַך, לאַנג געזוכט דעם דאַשעק און האָט אים ניט געטראָפן אויף זיין אָרט. ער האָט פארגעסן, אז מען האָט אים אָנגעטאָן אַ ביבער מיצל אויפ׳ן קאָפּ.

די זאַך, פארשטייט זיך, האָט מען דערווייל געהאַלטן בסוד סודות: אזא זאַך איז גלייכער, וואָס וויינִיקער די שטאָט וועט וויסן דערפון, נאָר די משרתים און די פיר ווענט האָבן געוואוסט. נאָר, אַפּנים, אָט די פיר ווענט האָבן ניט געהאַלטן קיין צונג, און באַלד איז דאָס גאַנצע שטעטל געשטאַנען אַרום יאָסעל׳ס קלייט, געוואַרט, גע־צויגן זיך אויף די שפּיץ נעגל, כאָטש אַ קוק כאַפּן אויף דעם וואונדערלאכן ר׳ „אַנטשל דעם גאָלדענעם״, וועלכער פּאָרט אַרום אויף דער וועלט פארשטעלט אין אָרעמע קליידער, נאָר וועלכן די קעלט מיט דער נויט האָבן גע־צוואונגן ער זאָל זיך אויסגעבן פאר יאָסעלע׳ן.

— נישקשה, — האָבן קרעמערס געזאָגט ניט אָן קנאה, — ער וועט אָפּלעקן אַביינדל, יאָסל אונזערער !

— ס׳וואָלט כדאי געווען, — זאָגט אַ קרעמער, ארייננצושיקען אַ פּאַסקוויל אים אליין אין דער יד אריין! — זאָל ער וויסן, אז יאָסל שאכריי האָט אים „איבערגעזעצט".

נאָר יאָסל איז ניט קיין פּתי: דערזען אַזאַ עולם אין דרויסן, האָט ער אָפּגעזוכט פון זיינעטוועגן אַ סטאַנציע ביי זיינעם אַ שוואָגער, וואו ער איז געווען זיכער, אז מען וועט זיינע שונאים ניט צולאָזן. ער האָט מורא געהאַט אים תיכף אריבערפירן, נאָר דער אָרעמאַן האָט דערזען אַזאַ עולם, האָט ער זיך אביסל דערשראָקן:

— וואָס קוקן זיי עס אזוי אויף מיר? — פרעגט ער.

— זייט רוהיג, ר' אנטשל — טרייסט אים דער בעל־הבית. — איר האָט אודאי אַן איבערטראַכט פאר מעדאלן מיט אָרדנס?

— יא, יא... אפילו פאר גלאַט אַ רויטן קאָלנער!...

— רואיק, רואיק, ר' אַנטשל, — שלאָגט אים יענער איבער. — ביי אונז איז אַ פּראָסט אידיש שטעטל! נישט קיין אַיינפיר „מעדאלן מיט אָרדנס"...

— אזוי? זייער גוט!

— איך וועל אייך אריינפירן דאָ צו מיינעם אַ שוואָגער... זייער אַ גוטע סטאַנציע. איר וועט זיך דאָרט אויסרוען... וואָס טויג די פארשטעלטע שפּיל?... איר זאָלט מיר קיין פאראיבל ניט האָבן, וואָס איך מיש זיך

פּאַסקוויל: אַ בריוו, וואָס רעדט אַז אויף עמעצן.
שאכריי: שווינדלער.
איבערגעזעצט: גענומען אַ צו הויכן פּרייז.
פּתי (פּעסי): נאַר.
אַ רויטער קאָלנער: אַ פּאָליציאַנט.

אריין אין אייערע סודות. . . איר זעט דאָך, מיר ווייסן שוין אין גאַנצן. . . עס איז גלאַט ניט פאַר אייער כח. . . מ׳שטיינס געזאָגט, דאָס גיין אין די הייזער און וואלגערן זיך ביי פרעמדע טישן, אויף פרעמדע געלעגערס! מען קאָן צווישן אחינו בני ישראל פשוט. . . אָפּן „טאָן״ די גרעסטע זאכן און אפילו אַ דאַנק ניט הערן!. . .

—.ווער מען דאַרט געבן עסן? — פרעגט ר׳ אנטשל אביסל פאַרזאָרגט.

— כיד המלך! וואָס אייער הארץ וועט נאָר גלוסטן!

— נו, קומט זשע!

יאָסל האָט אַריבערגעפירט דעם גאַסט צום שוואָגער, וואו מען האָט אים איבערגעגעבן די בעסטע צימערן, און געשטעלט אַ שומר ביי דער טיר, ניט ארייַנצולאָזן קיינעם „אָן דעם אורח׳ס דערלויבעניש!״ און אויפ׳ן אויער איז אָנגעזאָגט געוואָרן — „ניט צוצולאָזן קיין שום „מאַנופאַקטורשטשיק״.

ג.

מען טראָגט נדבות אהיים

ליגנדיק נאָך אַ זאַטע וועטשערע אין אַ ווארעמען צימער אויף ווייכן בעטציַיג, האָט זיך דער קבצן איינגעטראַכט אין געדאַנקען און האָט געפונען, אז, ראשית, איז דער קרעמער, ר׳ יאָסל אַ וואוילער איד, אַ מכנים-אורח,

כיד המלך: אויף אַ קעניגלאַכן אופן. מיט דער פולער מאָס.
אַ מכנים אורח (מאַכנים אויראַד): איינער וואָס נעמט אויף אורחים, געסט, פאַרבייגייער.

און דאַרף זיין א בעל-שפע אין קלייט, וואָרים אַז ער גע־
טרויט יעדן אָרעמאַן אפילו; און גיט נאָך צו אַזאַ איבער־
בייסן צום פּדיון, דאַרף איטלאכער זיך רייסן צו אים אין
קלייט אַריין. שנית, איז דער בעל הבית פון דאַנען ממש
אַ צדיק! וואָס פאר א מיני מאכלים מען גיט דאָ אָרעמע
לייט! מען קאָן זיך, אפנים, ביי'ן עושר אויך אמאָל אָנעסן
אויף זאַט!

און ער האָט ווידער געפונען, אַז א וואָרעמער טולופּ
מיט נייע מלבושים — אַבי גאַנצע, אָן לעכער — איז א
גרויסער תענוג פאר מענטשן, און פאר אן אָרעמאַן איז
עס נאָך נויטיקער ווי פאר אן עושר; ווייל אַן אָרעמאַן גע־
פינט זיך, נעבאַך, שטענדיק אונטער'ן הימל, אויף אַלע
רעגנס, אלע שנייען, אלע ווינטן, די קעלט האָט אויף אים
מער שליטה.

און ער האָט ווידער געטראכט, אז דער ר' יאָסל איז
אַ קלוגער איד, אַ חכם-עתיק. ער ראָט אים, ער זאָל שוין
דאָ אין שטעטל בלייבן אויף תמיד. . . זייער א גלייכער
איינפאל! וואָס טויג אים אַן אַנדערע שטאָט? איז דען
דאָ ערגעץ נאָך אַזוינע מכניסי אורחים, ווי דאָ?!. . .

איין זאך נאָר האָט אים איבערגעשלאָגן: ער האָט
דאָס „רובל-דרייסיק" נאָך ניט אָפּגעמאכט און אצינד, אָנ־
געטאָן אין אזא טולופּ, אין אזוינע שטיוול מיט קאַלאָשן,
וועט אים שווער זיין אָפּצומאַכן דעם שאָדן: קיינער וועט

א בעל שפע (באַל שעפא): איינער וועמען ס'גייט גוט אין
געשעפט.

תענוג (טיינעק): פארגעניגן.

חכם עתיק: אַ חכם פון די אמאַליקע חכמים. א גרויסער
חכם.

אים קיין נדבה ניט געבן, גיכער וועלן אַנדערע אָרעמע לייט ביי אים נדבות מאָנען. . . מיט דער זאָרג איז ער אַנטשלאָפן געוואָרן. . .

אין שטעטל אָבער האָט מען דערציילט וואונדערלאַכע זאכן פון ר׳ „אנטשל דעם גאָלדענעם". איינער האָט דערציילט, אַז ער ווייס אַזוי זיכער, ווי ער קאָן זיינע צען פינגער, אַז ביי ר׳ אַנטשלען אין דער היים, ווען אַן אָרעמאַן לייגט ביי אים איין דעם נדן פון זיינע קינדער, שטייט ער שוין אויס אַלע חתונה הוצאות, חוץ וואָס ער גיט אַ גרויסע דרשה געשאַנק.

אָרעמע לייט האָבן אָנגעהויבן שדוכים טאָן און גע-טראָגן דעם נדן צו „ר׳ אַנטשלען"; אויך אַ סך גבירים האָבן זיך אָנגעהויבן אויסצורכענען, אַז ביי אַ פּינקטלאכן חשבון קענען זיי אויך הייסן אָרעמע לייט... און מעגן אויך נהנה זיין פון "ר׳ אַנטשלען", און האָבן אויך אָנגע-הויבן צו טראָגן זייערע גרויסע נדנ׳ם צו ר׳ אַנטשלען.

ר׳ אנטשל האָט זיך גאָר מחיה געווען. איין חסרון נאָר, וואָס דאַכט זיך, לויט זייערע האַלבע ווערטער, וואָס זיי האָבן דאָ גערעדט, ווייזט אויס, אַז זיי וועלן אַמאָל קומען אָפּנעמען די געלטער. . . „אַז ווידער אָפּנעמען, נאָך וואָס זשע גיבן זיי מיר?" צוריק-צו-וועגס גערעדט, האָט ער זיך געטרייסט, וועלן זיי דען קומען מיט אַמאָל אַלע אין איין טאָג צוריק אָפּנעמען? עס וועט פאַרט עפּעס ביי

נדן (נאַדן): אַ סומע געלט וואָס דער כלה׳ס פאָטער גיט דעם חתן.

דרשה (דראָשע) געשאַנק: אַ חתונה מתנה. אמאָל איז גע-ווען אַ מנהג דער חתן זאָל האַלטן אַ דרשה פאַר דער חופּה און דאַריבער האָט מען די מתנות, וואָס מען האָט געגעבן די חתן־כלה גערופן דרשה געשאַנק.

נהנה (נענע) זיין: געניסן. הנאה האָבן.

מיר אויך בלייבן, און אפשר וועט אלע מאָל צוקומען נייע...

אים איז איינגעפאלן א געדאַנק: ארומגיין אויף דער שטאָט קען ער אַצינד ניט, מען וועט אים ניט געבן. און אַביסל גלוסט זיך אים טאַקע ניט פון דער וואַרעם אין דער קעלט אַרויסגיין. נאָר באַ די, וואָס קומען צו אים א היים, קאָן ער דאָך מאָנען; זיי וועלן אים געבן. ס׳איז לייטעשע מענטשן מיט אידישע הערצער! דער איינפאַל איז באמת געווען ניט קיין שלעכטער: „אך!" „אדרבה" האָט זיך אָנגעכאַפּט יעדער פון די אריינקומענדיקע, ביי וועלכע ער האָט געמאָנט א „נדבה": „פארוואָס ניט?" „מיר זיינען אויך אידן! כאָטש מיר זיינען קליינע מענטשעלאך!" „כ׳לעבן, אקעגן ר׳ „אנטשל דעם גאָלדענעם" — זעען מיר זיך אָן?! בינען, קליינע בינען, אקעגן א גרויסן בער!"... נאָר אף־על־פי־כן — איטלאכער נאָך זיין כח איז מחויב צו געבן".

און איטלאכער האָט געגעבן נאָכ׳ן כח און איבער׳ן כח... מען קען זיך דאָך ניט מאַכן א ציגיינעריש פנים, ווען ר׳ אנטשל אליין מאָנט א נדבה! ווער וויים אויף וואָס? אויף הכנסת כלה, צו ביקור חולים, צו קבורת מת מצוה... „אויף וואָס אַזא גביר קען מאָנען א נדבה!..

ר׳ אנטשל האָט אויף דער נאַכט איבערגעציילט די נדבות און איז העכסט צופרידען געבליבן: אַזא נדבה האָט ער אפילו אין חלום ניט געזען! די נדן געלטער האָט ער ניט

אף־על־פי־כן (אף אל פי סיין): פונדעסטוועגן.

הכנסת כלה (האכנאסאס קאַלע): געלט חתונה צו מאַכן ארעמע מיידלאך.

בקור חולים: געלט צו העלפן ארעמע קראַנקע.

קבורת מת מצוה: די מצוה פון באערדיקן אַ עלנדן טויטן.

געוואָלט ציילן, ווייל זיי זיינען אים ניט אזוי באַקומען; ער האָט נאָך געהאַט אַ שטיקל מרה־שחורה, טאָמער וועלן זיי פאָרט אלע אין איין טאָג מיט אמאָל צוריק פאָדערן, אָבער נדבה־געלטער וועט מען דאָך אַודאי צוריק ניט מאָנען! „דאָס איז מיינס אויף תמיד", טרייסט ער זיך, און דאַריבער האָט ער עס געציילט, און האָט זיך גאָר ניט געקאָנט זאַט אָנציילן.

„אַ טייער מיטל דאָס איז, טראַכט ער זיך, זיצן אין דער היים און מאַכן אזא נדבה! איך בין ביז היינט נאָך ניט געפאַלן אויפ'ן שכל דאָס מיטל צו פּרואוון! אי עס איז גרינגער, אי מען מאַכט מער".

ער האָט זיך געגעבן דאָס וואָרט מער אין די הייזער ניט צו גיין. ער וועט דארפן אַ נדבה, וועט ער זי מאַכן אין דער היים. דאָס הייסט — אָט דאָ אין דעם צימערל; וואו עס איז אַזוי וואַרעם און מען גיט עסן און טרינקן, און מען ברענגט נאָך געלט אויך.

ד.

ר' אַנטשל ווערט אַ חתן

שדכנים האָבן זיך אָנגעהויבן ברעכן די מוחות איבער „ר' אַנטשל דעם גאָלדענעם". סטייטש, אזאַ אלמן זאָל ניט אויסזוכן אַ כלה דאָ אין שטעטל! אמת, לויט זיין רייכקייט, זיינע אוצרות (און קוים רייך איז ער דאָך

אלמן: איינער ביי וועמען די פרוי איז געשטאָרבן.

פשיטא א גרויסער געלערנטער אויך) קען מען אים דאָ קיין גלייכן ניט צוקלייבן; נאָר דאַרויף איז ער דאָך „ר׳ אַנטשל דער גאָלדענער", מיט זיינע גוטע מעשים טובים! אים שטייט אָן צו נעמען דוקא אַן אָרעם מיידל, גלאַט פאַר רחמנות! און אָרעם הייסן דאָך גלאַט אַפילו די גרעסטע גבירים אַנטקעגן אים! מען דאַרף א טאָפּ טאָן! א קשיא אויף א מעשה? למאי האָט ער זיך דאָ ביי אונז באַזעצט! געלאָזט ברושטינענע פּאַלאַצן מיט גאָלדענע שטאָלן און זיצט דאָ אין א נומער! אויך מסתמא פאַר רחמנות!

אין שטאָט צווישן מיידלאַך האָט מען אויך געשמאַק גערעדט פון דעם גאָלדענעם אַלמן: „דאָס איידלקייט ליגט אים אויפ׳ן פּנים" — האָבן א טייל געזאָגט.

— דער שראָם אויפ׳ן פּנים פּאַסט אים אַזוי! — זאָגט אַן אַנדערע, — גאָר ווי צוגעמאָסטן; עס קאָן זיין, ער האָט זיך אים אומיסטן געלאָזט מאַכן.

— וואָס פאַר א שאַרפע אויגאַלאַך ער האָט! —געפינט א דריטע — מיט איין מאָל קוקט ער אָן צוויי מענטשן!

— די אויגן ציען ווי מאַגנעטן.

— גאָלדענע צוויי אויגן!

— ער איז אין גאַנצן אַ גאָלדענער מענטש!

אַז וואויל איז דער, וואָס וועט אין זיינע הענט אריינפאַלן.

עס האָבן זיך געפונען טייל עזות׳דיקע גבירים, וואָס האָבן געפּרוואווט אונטערשיקן א שדכן, נאָר קיין שדכן האָט זיך ניט אונטערגעשטעלט אריינצוגיין. און דאָ דאַרף

עזות (אַזעס): חוצפּה. געוואַגטקייט.

מען זיך נאָך פאַר'גנב'ענען פאַר'ן שומר, וועלכער היט די טיר, עס זאָל ניט אריינגיין אבי־ווער!

איין שדכן, גאָר א וואוילער יונג, וואָס האָט געקאָנט א פויל אייזל מיט א שלאָפנדיקן בער צונויפפירן, וועלכן מען האָט טאַקע דערפאַר גערופן „אייזלבער", האָט זיך אונטערנומען אויף דער שטיקל ארבעט.

און אזוי ווי „אייזלבער" האָט זיך פאָראויס אויסגעמאָלט, אזוי גרינג איז אים געגאַנגען. ר' אַנטשל דער גאָלדענער איז אזא עניו, אַז ער האָט זיך גאָר ניט געגלויבט, אויב עפּעס אַ מיידל וועט וועלן גיין פאַר אים.

— חתונה האָבן, — ענטפערט ר' אנטשל, — מהיכי תיתי, איז א אידישע זאַך, נאָר ווער וועט מיר דען געבן זיין טאָכטער?

און „אייזלבער" האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבן באַדאַרפט באַנוצן שבועות אויף אן אמת: „ביי מיין באָרד און פאות, ביי מיין לעבן, ביי מיין ווייב און קינדער, ביי א ספר שווער איך, ר' אנטשל, אז ווען איר זאָלט אלע מיידלאך פון שטאָט וועלן, וואָלטן זיי אלע געגאַנגען אונטער איין חופה מיט אייך.

„ווי קען מען עס ניט וועלן אַזאַ גביר, אזא פּאַרשוין, קיין בייז אויג, ווי איר זייט! ווילט איר אָרעמע, ווילט איר רייכע פון גאָר די רייכסטע, צי אפשר ווילט איר גאָר דעם רבינ'ס מיידל? צי אפשר ווילט איר גאָר אַ „מאָמ־

ענו (אַנעוו): איינער וואָס האַלט זיך קליין. ניט שטאָלץ.
מהיכא תיתי (מהייכע טייסע): פאַרוואָס ניט? אויך רעכט.
מאַמזעל: מיידל. א פראַנצויזיש וואָרט, וועלכן מען באַנוצט. ווען מען וויל זאָגן אויף אַ מיידל, אַז זי איז הײַנטוועלטיק, אַן אַריסטאָקראַטקע.

זעל"—איז דאָ ביים דאָקטאָר... אַ קענעווודיקע, אַ גוואַלט! קוקט אויף ברילן, און טראָגט אַ שטעקעלע, ממש — אַ מאַנסביל! אָט לאָז איך אייך איבער אַ צעטל — יעדער נאָך זיין פאַרמעגן מיט זיין נאָמען, מיט זיין ציפער נדן. אָט דאָס איז פון אָרעמע לייט, נאָר מיוחסים, איך בין אויך דאָ צווישן זיי, און איר קלייבט זיך אויס! מאָרגן וועט איר מיר זאָגן תשובה. איך האָב אייך פאַרגעסן צו זאָגן: עס איז דאָ צווישן זיי „גאָר שיינע", און „שיינע" און „אביסל שיינע" — קיין מיאוס'ע פאַרמאָג איך גאָר ניט! די „שיינע" זיינען דאָ געצייכנט מיט אַ שטריכעלע... ניט! די „שיינע" זיינען דאָ געצייכנט מיט אַ שטריכאַלע... בעריקע האָב איך ניט געצייכנט.

ר' אַנטשל האָט זיך גענומען קוקן אויף דעם צעטל, און האָט זיך גיך אויסגעקליבן אַ זווג, ער האָט דערביי אַ גלייכן חשבון געמאַכט: וועלן, זאָגט אייזלבער, ווילן זיי מיך אַלע. גבירים, זע איך, איז דאָ ווייניקער ווי געמיינע; גבירים מיוחסים — נאָך ווייניקער; גבירים מיוחסים מיט שיינע מיידלאך — גאָר, גאָר ווייניק! קבצנים, פּראָסטאַקעס, מיט מיאוסע מוידן, איז דאָ, זע איך, גאָר אַ סך. אַז איך וועל נעמען אַ מיאוס'ע מויד, אַ פּראָסטאַק, וועלן יענע אַלע איבריקע זי מקנא זיין! וועלן זיך, נעבאַך, שטאַרק מצער זיין — איז גלייכער אַ שיינע ביי אַן עושר, אַ מיוחס — וועט ווייניקער קנאה זיין.

מילא, מיט'ן זווג איז ער שוין פאַרטיק, נאָר אים האָט פאַרנומען אַן אַנדער געדאַנק: ער האָט היינט געהערט פון אייזלבערן, אַז ער, אַנטשל, איז אַ גרויסער גביר;

זווג (זיווועג): פון דעם וואָרט זוג — אַ פּאָר. אַ זווג מיינט אַ מאַן אָדער אַ ווייב. וואָס איז באַשערט, פון גאָט באַשטימט.

אייזלבער איז א קלוגער, ער ווייס אלצדינג. אז ער זאָגט, מסתמא ווייס ער וואָס ער זאָגט. און איך האָב דערפון ביז היינט ניט געוואוסט! גערעכט געווען, ביילע מיינע, א גוטן זכות זאָל זי טראָגן, ווען זי פלעגט זאָגן „גאָלדן קעלבל״; איך ווייס ניט פון גאָר ניט, טאַקע נאָר א קעלבל! עס ליגט דאָך באמת ביי מיר אזוי פיל געלט! איז וואָס? דאָס וועט מען אַמאָל אָפּנעמען, און יענע איז נדבות־געלט? ווער זשע ווייס? מסתמא איז ביי אלע גבירים אזוי!. . . און אויפגעלייגט פון דער נייעס, וואָס ער איז געוואָר געוואָרן, האָט ער מיט אַפּעטיט געגעסן וועטשערע און געלייגט זיך שלאָפן — אן עושר!. . .

ה.

ר׳ אַנטשל האָט חתונה געהאַט

ר׳ אַנטשל האָט צו מזל חתונה געהאַט, מיט דער שענסטער מיידל פון שטאָט. אין דער תחילה איז ער גע־ווען זייער צופרידן. איין חסרון נאָר, וואָס זי רופט זיך מיט זייער א לאַנגן נאָמען: יע־לי־זא־ווע־טאַ. א גאַנצער „על חטא״, צו אל־די־שווארץ־יאָר! ער האָט נאָך איינמאָל דעם נאָמען ניט ארויסגערעדט, ניט צו פארהיקן זיך. און צו וואָס דארף מען דאָס? ניט גלייכער בקיצור׳דיקער: „יאַכנע״ און שוין! פּראָסטער און ריינער! נאָך איין חסרון געווען: זי האָט זיך איינגעשפארט ניט אנדערש נאָר די שפּיץ באָרד אָפּשערן! „ווייסט זיי דער שוואַרצער פּעפּער, וואָס זיי האָבן נאָר שליטה צו די בערד! יענע, מיינע רייד זאָלן איר ניט שווער זיין, האָט אויסגעפּליקט

איין עק באָרד — פּראַסט מיט די ידים ; די האָט זיך פאַר־
נומען אויפ׳ן אַנדערן שפּיץ באָרד, אויף כלומר׳שט מיט אַ
שערל! אַן אומגליק נאָר! עס רייסט דאָס האַרץ! וויפיל
יאָר די באָרד וואַקסט שוין!” ווייטער איז אַלעס געווען
אַם בעסטן : עס האָט זיך אָנגעהויבן לעבן אַ מחיה׳דיק
לעבן. דער שווער האָט אים דעם נדן ניט גע׳סילוק׳ט,
וואָרום וואָס איז שייך סילוק׳ן? סיי ווי האָט דער שווער
בדעה נאָך דער חתונה מאַכן ביי אים אַ שטיקל הלואה,
טאָ צו וואָס זשע געבן און צוריקנעמען? ס׳איז דאָך אַן
איבריקע טרחה! נאָר וואָס קער זיך אָן נדן מיט לעבן?
לעבן האָט זיך געלעבט פיל בעסער, ווי מיט יענער. ר׳
אַנטשל זעט ערשט אַצינד, אַז אַן עושר איז אַ סך גרינ־
גער צו זיין, ווי אַן אָרעמאַן.

דאָס יונגע ווייבל מיט׳ן לאַנגן נאָמען איז פּלוצלונג
ווי פאַרשטומט געוואָרן! זיצט רק מיט׳ן פּנים צו דער
וואַנט! מיט איטלאַכן רעדט זי אַזוי פריינטלאַך, נאָר צו
אים קוקט זי עפּעס מיט פאַרמאַכטע אויגן. צו איז זי
ברוגז? נאָר וואָס איז שייך ברוגז? יענע, זאָל זיין אָפּגע־
שיידט, פלעגט אויך אַמאָל ברוגז ווערן. נו, פלעגט זי דען
שווייגן? פלעגט זי דען אַזוי קוקן? פאַרקערט, פלעגט אַ
סך ריידן! און מיט קיינעם ניט, נאָר מיט אים! און מיט
וואָס פאַר אַ פייעריקע אויגן זי פלעגט קוקן! אַך, עס
פלעגט זיין אַ מורא! נאָר דאָ איז פאַרקערט! מורא איז
ניטאָ וואָס צו האָבן, נאָר פאַרט, עס איז אפשר נאָך ער־

סילוקן : באַצאָלן.
אַ הלואה (האַלוואַע) : אַז אַנליי, אַ געבאָרגטע סומע געלט.
טרחה (טירכע) : מי. אַרבעט.

גער. . . עס איז סקוטשנע. . .

ביז דער סוד איז ארוים. זי האָט זיך איינגעשפּאַרט: זי האָט אַן אָרעמען קרוב, וויל זי, ער זאָל אים אָנשטעלן אַלס געשעפטס-פירער ביי זיך.

צוליב וואָס מען מאַכט עס אַן אַזאַ רעש מיט אַזוי פיל חן׳ן? פאַרוואונדערט זיך ר׳ אַנטשל. כ׳האָב געמיינט, זי וויל מיך קעפּן! ממה נפשך: בין איך טאַקע אַן עושר, אַזוי ווי זיי זאָגן, דאַרף איך דאָך טאַקע אַ מענטש! וואָרים וואָס איז שייך אַן עושר אָן אַ מענטש? אַן עושר אַליין דאַרף האָבן אַן אַנדערן — אַ מענטש ביי זיך!. . . איז דאָך באמת גלייכער איר קרוב איידער אַ פרעמדער.

און גאָדעל „דתן ואבירם" — מאַדאַם גאָלדענער׳ס אַ קרוב, איז געוואָרן געשעפטס-פירער ביי ר׳ אַנטשל דעם גאָלדענעם. דאָס איז געווען אַ אידל, אַ קליינס, אַ פּאַרריסענס, אַ דאַרס. מען פלעגט אויף אים זאָגן, אַז ער דאַרט אויף ממה נפשך: הערט ער, אַז עמעצער האָט פאַרדינט געלט, דאַרט ער פון האַרצווייטיק. הערט ער, ווידער, אַז עמעצער האָט אָנגעוואָרן געלט, הערט ער אויף צו עסן פאַר גרויס שמחה, און דאַרט ווידער אַמאָל. דעם טיטל „דתן ואבירם" האָט ער באַקומען, ווייל ער פלעגט זיך מישן אין אַלע שטאָטישע אינטערעסן און אפילו אין אינטערעסן פון יחידים. נישט געטראָפן אין שטעטל איין איד זאָל דעם אַנדערן אין טאָטן אריין שילטן, און גאָדעל זאָל פון דער ערד ניט אויסוואַקסן אין דער מיט און אָננעמען זיך פאַר איינעם, כדי אָנצופאַלן אויפ׳ן אַנדערן. ניט געווען

סקוטשנע: אומעטיק. איינזאַם.
קעפּן: הרג׳ענען דורך אָפּהאַקן דעם קאָפּ.
ממה נפשך (מימאַנעפשאַד): איינס פון די ביידע.

אײן משפט בײם געדיכט, גאָדעל זאָל דאָרט קײן עדות ניט זײן. — איך קען קײן עולות ניט לײדן — פלעגט ער דערקלערן זײן װײַב, װען זי פלעגט אים מוסר'ן, פאַרװאָס ער קריגט זיך מיט יעדן, און מאַכט זיך אומזיסטיקע שונאים. — איך קאָן ניט לײדן, אז איך זע אַן עולה, ניט װײַל איך האָב רחמנות אויפ'ן געררויבטן, אויף יענעם איז אַ מצוה! לאָז ער װיסן! נאָר פאַרװאָס קומט עס דעם רויבער, ער זאָל פאַרדינען!

א פײיאיקער יונג דערצו איז ער אויך געװען. זײן פײי־איקײט איז באַשטאַנען אין דעם, װאָס ער האָט פאַר־מאָגט אַ װײַב מיט אַ קאַרג טוצן קינדער. דאָס האָט אים פײיאיק געמאַכט צו אַלעם. ער האָט אין אמת'ן געעפנט גוטע געשעפטן אויף זײן פרינציפאַל'ס נאָמען; פאַרבונדן זיך אין האַנדל מיט אַנדערע געשעפטס-פירערס, װײַל ר' אַנטשל'ס נאָמען האָט אַרױסגעװאַקסן פונ'ם שטעטל אין דער גאַנצער געגנט אַרום. עס האָט געקלונגען די װעלט מיט זײן רײַכקײט און זײנע גרויסע צדקות. און מער װי אַלץ—זײן פראַסטקײט: „פירט זיך קוים-קוים װי אַ קלײנער עושר" — האָט מען דערצײלט אויף דער װעלט.

גאָדעל האָט אָפּגעהיט ר' אַנטשל'ס פאַרמעגן, װי, להבדיל, א גוטער הונט. אויף „װאָס װײניקער צו געבן און װאָס מער צו נעמען" איז ער תמיד געװען אַ בריה. אַז יענעמס אומצופרידנקײט ברענגט דעם צװײטן ריוח — האָט ער פון לאַנג גע‍װואוסט, און װאָס דאַרף דען יעדער קאַנטאָר מער, װי די צװײ כללים? א) „װאָס װײניקער

עולות (אװלעס): אומרעכטן.
א בריה (בעריע): אַ פײיאיקער.
ריוח (רעװואַד): פאַרדינסט.

געבן און וואָס מער נעמען", און ב) „יענעם ארויסלאָזן וואָס מער אומצופרידן?" גליקלאכע געשעפטן האָט ר' אַנטשל געמאַכט. דאָס פאַרמעגן פונ׳ם שטעטל און פון אַלע אַרומיקע שטעטלאַך איז געלעגן אין גאָדעל׳ס הענט.

גאָדעל האָט אַפילו אַ טראַכט געטאָן ער זאָל פאַר־לייגן דעם פּרינציפּאַל, ער זאָל אַריבערפירן אַהער זיינע אוצרות וואָס ער האָט אויף דער גרויסער וועלט אונטער פאַרשידענע פירמעס. נאָר ער האָט זיך באַרעכנט, אַז דאָס קאַפּיטאַל וועט זיך נאָך מער פאַרגרעסערן, וועט מען דאָ אפשר דארפן נאָך מענטשן אין געשעפט!. . . וואָס זשע טויג אים נאָך אַ איד? נאָך אַ קוגל זאָל זיך דאָ דרייען ביי ר' אַנטשלען? גלייכער עס זאָל דאָרט ליגן און וואַקסן, דערווייל פילט זיך דאָ, ברוך השם, קיין מאָל קיין מאַנגל אין געלט.

און סוחרים האָבן אָנגעהויבן אריינקומען צו ר' אַנטשלען אים שואל בעצה זיין. און אַמאָל פאַרלאָזן זיך אויף אים אין סכסוכים; אז מען פלעגט ארויסגיין, פלעגט מען זיך ברעכן דעם קאָפּ צו געפינען דעם געדאַנק, די טיפע חכמה, וואָס ליגט אין זיין ענטפער: „ר' אנטשל דער „גאָלדענער", פלעגט מען דערציילן אין שטאָט, רעדט קורץ און טיפזיניק. עס ווייזט זיך דיר אויס, ער ענטפערט דיר ניט צו דער זאך. . . עפּעס ווי אַ רעטעניש. . . אַמאָל ממש בטלנות. . . דו דאַרפסט דיר גוט ברעכן דעם

שואל בעצה (שויעל באייצע) זיין: זיך אַן עצה האלטן. פרעגן אַ מיינונג.

סכסוך: אַ קריג. אַ מיינונגס פאַרשידענקייט.

ממש (מאַמעש): איינפאַך.

בטלנות (באַטלאָנעס): נאַרעשקייט. די רייד פון איינעם, וואָס פאַרשטייט ניט די זאַך, וואָס רעדט ניט צום ענין.

קאָפּ ביז דו געפינסט די טיפע כונה פון די געציילטע ווערטער!...

און אז מען האָט זיך געבראָכן דעם קאָפּ האָט מען געפונען...

ר׳ אנטשל׳ס נאָמען האָט זיך צעוואַקסן אויף דער וועלט, ביז עס האָט שוין ניט געקלעקט קיין אָרט; ער האָט זיך אַרויפגעוואַקסן אויף אַלע בלעטער. קאָרעספּאָנ־דענטן האָבן זיך מיט אים שטאַרק אָפּגעגעבן, איבערגע־ציילט זיין קאַפּיטאַל, און באַשריבן זיינע „פּרינציפּן און שטרעמונגן", זיינע הויכע אידייען, אין וועלכע, ווי גע־ווינלאַך, צוויי קאָרעספּאָנדענטן זיינען זיך קיינמאָל ניט צונויפגעקומען.

אַמאָל האָט זיך פאַרוואַלגערט אַ אידיש בלאַט צו ר׳ אַנטשלען אין דער האַנט אַריין. דאָס איז געווען על פּי השגחה, ווייל עס איז דאָך ניט קיין דרך הטבע אַ אידישער גביר זאָל זיך קאָנען אָנקערן מיט אַ אידיש בלאַט, און עס האָט אַ שיין געטאָן פאַר זיינע אויגן זיין אייגענע צורה.

אַ ממזר־קאָפּ! פאַר׳חידוש׳ט ער זיך: אזוי געזונט מיך אויסגעמאָלט! אַפילו די אויגן מיטן שראָם! גרויסע קעפּ פאַראַנען אויף דער וועלט, און ער לייענט דאָרט

בלעטער: צייטונגען.
על פּי השגחה (אַל פּי האַשגאַכע): לויט אַ געטלאַכן פּלאַן אָדער באַשטימונג.
דרך הטבע (דערעך האַטעווע): נאַטירלאַכער וועג. אַ גע־ווינלאַכע זאַך.
צורה: געזיכט. פּנים. צורה ווערט מייסטענס באַנוצט מיט אַ געוויסער מאָס שפּאָט.

וואָס ס'איז אָנגעשריבן וועגן אים.

— „זיינע צדקות זיינען אין לשער! און אלץ אויף מתן בסתר! קיין גברא ווייסט ניט ווען און וועמען ער גיט! און באַנוגנט זיך ניט דערמיט וואָס ער אַליין גיט, ער רייסט די הויט ביי די קליינע גבירים'לאך, וואָס רייבן זיך ארום אים! ביי יעדן מאָל, וואָס ווער פון זיי קומט צו אים אריין, מוז ער לאָזן א נדבה, היינט — זיין חכמה איז גאָר ניט צום באַשרייבן! זיין באַלעזנקייט, זיין געזונטער שכל!"

ר' אַנטשל קוקט זיך אַרום און זיין פנים שיינט פאַר שמחה. — דאָס האָב איך ניט אָנגעהויבן צו וויסן, — פאַר־וואונדערט ער זיך: פאַר קיין נאָר האָב איך זיך קיינמאָל ניט געהאַלטן; כאָטש זי, זאָל א גוטן זכות טראָגן, פלעגט דרינגען מיט אותות ומופתים, אז איך בין א „גאָלדן קעלבל", מיינע רייד זאָלן איר ניט צו שווער זיין, זי איז געווען א האפעריקע. פון כעס האָט זי געזאָגט, וואָס נאָר ס'איז איר אַריינגעקומען אין מויל! — נאָר אַז איך בין אַ חכם און א געלערנטער, האָב איך ניט אָנגעהויבן צו וויסן. די וועלט, אַפנים, איז תופס אַ מענטשן בעסער, ווי דער מענטש זיך אַליין. דארויף איז עס אַ וועלט — ניט קיין יחיד!

אין לשער (איין לשאער): נישט צו אָפּמעסטן, נישט פאַר־צושטעלן זיך.

מתן בסתר (מאַטן בסייסער): באַהאַלטענע גאָב. ווען מען גיט נדבות קיינער זאָל דערפון נישט וויסן. מתן בסתר איז ביי אידן פאַררעכנט פאַר א סך חשוב'ער ווי געבן אלע זאָלן וויסן — בפרהסיא.

גברא (גאַוורע): אַ מענטש.

האַפעררדיק: געוואַגט, שטאָלץ, חוצפה'דיק.

תופס: באַנעמען, באַגרייפן.

און גאָדעל׳ס עצה האָט גאָר ניט געהאָלפן: ר׳ אַנטשל׳ס געשעפטן זיינען געוואַקסן וואָס גרעסער און גרעסער. מען האָט געמוזט נייע מענטשן אריינשטעלן אין נייע געשעפטן, וועלכע האָבן זיך געמוזט עפענען. און מענטשן — וואָס ווילן דען? מענטשן ווילן, אַז דאָס געשעפט, ביי וועלכן זיי דינען, זאָל מצליח זיין, זאָל קיינמאָל ח״ו ניט אומפאַלן! וואָרום דאָס געשעפט זאָל ח״ו פאַלן, ווערן זיי די ערשטע געבראָכן פון פרנסה! אַ קלייניקייט פרנסה פאַר אַ איד פון ווייב און קינדער! דאריבער זיינען מענטשן אָפטמאָל געטרייער די געשעפטן, ווי דער בעל הבית אליין, ווייל זיי זיינען מער איינגעשטעלט פונ׳ם בעל הבית. דער בעל הבית ווערט דאָ אָן געלט, און זיי — פרנסה. דער בעל-הבית ווערט נזוק — זיי ווערן געבראָכן! ר׳ אנטשל׳ס געשעפטן האָבן זיך אויך דערפאַר גוט געהיט, און זיינען שטאַרק געוואַקסן — ניט אזוי אין כח אריין, ווי אין דער אַרבעט. זיינע וועקסלען האָבן אָנגעשפּאַרט אומעטום. דאָך האָט ר׳ אנטשל זיך געפירט מיט נדבות, ווי ער האָט זיך תמיד געפירט: אַלץ גענומען ביי יעדן אַ נדבה, און יענע געלט, וואָס אין קאַסע, האָט ער ניט אזוי שטאַרק ליב געהאַט. יענע איז דאָך אַלץ אַזעלכע, וואָס מען דאַרף אמאָל אָפּגעבן, נדבה-געלט איז לויטער מיינס, טרייסט ער זיך נאָך היינט אויך, און דאָס געלט פלעגט ער טאַקע האַלטן ביי זיך.

נאָך מער ווי דאָס פאַרמעגן איז געוואַקסן זיין חכמה און זיין געבילדעטקייט; זיינע ווערטלאך זיינען געווען

ח״ו (כאָס ווּשאָלעם): גאָט זאָל אָפּהיטן.
נזוק: געשעדיקט. ליידן פאַרלוסט.

עובר לסוחר; פלעגט רופן יעדע זאך מיט זיין נאָמען — נאָר ווי א פּאָעט; צווישן די עליות, א שטייגער, האָט „מפטיר“ געהאַט אַ נאָמען „קאָדע שמאַלץ“, שישי און שלישי — אַ „גוטע וועטשערע“, די איבעריגע עליות — „לונג און לעבער“. אין יענעם שטעטל רופט מען נאָך היינט אויך די עליות מיט יענע נעמען. היינט זשע אַ מבינות אויף אתרוגים ער האָט באַקומען! און אויף טליתים. היינט אויף צירונג און רויכוואַרג. בקיצור, ער האָט געלעבט אַ גוטן טאָג.

אַמאָל שטייט ער ביי זיין פענצטערל און גענעצט. פּלוצלונג הערט ער עפּעס אַ רויש ביי דער טיר. דאָרט האָט זיך געריסן אַן אָרעמאַן אריינצוגיין, און מען האָט אים ניט אריינגעלאָזט. ער האָט זיך דערמאָנט אָן זיינע אַלטע חברים און האָט זיך פאַרבענקט נאָך זיי. כאָטש עטלאַכע ווערטער וואָלט ער וועלן ריידן מיט אַן אָרעמאַן! כאָטש ווייזן יענעם וואָס פאַר אַ גליק ער האָט צו קבצנות! ער האָט געהייסן צולאָזן דעם אָרעמאַן. ער האָט אים אריינ־

עובר לסוחר (אויוועֹר לאַסויכער): גאַנגבאַר, וואָס אַלע נעמען אָן.

עליות (אַליעס): אין שול ווערט יעדן שבת און יום טוב, מאָנטיק און דאָנערשטיק געלייענט אַ טייל פון דער תורה. יעדער טייל, וואָס הייסט סדרה, איז איינגעטיילט אין זיבן קלענערע טייל, פּרשיות. צו יעדער פּרשה, וואָס מען לייענט, רופט מען אויף אַן אַנדערן. דאָס גערופן ווערן הייסט קריגן אַן עליה, ארויפ־גאַנג, ווייל די תורה ווערט געלייענט אויף דער בימה און דער גערופענער דאַרף ארויפגיין.

מפטיר (מאַפטער): שלוס. די לעצטע עליה שבת און יום טוב, מיט וועלכער מען שליסט דאָס לייענען. מפטיר רעכנט זיך פאַר אַ חשוב'ער עליה, ווייל דער גערופענער דאַרף נאָכדעם לייענען די הפטורה, אַ קאַפּיטל פון די נביאים.

רויכוואַרג: פּוטער.

קבצנות (קאַבצאַנעס): אָרעמקייט.

געקומען צו זיך אין צימער אריין. יענער האָט זיך איינ־געקאָרטשעט מיט גרויס דרך ארץ, קוים וואָס די אויגן אויפגעהויבן. . . „ניט צו אייך דאַרף איך", רעדט ער קוים וואָס מען הערט, — „איך דאַרף צו „אנטשל דעם גאָל־דענעם קעלבל".

— נו, דאָס בין איך דאָך! — ענטפערט ר' אנטשל.

— ניין, ס'קען ניט זיין! יענער איז אנדערש! יענער קוקט קאָסע, און איר קוקט אזוי שאַרף!. . . יענער האָט געהאַט אַ שראָם איבער'ן פּנים, און איר. . . האָט אַ מזל־קנייטש איבער דער באַק. . . זיי קוקן זיך פאַנאַנדער אין די פּנים'ער און דערקאָנען זיך.

— אי, קרומער, וואָס טוסטו?

— זע נאָר, טאַקע באמת אנטשעלע! וואָס טוסטו, אַנטשעלע?

— אָט וואָס איך טו! האָב זיך מישב געווען, גע־פּרואווט בייטן די פּרנסה, געוואָרן אַן עושר, און האָב גאָר ניט שלעכט געמאַכט. איך ראַט דיך אויך, קרומער! וואָס טויג דיר קבצנות? גלויב מיר! אַן עושר איז אַ סך גרינגער צו זיין!

— דיר איז עס גרינג אָנגעקומען — ענטפערט יע־נער — גאָר ווייסטו פאַרוואָס? דאָס בין איך שולדיק אין דעם! איך האָב זיך גאָר אזוי ווייט ניט מתכוון געווען! מיר האָט זיך פאַרגלוסט אויסצושיטן מיין קעסטל ליגענס פאַר א בעל הבית, וואו כ'האָב געגעסן שבת, אָנדערציילט אים פון ר' אנטשל דעם גאָלדענעם, און אז יענער האָט זיך

קאָסע: קרום.
מתכוון (מיסקאַווין) געווען: געהאַט די כונה, די אבזיכט. אויסן געווען.

געפרעגט אויף סימנים, ווי אזוי דערקאַנט מען דעם ר׳ אַנטשלען, איז מיר פלוצלונג איינגעפאלן צו געבן דיינע סימנים.

— אזוי גאָר?!. . . לאַכט ר׳ אנטשל. — נו, אצינד וועסטו זיי אויסזאָגן דעם אמת?

— ווער וועט מיר דען אצינד גלויבן? שוטה! ס׳איז פארפאלן, פגר׳סט אַן עושר! אפילו דו וועסט דעם אמת דערציילן, וועט מען דיר אויך ניט גלויבן!

— מיר אפשר ניט, אָבער דיר! אז מ׳האָט דעמאָלט געגלויבט איז דאָך א קל־וחומר, אז מ׳וועט דיר איצט גלויבן.

— ניין, פשוט: ראשית, ווייל אַ ליגן גלויבט זיך גיכער ווי אַן אמת; אַ ליגן איז תמיד שענער, ווי אַן אמת — הערט מען אים בעסער, און דערפאר גלויבט מען אים גיכער. שנית, האָבן מענטשן א גרויסן אינטערעס, זאָלסט דוקא זיין אַן עושר. זיי דאַרפן ניט דיין געלט, וועלכעס דו פארמאָגסט באמת ניט, זיי דאַרפן דיך. אין זכות פון דיין נאָמען פרעסן זיי „אָנבייסן מיט וועטשערע״, מאַכן חתונה קינדער, און האַלטן אַרום זיך מענטשן. איצט וועסטו זיי פלוצלונג גאָר דערציילן, אז דו ביזט גאָר „אַנטשל קעלבל!״ זיי וואָלטן דיך דער׳הרג׳עט, און וואָלטן גערעכט געווען. וואָרום פארוואָס ווילסטו זיי אלע דער׳הרג׳ענען?

קל וחומר (קאַל וואָכוימער): אַן אופן פון אָפּלערנען פון איין זאַך אויף דער אנדערער, פון אַ לייכטן פאַל אויף אַ שווערן, וואָס ווערט אָנגעווענדט אין תלמוד. מען קען לערנען פון דעם, וואָס זיי האָבן אים פריער געגלויבט, ווען ער האָט געזאָגט, אַז אנטשל איז רייך, אַז זיי וועלן אים איצט אודאי גלויבן ווען ער וועט זאָגן, אַז ער האָט זיי אָפּגענאַרט.

— טאַקע געראַכט! ס'איז א רחמנות אויף זיי! היינט פאַסט פאר מיר ניט, איך זאָל אויסזאָגן, מחמת איך בין א חכם (דו ווייסט, איך בין געוואָרן די לעצטע צייט אַ חכם, אלע בלעטער שרייבן עס?) נו, טוט דען אַ חכם אזוי?

— יא, חכם מיינער! וואָס זשע וועסטו מיר כאָטש געבן דערפאר?

— וואָס זאָל איך דיר געבן? אפשר ווילסטו, קאָן איך זען, מען זאָל דיך אריינגעמען פאר א מענטש אין מיינע געשעפטן!

— משוגע בין איך דען? אַלס מענטש וועל איך דאָך דארפן עפּעס טאָן! וואָס קאָן איך דען ניט באַשטיין דיינע מענטשן זאָלן טאָן, און איך זאָל ביי זיי עסן א פארטיקן אָנבייסן?

— נו, קאָן איך דיך פארזאָרגן אלע שבת מיט א גוטער עליה!

— אַ חכם, א חכם, און פאַרט אַ קעלבל! די גוטע עליה איז נאָר דערפאר גוט, ווייל גבירים האָבן זי פאר-כאַפּט! אַז דו וועסט אָנהויבן רופן קבצנים צו דער עליה, וועט זי וואָלוול ווערן!

— —וואָס זשע דען זאָל איך דיר געבן?

— אָט, סיי ווי האָסטו קיין קינדער ניט! מאַך מיך פאר דיין יורש!

— וואָס זשע? האָסטו דען בדעה מער פון מיר צו לעבן?

— אודאי! פשוט, מחמת דיך באַהאַנדלען דאָקטוירים, און מיך ניט!

— און איך האָב גערעכנט, פאַרקערט. כ'האָב דיר אפילו געוואָלט צוזאָגן צו זאָגן משניות נאָך דיר! ווייסט, אַז איך קען שוין משניות? אַזוי פון זיך... כ'ווייס ניט פון ווען, פון וואָס — נאָר איך קאָן!

די אַלטע צוויי גוטע ברידער האָבן זיך אָנגערעדט, אָנגעשמועסט ביז זיי האָבן זיך צעשיידט.

ר' אַנטשל האָט קיין סך נאָך דעם טאָקע ניט מאריך ימים געווען, אַ חכם, און האָט זיך פּאָרט באַנאַרעשט: גענומען און געשטאָרבן. נאָכ'ן טויט האָט מען געפונען אַ צוואה, אַז דער איינציקער יורש פון זיין פאַרמעגן איז אַ קרומער אָרעמאַן, וועמעס נאָמען ער ווייסט ניט, ווייל מען פלעגט אים אַנדערש ניט רופן — ווי „קרומער", נאָר כדי עס זאָל קיין אַנדער קרומער ניט קומען אויסנאַרן די ירושה, גיט ער אָן אויף אים סימנים: ער איז אַ גרויסער „ליגנער": על כן, ווען אַ קרומער וועט קומען, זאָל מען אים פאַרהערן אין ליגן זאָגן, ווער פון זיי ס'וועט זאָגן אַ גרעסערן ליגן, זאָל בלייבן יורש. און שטאָט-לייט האָבן געפּאָלגט „צוואת-המת"; געלאָזט אויסרופן אין אַלע בתי מדרשים און שולן, אַז בכן, ווער עס איז געלייטזעליקט פון גאָט ב"ה, און איז אי אַ קרומער, אי אַ ליגנער, זאָל ער

משניות (מישנאַיעס): אַ טייל פון תלמוד, וואָס דערקלערט דעם זין פון די דינים אין דער תורה. אידן האַלטן די משנה פאַר זייער הייליק און ס'איז אַ מנהג אַ גאַנץ יאָר נאָכ'ן טויט פון אַן אייגענעם, אָדער אַזוי אַ חשוב'ן מענטשן, צו לערנען אַלע טאָג אַ פּאָר קאַפּיטלען משניות, און נאָכדעם זאָגן קדיש.

צוואה (צאַוואַע): אַן אָנזאָג פון פאַרשטאָרבענעם.

על כן (אַל קיין): דאַריבער.

ב"ה — ברוך הוא (באָרוך הו): געבענטשט זאָל ער זיין.

קומען צו דער פּראָבע. עס האָט זיך באַלד צונויפגעקליבן א מחנה פון קרומע, טייל געבוירענע, אמת־קרומע, טייל געמאַכטע, די זאַך איז ניט צוגעגאַנגען אָן קריגערייִ. די געמאַכטע קרומע זיינען אָנגעפאַלן אויף די אמת־קרומע און יענע האָבן אויך ניט געשוויגן: „דו, גנב, דו ממזר! — שרייט, נעבאַך, אַ קרומער פונ׳ם האַרצן אַרויס. — וואָס מאַכסטו זיך פאַר קרום?! איך האָב דאָך דיך ערשט נעכטן געזען טאַנצן מיט מיידלאַך אויף א פאַרשפּיל!"

— אַ רוח אין דיין טאַטן! — ענטפערט אים יענער: טאַקע דערפאַר טאַנץ איך דאָך, ווייל איך בין קרום. מיר איז גרינגער צו טאַנצן ווי גלייך צו גיין!

אין יענעם טאָג, אז מוטערס האָבן ארויסגעלאָזט די קינדער אויף דער גאַס, האָבן זיי אָנגעזאָגט: „קינדערלאַך, הינקט צו אביסל! אז מען וועט אייך פרעגן, זאָלט איר זאָגן: „מיר זיינען קרומע"; אז מען וועט אייך פרעגן: „ס׳איז טאָג?" זאָלט איר זאָגן „נאַכט"; — „די טאַטע־מאַמע לעבן?" זאָלט איר זאָגן „געשטאָרבן".

וואָס האָט מען נעבאַך, צו יענע מאַמעס? זיי האָבן געהאָפט אפשר וועלן זייערע קינדער ווערן יורשים! האָפן פאַר געמיינע לייט איז אַ גוטע זאַך, און קאָסט דערצו קיין געלט ניט.

און אידן פון דער קלויז, און אידן אויף דער גאַס זיי־נען געגאַנגען און געהונקען. דאָס גאַנצע שטעטל האָט פלוצ־

לונג אַנגעהויבן צו הינקען! אַפילו דער דאָקטאָר און, להבדיל, דער דין, האָבן אויך אַנגעהויבן הינקען. און בײדע האָבן זיך געלאָזט גײן אײנער צום אַנדערן, און האָבן זיך באַגעגנט אויפ׳ן וועג. דער דין איז געגאַנגען בעטן דעם דאָקטאָר אַ רפואה צום לינקן פוס, וואָס איז פּלוצלונג קרום געוואָרן. . . און דער דאָקטאָר איז געגאַנגען פרעגן דעם דין, אויב הינקען טאָר מען אויך ניט מער ווי אַ תחום שבת.

נאָר ניט אין הינקען אַליין איז געווען געווענדט! דער עיקר איז אַ ליגן זאָגן. די אַפּיטרופּסים האָבן אָנגעהויבן רופן די קרומע אײנציקווײז. עס האָבן זיך אַנגעהויבן די ליגן: אײנער האָט דערצײלט, אַז ער האָט געזען אַ פּאָר פּאָלק איז זיך געגאַנגען גט׳ן צום רב, ווײל איר פּאָטער האָט אַ גאַנצן הונדערטער פונ׳ם נדן אָפּגעריסן, האָט דער רב געפרעגט: „וויפיל ווילט איר מיר געבן פאַר׳ן גט?" — „פינף און צוואַנציק קערבלאַך", — ענטפערט דער גרוש. דער רב האָט קײן סך ניט געטראַכט, אַרויסגענומען פינף און זיבעציק רובל און געגעבן דעם יונגן מאַן: „נאַ, — זאָגט ער, — מיט׳ן פינף און צוואַנציקער, וואָס דער גט דאַרף קאָסטן, האָסטו שוין אַ הונדערטער נדן, און לאָז

דין (דאַיען): פון דעם וואָרט דין־געזעץ. אײנער, וואָס משפּט. דער דין איז אַ פרומער, דער דאָקטאָר, געוויינלאַך, אַ פרייער. בײדע אַנגעזעענע מענטשן, וואָס טוען געוויינלאַך ניט די זעלבע זאַכן.

תחום שבת: אַ שטרעקע, וואָס מען מעג גײן אום שבת.

אַפּיטרופּסים: די פאַרטרעטער פון פאַרשטאָרבענעם.

גרוש (גאַרעש): דער מאַן, וואָס גט זײן ווײב.

דער מזבח ניט ווײנען אויף מײן קאָפּ".

דער עולם האָט אַ שמײכל געטאָן: „נישקשה פון אַ ליגן, נאָר לאָמיר הערן אנדערע!"

אײנער האָט דערצײלט: ער האָט געזען צװײ מלמדים שטײן איבער אײן בעל הבית און קריגן זיך. דער שרײט: „גיט אײער קינד אים אין חדר — ניט מיר! ער קאָן בע־סער פאר מיר!" און יענער האָט געשריען: „גלויבט אים ניט, דעם גנב, דעם שקרן! גיט אים אײער קינד! איך פארמאָג ניט אין קאָפּ, װאָס ער אין נאָגל!" און אז בעלי־בתים האָבן געהערט זײער ערלאַכקײט, האָבן זײ געכאַפּט און אָפּגעגעבן דעם פּאָרל אלע אָפּגעריסענע און ניט באַ־צאָלטע שכר לימוד'ן. די צװײ מלמדים זײנען געװאָרן גבירים אין יענעם טאָג".

ד ע ר ע ו ל ם האָט פארקרימט די נעזער: „אַ מלמד'עשער ליגן! דערצו, װאָס דאַרף ער נאָך ארײנמישן בעלי בתים אין דעם?!" אַ סך זײנען טאַקע גוט ברוגז געװאָרן. אײנער האָט דערצײלט: ער האָט געזען אַ אידישן סופר, װאָס לאחר מותו האָט מען אים באַגראָבן

מזבח (מיזבײאַד): אַלטאַר. אידן גלויבן, אז מאַן און װײב זײנען פון גאָט באַשטימט. צעשײדן מאַן און װײב איז דאריבער אַ גרויסע עבירה, און װען אַ פּאָר פאַלק, װאָס גאָט האָט צוזאמענ־געבראַכט, שײדן זיך, איז גאָט'ס ארבעט חרוב געװאָרן און דער מזבח װײנט דארויף.

סופר (סויפער): שרײבער. װערט באַנוצט פאר אײנעם, װאָס שרײבט ספרי תורה, תפילין און מזוזות.

אין אייגענע תכריכים. איינער דערציילט: ער האָט גע־קאָנט אַ בעל־עיסקא, וואָס האָט פאַר'ן טויט געשיקט רופן זיינע קליענטן און האָט יעדן אָפּגעגעבן, וואָס ער האָט ביי זיי גענומען איבריקס. איין חסרון איז נאָר געווען, וואָס דאָס פאַרמעגן האָט ניט געקלעקט. איינער דערציילט: ער האָט געזען אַן ערלאכן קאָמיסיאָנער. איינער דערציילט: ער האָט געזען אַ יונג ווייבל, וואָס האָט פיינט געהאַט צירונג מיט פּוצונג. הכלל, ליגן, שקרים, וכזבים האָבן זיך געשאָטן פון אַלע זייטן, ביז צו ענדע האָט זיך דורכגע־שטופּט אַ קרומער, אַן אמת־קרומער, אַ כל מום־רע.

עס איז געוואָרן שטיל. עפּעס פילט יעדער, אַז דער קרומער וועט זאָגן אַן אמת'ן ליגן: „רבותי — הויבט ער אָן — הערט! איר זאָלט וויסן, אַז ר' אַנטשל דער גאָלדענער, עליו השלום, איז אַ גרויסער קבצן, אַ ווילדער דלות'ניק געווען, און נאַרעש איז ער געווען ווי אַ קאַלב! ניין, ווי אַן ערלאכער איד!"

עס האָט זיך ארויסגעריסן אַ לאכן פון הונדערטער מיילער: — בראַוואָ, בראַוואָ! אָט דאָס הייסט אַ ליגן! קיין גרעסערער פון דעם ליגן קאָן שוין ניט זיין! ער איז יורש!

דער קרומער איז געבליבן יורש!

נאָר אַז מען האָט גערופן די בוכהאַלטערס און מען האָט געעפנט די גרויסע ביכער, האָט מען געזען, אַז דאָס

בעל עיסקא: אַ פּראַצענטניק.

כל מום־רע (קאָל מום ראַ): אַלעס, וואָס האָט אַ פעלער, איז שלעכט. אַ קאַליקע איז פּייאיק צו טאָן שלעכטס.

פארמעגן, וואָס איז געבליבן, טראָגט קוים־קוים די חובות צו באַצאָלן, מיט גאָר אַ קנאַפּער עיסקא. עס איז נאָך געבליבן עפּעס א בינטל געלט פון אָפּגעריבענע מטבעות, און דאָס, ווייזט אויס, איז געווען נדבה־געלט. דער קרומער איז געוואָרן יורש פון דעם בינטל. דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן פארשעמט און פארוואונדערט אָפּצורוקן. נאָר דער קרומער האָט זיי אָפּגעשטעלט: „רבותי! — זאָגט ער, — אז עס איז שוין געקומען דערצו, אז א ליגן צאָלט זיך אזוי טייער, באַצאָלט זשע מיר פאר מיין ליגן!“

— פאַר וועלכן ליגן? דו ביזט דאָך שוין באַלוינט! ביזט דער יורש פונ'ם בינטל נדבות!

— ניין! פאר אן אלטן ליגן. די נדבות, זעט איר, קומען מיר סיי־ווי, ווייל זיי זיינען שוין ביי מיר אין דער האַנט. נאָר אַ ליגן האָב איך אייך שוין געזאָגט גאַנץ לאַנג.

דער קרומער האָט זיי דערציילט די מעשה פון אָנהויב.

דער עולם האָט זיך איבערגעקוקט פארוואונדערט. זיי האָבן עטלאכע מינוט געשוויגן. ווייזט אויס, זיי האָבן זיך געוואָלט איבערצייגן, צו דער קרומער נאַרט זיי ניט אָפּ. און אז זיי האָבן זיך גוט איבערצייגט, אז דער קרומער נאַרט זיי איצט ניט אָפּ — האָבן זיי אלע מיט איין קול אַרויסגערעדט: „שקרן! וועמען דערציילסטו?! וואָס דערציילסטו?! וואָס זשע? ביזט שוין קליגער פון א גאַנצער שטאָט?!“

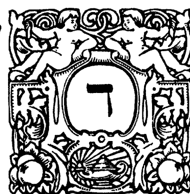
— ניין, חברה! ס'ווייזט אויס א משוגענער! איר זעט ניט?! טרייבט אים ארויס!

-- אַ משוגענער, בנאמנות, אַ משוגענער!...

פראגן

וואס איז דער אונטערשייד צווישן הומאר און סאטירע? וועלכע פון די צוויי עלעמענטן איז דער שטאר־קערער אין דער דערציילונג? פון וואס לאכט שטיינבערג אפ? וואס זיינען די מעלות פון דער דערציילונג א חוץ הומאר און סאטירע? איז אין איר וויכטיק בלויז די מעשה אדער אויך די מענטשן? ווי זיינען די פארשידענע מענטשן כאראקטערי־זירט? איז די סאטירע ארויסגעבראכט בלויז דורך דער מעשה אדער אויך דורך שפראך און סטיל?

נאך דער חתונה

עם ערשטן שבת נאָך דער חתונה איז שיינדעלע געגאַנגען מיט דער מוטער אין שול אריין, און האָט זיך שוין דעם ערשטן שבת ניט אויפגעפירט ווי א לייטעש ווייבל דאַרף זיך אויפפירן.

די מוטער טרעט איר אלץ אָן אויפ׳ן פוס: פע, רוימט זי איר איין, א יונג ווייבל נאָך א חתונה, — וואָס איז אויף דיר פאַר א לאַכענעש? איטלאַכער קוקט דיר נאָך!״

נאָר שיינדעלע בייסט זיך די צונג, — זי וויל נישט לאַכן, זי קאָן זיך אָבער פאָרט ניט איינהאַלטן.

כאַפּט זי א קוק אהין צו די מאַנסבילן — זעט זי דאָרט אַזוי פיל אידן מיט יאַרמעלקעס אויף די קעפּ... געוויקעלט אין טליתים... שוואַרץ-ווייס... מען שאָקלט זיך, מען מאַכט משונה׳דיקע העויות — זי שיסט אויס אין א געלעכטער.

קוקט זי זיך אַרום צווישן די ווייבער, זעט זי אַלטע געקאָרטשעטע ווייבער מיט ברילן אויף די נעזער:

משונה׳דיקע העויות (האַוואַיעס): מאָדנע, נישט געוויינ־לאַכע מינעס, גרימאַסן און באַוועגונגען.

„ווי מיאוס זיי זיינען, צו וואָס לעבן זיי נאָך — די אלטע ווייבער — אויף דער וועלט?"

דערזעט זי דאָרט אנטקעגן, א רביצין פעסטעט זיך, קנייטשט דעם פּנים, — עס קיצלט אין האלז, זי מוז לאכן!

ביי איינער גליטשן זיך די טרערן פון די אויגן, רינען... פאַרהאַלטן זיך אין די קנייטשן, גייען איבער, אָפּ־אָפּ פאלן זיי גלייך אין מויל אריין!

„א רחמנות אויף יענער — טראַכט שיינדעלע א טרויעריקן געדאַנק, כדי ווייך צו מאַכן דאָס האַרץ, און אָפּשטופּן פון זיך דעם חשק צו לאַכן — אַ גרויסן ווייטיק מוז יענע האָבן, אַז זי וויינט אַזוי".

זי בלייבט אויף א ווײַלע פאַראינטערעסירט. דער שמייכל ווערט פאַרקילט אויפ'ן פּנים.

די טרערן גליטשן זיך ביי יענער. פאַלן, פאַלן... עס פאַלט א טרער אויף דער אונטערשטער פאַרקרימטער ליפּ.

שיינדעלע האַלט ניט אויס. זי שיסט אַרויס א געלעכטער. ווייבער קוקן זיך אַרום; די מוטער וואַרפט אויף איר בייזע בליקן.

זוכט שיינדעלע ערגעץ, וואוהין אַוועקצוקוקן, אבי נאָר די משונה'דיקע ווייבער ניט צו זען. זי וואַרפט אַן אויג דורך דעם אָפענעם פענצטערל, ווידער אַהין, צו די מאַנסבילן.

ווידער זעט זי דאָרט אידן, א סך: אַלטע, יונגע, צווישן אַלע שיינט „ער" אַרויס... יונג, בלוט און מילך.

די קרויזן, ווי קאָן מען זיי רופן: שווארץ אָדער קאַש־טאַנאָווע?...

אויגעלאך.. זיי רוען ניט אויף איין אָרט.. אָט די ברענענדיקע אויגעלאך האָט זי אין דערהיים נאָך קיין צייט ניט געהאַט צו באַטראַכטן. . . אז ער ווארפט אויף איר אַ בליק, בויערט ער אין הארץ. זי קאָן זיין בליק ניט אויסהאלטן. ווען זי איז אַ כלה געוואָרן איז אויך דאָס זעלבע געווען... שטענדיק האָט זי געפילט — ער קוקט אויף איר, דעם קאָפּ האָט זי ניט געקאָנט אויפהויבן.

דאָ אין שול קאָן זי אים גוט באַטראַכטן. אלעס פּאַסט אים אַזוי! עס זינגט אַראָפּ פון אים, נאָר דאָס בערדל וואַקסט אים צו פרי. נישקשה, אַ וועט עס אים אויסצופן... „ציפּ־ציפּ“.

עס פאלט אויף איר אַן אַ געלעכטער.

עס דאכט זיך איר.. זיי זיצן ביידע ביי זיך אין „צימערל“... ער שפּארט אַן דעם קאָפּ ביי איר אויפ׳ן אַקסל.. זי ציפּט דאָס בערדל — „ציפּ־ציפּ“... ער כאַפּט זי פאר דער האנט, פאר׳ן האלז... עס קלינגט אַ קוש..

זי האלט ניט אויס, זי וויל לאכן! פע! — ווארפט זי זיך פאַר.. אין אַ מקום־קדוש — אַזעלכע געדאַנקען?!

זי קערט אָפּ אירע בליקן פון „אים“, נאָר זי ווייסט, אז דאָרט אין מזרח זעט „ער“ זיך ארוים פון צווישן אלע און דאָס הארץ קוועלט אין איר, זי פארקוקט זיך אויף די מאלערייען, וואָס זיינען אויפ׳ן סופיט פון דער שול.

פויגעלאך, אָדלערס, שלענג, בוימעלאך, קעסטעלאך, פּאַסיקלאך, אָט דאָס זעט אויס ווי אַ נאָז מיט צוויי אויגן, אַן אַ פּנים.

קאַשטאַנאָווע: טונקל ברויז.

עס פֿאַלט אויף איר ווידער אָן אַ געלעכטער.

אומגליקלעך איז זי היינט. וואָס וויל פֿון איר האָבן דער נאַר אירער?

זי קערט זיך אָפּ פֿון דעם סופֿיט און באַגעגנט זיך ווידער מיט „זיינע" בליקן.

דאַכט זיך איר... ער זעט זי. ער שמייכעלט צו איר!

דאָס האַרץ הויבט זיך. זי קאָן זיך שוין ניט איינהאַלטן.

עס זעצט אַרויס אַן איינגעהאַלטן לאַכן. ווייבער קוקן זיך אום. די פּאַרוויינטע רביצין קנייטשט דעם שטערן.. „אי־נו"! מאַכט זי אויף איר מיט'ן פֿינגער.

שיינדעלע ווערט רויט. לאָזט אַראָפּ די אויגן. זי האָט שוין מורא זיי אויפֿצוהויבן.. טאָמער וועט זי ווידער עפּעס לאַכעדיקס דערזען.

גייענדיק אַהיים פֿון דער שול, מוסר'ט זי די מוטער: „שעמען זאָלסטו זיך, דו נאַרעשע, ווילדע ציג! וואָס איז רק לאַכן און לאַכן"! און זי שעמט זיך טאַקע; נאָר וואָס איז זי שולדיק, טראַכט זי זיך, אַז גאָט־ברוך־הוא'ס וועלטל איז אַזוי לאַכעדיק און לאַכעדיק?... אַפֿילו די שטיבער, די גאַס, די זון, די וואָלקנס אויפֿ'ן הימל, זיינען לאַכעדיק! אָט — לאַכט זי ווידער...

זאָגט איר די מוטער, אַז היינט איז שבת־חזון, דאָס

מוסר'ן: אויסריידן, זאָגן שטראָף רייד.

שבת חזון (כאַזאָן): דער שבת פֿאַר תשעה באב. אָט דעם שבת לייענט מען אין שול צו מפֿטיר דעם ערשטן קאַפּיטל פֿון ישעיה. דאָס קאַפּיטל הויבט זיך אָן מיט'ן וואָרט חזון, די זעאונג, די נבואה פֿון ישעיה, אַז ירושלים וועט חרוב ווערן. דעריבער רופֿט מען דעם שבת חזון, און סיי צוליב דער טרויעריקער נבואה, סיי וייל עס איז פֿאַר תשעה באב, טאָר מען דעם שבת ניט זיין פֿריילאַך.

בית־המקדש איז חרוב, אידן זיינען אין גלות, מען פאר ניט לאכן.

איז זי ווידער ביי זיך ניט שולדיק אין דעם: אויף איר'ן האט זי געמעגט חתונה האבן א סך פריער פאר שבת־חזון דער זמן החתונה איז סיי ווי געווען נאך אויף שבת־חנוכה.

האט דער מחותן דעם נדן ניט איינגעלייגט! אויף אדר־שני האט דער פאטער זיין נדן פארטאן. שבת נאך שבועות זיינען די קליידער ניט פארטיק געווען. ראש־חודש תמוז איז ניט אויסגעקומען. קוים חצי־תמוז א פארשפיל געווען.

איז געקומען צו דער חופה, הייסט מען איר זאגן על חטא און וויינען.

„וואס ווילן די אלטע לייט האבן פון איר?" זי האט שוין דעמאלט אויך געוואלט לאכן.

און אט האסטו דיר שבת־חזון.

זי זעט פאר זיך ניט קיין שבת־חזון! דאכט זיך, איטלאכער איז אזוי פריילאך, אזוי אויפגעלייגט, גלייך עס האלט ביי אלעמען נאך א חתונה.

צום טיש האט זי זיך געזעצט ברוגז אויף דער מוטער.

ברוגז'ערהייט האט זי דערזען — א פליג שטעלט

אדר שני (שייני): דער צווייטער אדר. אלע דריי יאר איז אן איבער יאר. אין אזא יאר איז לויטן אידישן קאלענ־דאר פאראן דרייצן חדשים. דער איבעריקער חודש הייסט אדר שני.

על חטא (אל כייט): א תפלה אין דאוונען פון יום כפור. אין דער תפלה ווערן אויסגערעכנט אלע זינד, וואס דער מענטש איז באגאנגן. עס איז א מנהג די כלה זאל פאר דער חופה זאגן אט די תפלה.

זיך ביי דער מוטער פונקט אויף דער נאָז. . . זי האַלט ניט אוים. זי האָט זיך צעלאַכט!

נאָכ'ן עסן האָט זיך די מוטער אוועקגעזעצט ביים פענצטער מיטן טייטש-חומש אויפן פּאַדאַליק און צוגע-רופן שיינדעלען צו זיך.

„אָט, קום אהער, דו ווילדע ציג, וועל איך דיר לייע-נען אביסל פון די קינות, וועסטו ניט לאַכן אזוי פיל. מיינסטו — זי קאָן שוין זיין א ווייבל? — פאַרקלאָגט זי די טאָכטער פאַר'ן יונגן מאָן: אסור, חזיר! זי זיצט אין שול טאקע נאָר ווי א ווילדע ציג!"

די מוטער הויבט אָן לייענען. זי לייענט פון חורבן בית המקדש, פון די עשרה הרוגי מלכות און ווייטער.

שיינדעלע פאַלט ארויף מיט די הענט אויפ'ן טייטש-חומש:

— ניין, מאַמע! דאָס לייען מיר איצט ניט: אָט —

טייטש-חומש: א בוך מעשיות פון חומש, אויף אידיש, געמאַכט פאַר פרויען, וואָס פלעגן ניט לערנען קיין העבריי-איש, זיי זאָלן אויך וויסן וואָס עס שטייט אין דער תורה. אמאָל האָט מען אידיש גערופן עברי-טייטש אָדער אידיש-טייטש, דערפאַר רופט מען חומש אויף אידיש — טייטש חומש.

פּאַדאַליק: דער טייל פון קלייד איבער'ן שוים.

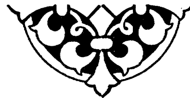
קינות: קלאָג-לידער. פּאָעזיע, אין וועלכער די מחברים באוויינען די אומגליקן פון אידישן פאָלק. קינות זאָגט מען תשעה באב.

עשרה הרוגי מלכות: צען וואָס זיינען דער'הרג'עט געוואָרן אויפן באַפעל פון קעניג. עס דערציילט זיך, אז אין דער צייט, ווען די רוימער האָבן באַהערשט ארץ ישראל און האָבן ארויסגעגעבן שווערע גזרות אויף אידן זיינען צען פון די גרעסטע אידישע געלערנטע געפונען געוואָרן שולדיק אין ניט אויספירן די באַפעלן פון קעניג. מ'האָט זיי געטויט דורך מורא'דיקע מיתות און זיי זיינען געשטאָרבן מאַרטירער. די געשיכטע פון זייער מאַרטירערטום ווערט געלייענט יום כפור און תשעה באב.

לייען מיר בעסער יענע מגילה, וואָס האָסט שבועות גע־
לייענט... ווי הייסט זי? יענע, וואָס האָט חתונה געהאַט...
רות. . . יאָ. . . „רות“ לייען מיר אביסל! . . .

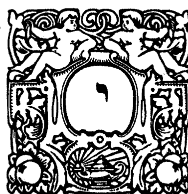
רות: איינער פון די ביכער פון תנך. די מגילה רופט זיך אויפן נאָמען פון דער העלדין. א טאָכטער פון מואב, וועלכע האָט חתונה געהאט מיט א זון פון יהודה און נאָך איר מאַנס טויט איז זי נים אוועק צו איר פאָלק, נאָר געבליבן געטריי איר מאַנס משפּחה און גלויבן.

פראגן.

פארוואס האט שיינדעלע געהאלטן אין איין לאכן?
איז טאקע אלעס, וואס זי האט געזען, געווען אזוי קאמיש?
ווי האט איר אויסגעזען די וועלט און אלעס ארום איר?
פארוואס? פארוואס האט זי ניט געוואלט די מוטער זאל פאר
איר לייענען מעשות פון חורבן נאר מגילת רות?

פון דאָס ניי געלעבט

עקב-יוסי מיט ביילען האָבן ביידע ביז אונטער די פערציקסטע יאָרן אוועק־געפּטר'ט דאָס לעבן, יעדער אויף אַ באַזונדערן וועג און מיט אַ באַזונדער פּעקל צרות.

צו 18 יאָר האָט מען יעקב-יוסין מיט צפּרהן צו דער חופּה געפירט. אַ גוטן זכות זאָל זי טראָגן פאַר אַלע לער־בעדיקע. אודאי, ווען ס'זאָל געווען זיין אין גאַנצן אויף זיין דעה, וואָלט ער אפשר ניט געגאַנגען צו דער חופּה, איז אָבער דעמאָלט נאָך קיין מאָדע ניט געווען — אָנפרעגן זיך ביי די קינדער.

באַלד נאָך דער חופּה האָט זי אָנגעהויבן קרענקען.

נישט געהאַט וואָס צו זאָגן דאַרויף: אין זיין משך— איז'ס זיין מזל.

איז אוועקגעגאַנגען אַ פּאָר יאָר אין קריג: די שוויגער, — זיין מוטער הייסט עס, — האָט געדרונגען, אַז זי מאַכט זיך גאָר קראַנק.

זי האָט זיך אָבער אַזוי פאַרקרענקט, אַז מען האָט געמוזט צום גלויבן קומען.

אין זיין משך (מעשעך): אין זיין צייט. ווען זי איז נע־ווען זיינע.

האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייער קריג: די מוטער האָט געאַרבעט אויף גט.

דערווייל איז אָבער געשלאָגן געוואָרן די פּרנסה זיינען און די מוטער האָט זיך אָפּגעלאָזט פון גט.

נאָר ווי די פּרנסה פלעגט זיך עפּעס פאַרבעסערן, פלעגט די מוטער, עליה השלום, ווידער אָנהויבן אַרבעטן אויף גט.

די וועלט האָט אויף דעם יונגן ווייבל אָנגעהויבן שטאַרק רחמנות האָבן. אַלע האָבן זי באַדויערט אין איר אומגליק.

אַזוי איז אַוועק פיל צייט אין צרות און מחלוקת'ן, ביז די מוטער איז געשטאָרבן און דער גט איז פאַרגעסן געוואָרן.

דאַן האָט די וועלט אויף אים אָנגעהויבן רחמנות האָבן.

און יאָרן רוקן זיך. יאָרן גייען אַוועק אויף אָפּטייק, שפּרעכערס און שפּרעכערקעס און להבדיל צדיקים.

יעקב יוסי געדענקט פאַר זיך ניט קיין פריילאַכן דאָנערשטיק, קיין אויפגעלייגטן שבת. פּרנסה, פאַרקערט ניט צו פאַרזינדיקן. נאָר וואָס פאַר אַ תענוג איז עס. אומשטיינס געזאָגט, אַז די פאַרדינסטן פלעגן דאַרפן אַוועקגיין נאָר אויף רעצעפּטן.

שטענדיק, ווען יעקב־יוסי קומט אין שטוב אַריין, געפינט ער זיין ווייב קרעכצן אין בעט.

די קרעכצן פלעגן אים נאָכגיין, ווי אַ ווידער־קול

עליה השלום (אַלעהאַ האַשאַלעם): פריד צו איר. אַן אויסדרוק, וואָס מען נוצט ביים דערמאָנען דעם נאָמען פון איינעם, וואָס איז שוין טויט.

אין קלויז און אין דער גאַס, און וואו ער איז נאָר ערגעץ געווען.

און אזוי איז ער געוואוינט געוואָרן ביז ס׳האָבן זיך אָפּגערוקט די צען יאָר. דאן איז געוואָרן א שאלה וועגן קינדער, און גוטע אידן האָבן געהייסן זיך גט׳ן.

איז אָבער איר פאָטער געפאָרן צו די גוטע אידן, — האָבן זיי געהייסן נאָך וואַרטן.

געוואַרט און ווידער געפאָרן; געקומען און ווידער געוואַרט.

אזוי האָבן זיך אָפּגערוקט נאָך עטלאַכע יאָר, ביז זי האָט זיך אויפגעהויבן און געשטאָרבן.

אודאי, ווען ס׳זאָל געווען זיין אין גאַנצן אויף זיין דעה, וואָלט ער איר ניט געהייסן שטאַרבן. ער איז שוין ווי צוגעוואוינט געווען.

געבליבן איז ער אָן גאָר ניט. שווער איז אים זיך פאַרצושטעלן, אז א שאָק מיט יאָרן איז אזוי אויף אים איבערגעגאַנגען.

אליין דרייט ער זיך ארום אין זיינע ברייטע פיר ווינקעלאַך.

אז ער רעדט עפּעס א וואָרט, דאַכט זיך אים, — א ווידער־קול גייט ארום אין שטוב.

אז ער הויבט אויף די אויגן, און קוקט זיך ארום, דאַכט זיך אים די שטוב איז גרויס ווי א וואלד.

ער גלעט זיך די לאַנגע באָרד און טראַגט דעם שפּיץ צו פאַר די אויגן.

„שוין ניט קיין יונגערמאַן״ — שאָקלט ער אָפּ.

ביילע האָט אָפּגעלעבט אויף איר שטייגער.

זי איז אויך צו דער חופה געגאַנגען — ניט ווייל זי האָט געוואָלט גיין, נאָר ווייל מ'האָט זי געפירט. איר האָט טאַקע ניט געפּאַסט צו זאָגן אַ דעה, ווייל זי איז נאָך גאָר יונג געווען.

פרי חתונה געהאַט, פרי אָנגעהויבן קינדלען, פרי אַן אלמנה געבליבן.

באַוויינט האָט זי דעם מאַן, ווי מען דאַרף באַוויינען אַ טויטן. . .

און אַז זי האָט זיך דערמאָנט אָן איר אָפּגעלעבטער יוגנט, פלעגט זי אַ גענעץ טאָן.

שיין איז זי נאָך געווען. נאָר זי האָט זיך געפּאַסט, זי וויל אירע קינדער פאַר קיין שטיף־קינדער ניט מאַכן. גענוג וואָס זיי זיינען יתומים.

און האָט גענומען אויפציען די קינדער.

אַז זי האָט חתונה געמאַכט אַדער ווי עס איז פאַר־זאָרגט אירע קינדער, האָט זי נאָך גאָר ווייניק קנייטשן געהאַט אויפ'ן שטערן.

און יעקב־יוסי האָט נאָך גאָר ווייניק גרויע האָר אין דער באָרד.

נאָר זי טראָגט שוין ניט קיין פּאַריק.

און ער רויכערט שוין פון אַ ליולקע.

שדכנים איז דאָס ווי אויף להכעיס ניט איינגעפאַלן.

„זיי" איז עס אודאי אויפ'ן געדאַנק ניט געקומען.

ערשט העט שפּעטער, ווען מ'האָט ביי גדליה מלמד

פּאַריק: אַ שייטל פרעמדע האָר אויפן קאָפּ. ווייבער פלעגן אָפּשערן זייערע האָר פאַר דער חופה און כדי ניט אויסצוזען אַלט פלעגן זיי טראָגן אַ שייטל. אַ פּאַריק. אָבער ווען זיי זיינען אַלט געוואָרן, האָבן זיי דאָס אויפגעהערט טראָגן, פאַרדע־קענדיק דעם קאָפּ מיט אַ פאַטשיילע.

צוגענומען דעם חדר און די גדלי׳כע האָט געמוזט ווערן א שדכנ׳טע, איז זי גלייך געפאַלן דאַרויף.

ניט אומזיסט זאָגט די וועלט — אַ געמאַכטער „כשוף־מאַכער“.

אין אָנהויב, אַז גדליה האָט מיט יעקב־יוסי׳ן אַ שמועס געטאָן מכח דעם ענין, האָט יענער געמיינט — ער מאַכט פון אים חוזק, אַז ער האָט געזען — דער מלמד מיינט עס ערנסט, האָט ער זיך פאַרשעמט.

„ס׳איז שוין נאָך די יאָרן“ — האָט ער אים געענט־פערט, און איינגעשטעקט די אויגן אין פאָדלאָגע.

נאָר גדליה האָט געדרונגען, אַז מחמת ער שעמט זיך, איז אַ סימן טוב, אַז ס׳איז נאָך ניט „נאָך די יאָרן“.

ביילע, ווידער, ווען די מלמד׳קע האָט איר געזאָגט דעם גלייכן איינפאַל, האָט זי פשוט אויף איר אויסגעשאָטן אַ ירגזון: „וואָס איז דיר איינגעפאַלן, אוים אַלטע אַלמנות חוזק צו מאַכן?“

ביים צווייטן מאָל, האָט ביילע איר ווייטער אויסגע־וואָרפן: אַן עולה, אַן עזות פון אַ אידענע צו ריידן אזוי פון אַ לייטעשן אידן ווי ר׳ יעקב יוסי!“

נאָכ׳ן דריטן מאָל האָבן זיי זיך ביידע, יעקב יוסי און ביילע — יעדער ביי זיך פאַרטראַכט.

צו קלערן אין דער זאַך איז דאָ ניט געווען וואָס: ניט פרעמד זיינען זיי געווען. זיי האָבן זיך געקאָנט נאָך פון לאַנג־לאַנג, פון די קינדער־יאָרן.

ירגזון: אַן אויסגוס פון כעס.
עולה (אוולע): אומרעכט.
עזות (אַזעס): חוצפה, געוואַגטקייט.

אין שכנות זיינען זייערע עלטערן געזעסן.

אן אנדער זון, אנדערע שטערן, און — אן אנדער הימל זיינען דענסמאָל געווען!

— „עט, נאַרעשע יאָרן! אַ קינדער־שפּיל — און ניט מער!“

ניט איין מאָל האָט זי זיך פאַרקילט, שטייענדיק אין אַ ווינטערדיקן אָוונט אין דרויסן, וואַרטנדיק צו זען יעקב־יוסקין אַהיימגיין פון׳ם חדר.

ניט איין מאָל האָט יעקב־יוסי געכאַפּט פּעטש פון רבי׳ן, ווען ער האָט אים פּלוצלונג אַ פרעג געטאָן: „וואו האַלט מען אין רש״י?“ און ער האָט זיך פונקט דעמאָלט פאַרטראַכט וועגן ביילעטשקען.

געוואוסט, — האָט זי ניט געוואוסט פון זיינע גע־דאַנקען, ניט ער — פון אירע, זיי האָבן קיינמאָל מיט אַן אנדער ניט גערעדט. געזען האָבן זיי זיך נאָר.

און געזען האָבן זיי אַ סך.

און געטראַכט נאָך מער.

קיינעם האָבן זיי ניט דערציילט. טאַמער האָט יעקב־יוסי אַמאָל אָנגעשריבן אויפן פאַרשוויצטן פענצטער: „ביילעטשקע“, האָט ער באַלד געכאַפּט און אָפּגעמעקט.

און אַז זיי זיינען אונטערגעוואַקסן. . .

נאָר דאַמאָלס איז זי דאָך שוין געווען אַ מאַמע, און

רש״י (ראַשי): רב שלמה יצחקי. דער נאָמען פון אַ אידישן געלערטן, וואָס האָט געלעבט אין פראַנקרייך אין די יאָרן 1040 ביז 1105 און האָט אָנגעשריבן אַ קאָמענטאַר אויף תנך און גמרא. דער קאָמענטאַר רופט זיך רשי. אויפן נאָמען פון מחבר.

פאַרשוויצטע פענצטער: אַ פענצטער, וואָס איז נאַס פון דער פּאַרע, דער וואַרעמקייט פון שטוב.

ער האָט שוין געטראָגן אַ מ י ל ש ט י י ן אויפ'ן האַלז.

איינמאָל נאָר, געדענקט זיך אים, אין דער יוגנט. . . שיער־שיער האָט ער זיך אַרויסגעגעבן.

חמשה עשר איז עס געווען.

היבש איז אים געפאַלן אויף זיין חלק אין חדר. אַ טעות איז געשען אפנים ביי דער חלוקה. באַקסער איז ער מיד געוואָרן קייענדיג. נאָר דער טייטל. . . אַ גאַנצער טייטל איז אים געפאַלן, אים האָט באַנק געטאָן דעם טייטל אָנצוהויבן. עס איז דאָך ניט מער ווי אַ טייטל! אַזוי ווי ער הויבט אים נאָר אָן — אַזוי איז שוין נאָך אים! איז אָן עק ביז איבעראַיאָר!

ער איז פאַרבייגעגאַנגען דאָס הויז, וואוביילע'ס על־טערן וואוינען. ער האָט געזען ווי אירע עלטערן, פאַרפּוצט, יום־טוב'דיק געקליידט, לאָזן זיך אין וועג אַריין. פאַר־שטאַנען האָט ער, אַז דאָס גייען זיי, אפנים, אויף אַ חתונה.

פּלוצלונג פאַלט אים איין, אַז ביילע איז איינע אַליין געבליבן.

וואָס איז אים דעמאָלט געווען אַזוינס?

עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז קוים גייט ער אַריין

אַ מילשטיין: דער שטיין אין אַ מיל, וואָס צעמאָלט די קערנער. דאָ אַ פּרוי. ווי איינער. וואָס טראָגט אַ מילשטיין אויפן האַלז, קען זיך ניט באַוועגן פריי. אַזוי אויך איינער, וואָס האָט אַ פאַמיליע.

חמשה עשר: פּופצן. יעדעסמאָל, וואָס דער אויסדרוק ווערט באַנוצט אין ווייטערע דערקלערונגן, איז געמיינט חמשה עשר בשבט, ווען עס ווערט געפייערט דער ראש השנה פון די בוימער.

חלוקה: צעטיילונג. אַלע קינדער פלעגן ברענגן חמשה עשר אויבס אין חדר אַריין. מען האָט עס צוזאַמענגעמישט און דאַן צעטיילט צווישן די קינדער, יעדן אַ חלק.

וועט ער קאָנען גלייך ארויסנעמען דעם טייטל און איר געבן.

אַז ער איז אריינגעקומען, האָט ער ערשט דערפילט זיין טעות. ער האָט ניט געקאָנט מער ווי איינמאָל אויפהויבן די אויגן אויף איר און זען, ווי זי שטייט אין אַ ווינקל צענויפגעקאָרטשעט, העלעש רויט, און אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

אים איז שווער געוואָרן דאָס שטיין, דאָס שווייגן, דאָס קלינגען אין די אויערן, דאָס ציטערן פון די קני. ער האָט אַנידערגעלייגט דעם טייטל אויפ'ן טיש און — ארויס אין דרויסן.

אַ צייט נאָכדעם האָט ער זיך געשעמט צו באַגעגענען זיך מיט איר.

און שפּעטער...

נאָר דעמאָלט איז ער שוין געווען מיט אַ מילשטיין אויפ'ן האַלז, און זי האָט געטראָגן אַ פּאַריק.

ווען ער דערמאָנט זיך אַצינד אָן דעם, ווערט אים אָנגענעם, שטעכנדיק אנגענעם: עס ווייזט זיך אים אויס — יענע זון שיינט, יענער הימל מיט יענע שטערן, יענע חלומות. נאָר... די בושה, דער צער פון בושה!...

עפּעס אַן אַנדער מין בושה, ווי יענע. עס ווערט נאָך איר קאַלט.

„ער" טראָגט צו די באָרד צו די אויגן, און „זי" — ציילט די קנייטשן אויפ'ן פּנים.

די זאַך איז צוגעשטאַנען. יעקב־יוסי האָט אַלץ אָפּגעלייגט פון חודש צו חודש. ער האָט געוואָלט טרעפן אויף אַזאַ צייט, ווען קיין בחור׳שע חתונות זיינען זיך ניט נוהג.

טבת איז'ם אים געפאלן — נאָכ'ן צווייטן קווארטל.

און — גאָר ניט. . .

שטילערהייט קרעכצן זיי ביחידות אויף די זאכן, וואָס געפאלן אין רבונו של עולם'ס וועלט — ניט אין דער צייט.

נאָר איינער דעם אנדערן זאָגט עס ניט.

מען שעמט זיך.

דעם קידוש שטעלט ער אוועק אויפ'ן טיש, וואַרפט אַן אויג אויף איר — נעמט זי שוין אליין דעם כוס.

צום מאָל, פארקערט, ווייזט זיך יעקב-יוסין אויס, אז אין הארצן ביי אים האָט זיך געעפנט א ווינקל, פון וואַנען דאָס לעבן האָט נאָך ביז אהער ניט גערירט. נאָר עפּעס פעלט. . . עס פעלט אזוינס, וואס ער ווייסט עס ניט ווי אָנצורופן.

און אפשר-פארקערט: אפשר איז עפּעס דאָ צופיל. . .

איבעריקס!. . .

איבעריקע האָר אין דער באָרד, איבעריקע חשבונות אין קאָפּ, איבעריקע בושה. . .

חמשה עשר ווערט פיר וואָכן פון דער שטילער חופה.

יעקב-יוסי איז דורכגעגאַנגען דורך א באָקאַליי-קראָם און האָט זיך אָפּגעשטעלט.

פּירות וויל ער קויפן, נאָר ער שעמט זיך אריינגיין.

ער וויל זיך דערמאָנען, ווי האָט ער זיך פאראיאָרן נוהג גוועזן?

פאראיאָרן האָט ער ניט געקויפט; נאָר פאר צוויי יאָרן. . . מן הסתם האָט ער געקויפט.

עס דאַכט זיך אים—ער דערמאָנט זיך מיט סימנים— "זיכער געקויפט!" ער איז אריינגעגאַנגען.

טייטלען האָט ער געקויפט מער ווי אַלצדינג.

אז ער וועט אריינקומען, — האָט ער ביי זיך שוין אָפּגעשטעלט, — וועט ער גלייך זאָגן:

„קום אהער, מיין ווייב, נענטער צו מיר, מיר וועלן עסן פירות!“

און אז ער וועט וועלן, וועט ער זאָגן עפּעס נאָך מער, ווי — „מיין ווייב“, וואָס? אין זיינע פיר ווינקעלאך! צו וועמען האָט ער?

און... ער וועט זי דערמאָנען אָן יענעם טייטל... פרעגן וועט ער זי, וואָס איז געווען דער סוף — נאָך זיין ארויסגיין?

נאָר אז ער איז אהיימגעקומען, איז אויף אים ווידער אָנגעפאלן יענע בושה, וועלכע מאַכט אים קאַלט און שטום.

פראַגן

וואָס פאַר אַ לעבן האָט יעקב יוסי געהאַט מיט זיין ערשטער פרוי? ווי אַזוי האָטביילע געלעבט? וועלכע דעראינערונגען האָט ביי ביידן ארויסגערופן דער געדאַנק זיי זאָלן ווערן מאַן און ווייב? ווי שילדערט דער מחבר די ליבע צווישן יעקב-יוסי און ביילע ווען זיי זיינען קינדער געווען? פאַרוואָס האָט יעקב יוסי געקויפט דוקא טייטלען? זיינען יעקב יוסי און ביילע פאַלשטענדיק גליקלאַך? וואָס שטערט זייער גליק?

פארשפעטיקט דעם קדיש

ערן איז שוין דער יונגער מלמד הירשל געווען, אז דאָס קליינע פאָלק זיינס זאָל זיך צונויפקלייבן מיט די פיילן-בויגנס, מיט׳ן „פּראָוויאַנט״ און אַרויסגיין אויפ׳ן באַרג סיני. קיין ארץ ישראל אפילו זאָלן זיי זיך גיין, אַבי ער זאָל פון זיי פּטור ווערן! אליין וויל ער בלייבן, איינער אליין אין זיינע פיר ווינקעלאך.

גוט, וואָס ער האָט אַ באַהעלפער: ער וועט פאַרשפּאָרן זיי נאָכצוגיין. זאָט איז ער פון זיי אַ גאַנץ יאָר.

אליין וויל ער בלייבן און טראַכטן.

עס ציט אים אַלץ אליין צו בלייבן און צו טראַכטן; קוקן אויף די פיר ווענט און שווייגן.

כאָטש דאָס איז ניט זיין טבע: ליב האָט ער תמיד

קדיש (קאַדיש): אַ תפלה אין אַראַמייאיש, וואָס ווערט געזאָגט פאַר דער נשמה פון טויטן. די תפלה ווערט געזאָגט דאָס ערשטע יאָר אַלע טאָג, צו שחרית, מנחה און מעריב, און נאָכדעם אַלע יאָר אין דעם טאָג ווען דער מענטש איז געשטאָרבן. קדיש דאַרף זאָגן דער זון פון פאַרשטאָרבענעם, דערפאַר רופט מען אַ זון אַ קדיש.

אַרויסגיין אויפ׳ן באַרג סיני: אַרויסגיין אין פעלד אָדער וואַלד פייערן ל״ג בעומר.

אַ באַהעלפער: אַן אַרויסהעלפער ביי אַ מלמד.

קינדער; ווען ער איז נאָך געווען א באַהעלפער, פלעגט ער זיך תמיד געפינען צווישן די קינדער. ליב געהאַט אַמאָל אפילו א שפּיל צו טאָן מיט זיי אינאיינעם.

נאָכדעם, אז ער האָט חתונה געהאַט מיט רייזעלען, און האָט זיך אליין געעפנט א חדר, האָט ער עס געטאָן גלאַט, ווי א סגולה צו פּרנסה: וואָס מער השגחה ער וועט געבן אויף די קינדער, מער וועלן אים די בעלי־בתים גע־טרויען קינדער אויף זיין האַנט.

נאָר שוין מער פון א האַלב יאָר, זינט רייזעלע איז גע־שטאָרבן, — איז ער אינגאַנצן ווי איבערגעביטן געוואָרן. נמאס איז אים אלצדינג. ער איז זיך אליין נמאס. די זון האָט זיך אים געזעצט ביים אויפגיין.

ניט געגלויבט האָט ער קיינמאָל, אז אזוינס קאָן גע־שען, אז זיין רייזעלע קאָן פּלוצלונג אין א טאָג נעמען און שטאַרבן.

דערפאַר טאַקע אין יום־המיתה האָט ער קיין טרער ניט געלאָזט. אויסגעשטעלט נאָר האָט ער די אויגן און געקוקט ווי די שמשים זיינען זיך מטפל מיט איר און ווי מען כאַפּט זי אַוועק. געוואונדערט האָט ער זיך צו יעדן מיט אויסגעשפּאַנטע אויגן:

„וואָס הייסט עס!? סטייטש, וואָס הייסט דאָס!?"

א ביטער רעטעניש איז דאָס אים.

נאָך שבעה... נאָך שלשים... און וואָס מער א טאָג עס גייט אוועק, אלץ מער וויינט ער.

השגחה (האַשגאָכע): השגחה געבן — אויפּפּאַסן.

שבעה (שיווע): זיבן. די ערשטע זיבן טעג נאָך קבורת המת.

שלשים (שלוישים): דרייסיק. די ערשטע דרייסיק טעג נאָך קבורת המת. אי שבעה אי שלשים זיינען טרויער טעג.

גוט וואָס דער הערבסט האָט אים באַלד פאַרכאַפּט, פאַרמאַכט האָט ער זיך אין זיינע פיר ווינקעלאַך — און טראַכט און טראַכט.

ער טראַכט, אַז רייזעלע איז באמת געשטאָרבן, אַז דאָס איז ניט קיין חלום געווען.

ער טראַכט, אַז גוט וואָלט געווען, ווען ער זאָל אַנ־שלאָפן ווערן. שלאָפן, שלאָפן און זיך אויפכאַפּן פונקט אין יום חמיתה זיינעם.

און ער טראַכט, וואָס וואָלט געווען ווען רייזעלע זאָל ניט געווען שטאַרבן.

דאָס האַרץ בריט זיך פון די מחשבות, נאָר ער לאָזט זיך אַריין אין זיי וואָס מער, וואָס טיפער. ער קאָן זיך פון זיי ניט אָפּרייסן.

עס גייט אים ניט אָן, וואָס אין דרויסן האָט זיך שוין אויסגעלייגט אַ טיפער שניי; בייזע ווינטן הוליען איבער די גאַסן, און די טעג ווערן אַלץ איינגעשרומפּן: סיי ווי פאַרשטייט ער ניט נאָך וואָס שיינט די זון? צו וואָס איז די גאַנצע שפּיל? טאָג־נאַכט — נאַכט־טאָג — וואָס ווערט דען דערפון?

ער לערנט מיט די קינדער נאָר דערפאַר, ווייל זיי קומען זיך צונויף; ער גייט עסן נאָר דערפאַר, ווייל די מוטער וואוינט נאָענט און די שוועסטער קומט אים רופן צוויי מאָל אין טאָג צום טיש.

שוועער קומט אים אָן דאָס „קדיש־זאָגן" אין דער פרי און אויף דער נאַכט. (קיין קדיש האָט זי אפילו ניט גע־לאָזט). קריכן דאַרף ער אין שניי, גייענדיק אין קלויז אַריין, און ער איז ניט געוווינט אָנגעטאָן דערצו. נאָר וואָס שוועערער ס'איז אים, אַלץ צופרידענער בלייבט ער. מיט'ן

קדיש, דאכט זיך אים, שיקט ער רייזעלען א גרוס. ער רעדט מיט איר פּנים אל פּנים.

שפּעטער האָט זיך אים אָנגעהויבן אויסווייזן, אַז ער דערקאָנט אין נוסח פון׳ם קדיש, ווי אַזוי רייזעלע איז אַצינד אין גן עדן: פריילאַך אָדער אומעטיק.

פריילאַכער פלעגט אים דער קדיש גיין, ווען די נאָס־קייט מיט דער קעלט פלעגן אים דורכנעמען.

אים האָט זיך אַלץ אויסגעוויזן, אַז א גרויסן חטא באַגייט ער אנטקעגן רייזעלען דערמיט, וואָס ער לעבט נאָך. אָפּקומען וויל ער אַלץ דעם חטא.

און קינדער קומען, דער באַהעלפער לערנט, דער באַ־העלפער הייסט ברענגען געלט, קינדער ברענגען. גערן איז הירשל, זיי זאָלן זיך שוין צעגיין, און אים לאָזן אַליין.

טראַכטן וויל ער.

א געטרייען באַהעלפער האָט ער; ער לאָזט אים ניט. הירשל רעכנט אַזוי שוין אָפּצושטופן דאָס ביסל יאָרן מיט דעם באַהעלפער.

און דער זמן האָט זיך געענדיקט. דער באַהעלפער האָט אָנגעקליבן נייע תלמידים. תלמידים קומען. הירשל לערנט דערווייל ביז מנחה-צייט צום „קדיש-זאָגן".

און אַז ער עסט אָפּ וועטשערע, לייגט ער זיך דער־ווייל אין בעט, ביז צום שחרית׳דיקן קדיש זאָגן.

גערן איז ער געווען היינט אָפּצו׳פטר׳ן די קליינע שרייערלאַך, צו פריילאַך זיינען זיי היינט. גיין זאָלן זיי זיך און אים לאָזן טראַכטן.

טראַכטן וויל ער, וואָס וואָלט געווען, ווען רייזעלע לעבט נאָך און זיצט אָט דאָ נעבן אים?

נוסח (נוסאַד): סטיל. ניגון.

טראַכטן וויל ער, וואָס טוט רייזעלע׳ס נשמה אצינד? בענקט אַ נשמה? ליידעט זי פון אומעט, פון מחשבות?

און ער וויל וויסן, וואָס איז דער תכלית פון גאַנצן? נאָך וואָס שיינט אַזוי די זון? גלאַט לעבן כדי דערנאָך צו שטאַרבן און איבערלאָזן האַרצווייטיק?

שווער איז אים היינט מער ווי תמיד: דער קאָפּ טוט אים וויי. אַנטקעגן פענצטער איז ער געזעסן—האָט אים די זון, אַפּנים, צוגעברענט.

ער האָט גאָר ניט באַמערקט ביז היינט, אַז אין דרויסן שיינט אַזאַ הייסע זון.

עס פאַלט אים איין אַ געדאַנק: צו רייזעלע׳ן אויפ׳ן קבר וועט ער זיך דורכגיין. די מצבה וועט ער אָנקוקן. די אויפשריפט וועט ער נאָכאַמאָל לייענען.

ביז צו מנחה וועט ער נאָך קענען זיין צוריק.

און אפשר וועט ער געפינען אַרום איר קבר ליידיק פלאַץ, וועט ער טראַכטן וועגן אַ שטיבל איבערן קבר אויפ־שטעלן.

אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ צו דער ערד, איז ער אַרויס־געגאַנגען מיט גרויסע טריט. עס זעט אויס, אַז ער איז אין כעס אויף דער זון, וואָס זי קריכט אים רק אין די אויגן.

אַרויפגעגאַנגען איז ער אויפ׳ן „בית־עלמין" אין איי־לעניש.

ער שפּאַנט איבער מצבות, קברים — ער האָט אָפּ־געזוכט „זיינע".

מצבה (מאַצייווע): מאָנומענט. אַ שטיין, וואָס ווערט גע־שטעלט אויפ׳ן קבר צום אָנדענק פון פאַרשטאָרבענעם.

בית עלמין (בייס אַלמין): דאָס אייביקע הויז. דאָס אָרט, וואו מען באַגראָבט די טויטע.

אויף דער שפּראַך פון זיין האַרצן האָט ער זיך איבערגערעדט מיט איר. ער גלויבט — זי פאַרשטייט אים.

ער האָט אַרומגעקוקט דאָס אָרט... גרינס וואַקסט אַרום קבר.

מצבות... ווייסע און טונקעלע, גלייכע און געבויגענע... שווייגן ווי דער טויט. צווישן זיי וואַקסט גרינס... מצבות פאַרשטעלן דאָס גראָז. דאָס גראָז קריכט אויף די מצבות.

פון צווישן גראָז, וואָס אַרום „זיינערס" קבר שטייט געשטרעקט אַ רויז און שאָקלט זיך לייכט, ווי אַ אידישע יונגע צנועה, וואָס שעמט זיך מיט איר יוגנט און שיינקייט, און ווייסט ניט וואו אהינצוטאָן זיך פאַר די אויגן, וואָס קוקן אויף איר.

„פון וואַנען זויגט די רויז?"...

עס ציט אים צו איר ניט ווילנדיק.

„קיין חידוש ניט, מען דאַרף וויסן — ווי וואַקסט זי? פון וואַנען זויגט זי?"

„עס שמעקט פון איר מיט יוגנט. עס שיינט מיט לעבן".

צוויי פאַרליבטע פויגעלאַך זיינען פון ערגעץ אָנגעפלויגן; זיך אַוועקגעשטעלט אויף רייזעל׳ס מצבה און אָפּגעשעפּטשעט עפּעס אַ מין ליבע־ליד.

געגרילצט האָט דאָס הירשלען אין די אויערן.

און פון די אויערן איז׳ס געקראָכן אין האַרץ.

אויפ׳ן פלויט האָבן זיך די פויגעלאַך געשטעלט. הירשל האָט זיך אומגעקערט צו זיי.

צנועה: באַשיידענע, אומשולדיקע פרוי.
פלויט: צאַם.

די פויגעלאך זיינען אוועקגעפלויגן. הירשל איז זיי נאָכגעגאַנגען. עס דאַכט זיך אים — ער וויל נאָכאַמאָל הערן דאָס ליד וואָס אויפ'ן קבר.

דאָס ערשטע מאָל וואָס ער האָט פאַרשפּעטיקט דעם קדיש.

פראגן

וואס פאר א לעבן האט הירש לייב געפירט מיט רייזעלען? פארוואס האט ער ניט געוויינט. ווען זי איז געשטארבן? וואס ווייזט אונז אויף זיין ליבע צו רייזעלען? וואס האט גורם גע־ווען ער זאל פארשפעטיקן דעם קדיש? וואס סימבאליזירט דאס געזאנג פון די פייגעלאך?

פון שבועות ביז תשעה באב

הירשקע מלמד האט דאס יאר א פריילאכן שבועות. שבועות איז ער תמיד אויפ־געלייגטער, ווי אין אלע אנדערע ימים טובים. ער האט דערביי א סך טעמים: ראשית, איז שבועות ניט דאס, וואס פסח אדער סוכות: יענע ימים טובים זיינען, אן זינד גע־רעדט, תמיד פארשטערטע. דאגת־פרנסה, אומשטיינס גע־זאגט! תמיד געפאלן זיי אין בין הזמנים. ביזט ניט זיכער מיט'ן שטיקל ברויט. „זיינע" רייסט זיך, מיינע שונאים, אוים דער הויט ארוים: גרייט אן מיני קעזלאך, כרעמז־לאך — דער מלכות מעג זיי עסן! א גרויסע בריה צו די זאכן! ווער שמועסט סוכות! אירע צימעסן! פון איין פרי מאכט זי צען מאכלים! — נאר וואס קומט ארוים דערפון? די כרעמזלאך, מיט די אלע גוטע מאכלים, ווארגן דיך, בלייבן דיר אין האלז שטיין, אז דו דערמאנסט זיך —

בין הזמנים (ביין האזמאנים): צווישן סעזאנען. אין חדר פלעגט זיך דאס יאר טיילן אין צוויי סעזאנען, זמנים. פון נאך פסח ביז ראש השנה און פון נאך שמחת תורה ביז פסח. פסח און סוכות זיינען דאריבער אין דער צייט צווישן איין זמן און צווייטן — בין הזמנים. חול המועד פסח און חול־המועד סוכות פלעגן די מלמדים זוכן תלמידים פאר'ן נייעם זמן און זיין באזארגט וועגן פרנסה.

אז דאָס חדר איז נאָך ניט צונויפגעשטעלט. . . דער קרימט זיך, יענער האָט צוגעזאָגט אַ תשובה אויף די אַנ־דערע טעג, די איבריקע שוויגן גלאַט אזוי. . . דעם קאָפּ נעמט׳ס אראָפּ!

שנית, איז שבועות עפּעס גלאַט פריילאַכער. די גאַנצע וועלט איז אָפן, פריי. . . עס פילט זיך עפּעס גרינגער. . . ניט פון דעם, וואָס דאָרט ערגעץ בליען בלומען, פעלדער גרינען זיך, פויגל זינגען. . . ווייס איך, — נאַרעשקייטן! נו, און אז ס׳בליט און וואַקסט, וואַקסט עס דען אין זיין גאָרטן ?! אים זינגען דען די פויגל ?! עט, מעשה נערות!. . . נאָר פּשוט — זומער־לעב. . . מ׳עסט ווייניקער. . . מ׳האָ־דעוועט זיך, ווי זאָגט מען, מיט לופט!. . . נו, עסט מען ווייניקער, דאַרף מען דאָך ווייניקער!... מכח הלבשה, ווידער, וואָס איז שייך צו זאָגן? העלפט גאָט אַ בעסערן זמן, וואָלט ער אליין געוואָלט, זיין דינה זאָל זיך מאַכן און קליידן, חס ושלום ווידער, טאָמער אַ קנאַפּער זמן — איז אויך דאָס אייגענע: גייט מען אין די אלטע קליידער, און מען זיצט אין שטוב. צווישן זיך, געפעלט מען זיך אזוי אויך.

נאָר דעם שבועות איז ער גאָר בגילופין. ער זיצט אין קלויז דעם ערשטן טאָג יום טוב אויף זיין דרום־שטאָט. און שלינגט דעם „פּיט" מיט אזא אַפּעטיט. . . די ווער־טער האָבן דאָס יאָר גאָר אַן אַנדער חן. . . די ווערטער זיינען עפּעס איצט פאַרשטענדלאַכער, ווארעמער. . . זיי

מעשה נערות (מייסע נאַרוס): אינגלשע טועכצער. נאַ־רעשקייטן.

בגילופין: פריילאַך.

פּיט (פּאיעט): פּאָעזיע. געוויסע טיילן פון מחזור.

גייען ארוים גלייך פונ'ם הארצן און מיט אַ שטיק הארץ אין איינעם!... גלייך ערשט נעכטן געשטאַנען אויפ'ן באַרג סיני און „געזען" דונערן און „געהערט" בליצן!

ער האָט אויף דעם יום טוב געקאָנט זיך פאַרגינען און מיט אַ קליינעם אדרויף געקויפט זיך אַ „מחזור" מיט „מטה לוי" און „בית לוי" — אויף אויסצאָלן. — „וואָס פאַר אַ נויטיקע זאַך דאָס איז פאַר יעדן אידן!!" — ער פאַרשטייט אַצינד ניט, ווי אַזוי האָט ער זיך געקענט באַגיין אָן דעם ביז איצט? „דאָס ענגשאַפט נאָר, אומשטיינס געזאָגט!"

נאָר דאָס איז נאָך ניט אין גאַנצן. עס איז נאָך עפּעס דאָ וואָס מאַכט אים וואַרעם אין האַרץ, כאָטש דאָס וואַרפט זיך ניט אַזוי אין געדאַנקען, און ווען עס זאָל זיך וואַרפן, וואָלט ער עס אָפּגעלייקנט.

היינט, נאָכ'ן דאַוונען, אַז ער וועט אַהיימגיין, וועט ער געפינען אַ מילכיקע סעודה... ניט אויף יוצא צו זיין, — טאַקע אַ סעודה! מילכיקע בייגעלאַך, מסתם, און ניט פון אריינגעשיקטס — אייגענס!... דאָס יאָר האָט ער זיך אַ ציג געקויפט.

„איי, אַז דער רבש"ע ווייזט דיר אַ גוטע מינע!"

ביי דער מוסף'דיקער שמונה עשרה פאַלט אים איין

מטה לוי און בית לוי: פירושים, קאָמענטאַרן אויף די תפילות אין מחזור.

רבש"ע — רבונו של עולם: האַר פון דער וועלט. גאָט.

מוסף: אַ צוגעגעבענע תפלה צו דעם דאַוונען פון יעדן טאָג, אַלס אָנדענק פון דעם עקסטרא קרבן, וואָס מען פלעגט אין בית המקדש ברענגען שבתים און ימים טובים.

שמונה עשרה: אַכצן. דער נאָמען פון אַ תפלה וואָס אַנטהאַלט אַכצן ברכות.

א גוטער געדאַנק:

„כ'ל רופן מיט מיר „בענדיט־טיסמעניצער" צו דער סעודה. ער איז, נעבאך, א נע ונד'ניק. . . פּאַרט אפילו אויף פסח זעלטן אהיים. דעם האַלבן חודש עסט ער קעסט ביי שמואל איינבינדער. א ביטערער אָרעמאַן, נעבאך. ער האָט אודאי קיין מילכיקע סעודה ניט".

אז ער האָט זיך מער איינגעטראכט אין דער זאך, האָט ער געפונען אז ער וואָלט געווען א כפוי טובה אקעגן דעם בורא עולם, ער זאָל'ס ניט טאָן!

און ביי „ברכת כהנים", ווען די כהנים האָבן אויסגע־שריגן „ויחונך" — איז ביי אים פּאַרטיק געוואָרן דער גע־דאַנק אויף — ניט אנדערש!

ס'האָט אים נאָר איבערגעשלאָגן א שטיקל מרה שחורה פאר „איר"... נאָר וואָס איז זי? ניט קיין אידישע טאָכטער דען? !... זי ווייסט ניט, אז אלץ איז פון גאָט ברוך הוא? ! ער וועט איר דערנאָך געבן צו פאַרשטיין...

מ'האָט אָפּגעדאַוונט. ער גייט איבער דער גאַס מיט בענדיטן — ניט אָן גדלות: אָט פירט ער אויך אן אורח, מיט לייטן גלייך! ער דאַנקט גאָט אין געדאַנקען יעדע מינוט פאר זיינע גרויסע חסדים, וואָס ער טוט מיט אים תמיד, און מער ווי תמיד — דעם איצטיקן זמן, און פאַר־געסט ניט דערביי צו דאַנקען זיין ליבן נאָמען פאר איר,

---

נע ונדניק: א וואַנדערער. א היימלאָזער.
כפוי טובה: אן אומדאַנקבאַרער.
בורא עולם: דער באַשאַפער פון דער וועלט. גאָט.
ברכת כהנים (בירכאַס קויהאַנים): דאָס בענטשן פון די כהנים. אין די וויכטיקערע ימים טובים איז א מנהג די כהנים זאָלן בענטשן דאָס פאָלק.
מרה שחורה (מוירע שכוירע): אומעטיקייט. שרעק.
גדלות (גאַדלעס): גרויסקייט. שטאָלץ.

פאר זיין דינה'ן: „אַן אמת'ע עקרת הבית! צו וואָס דו שטעלסט זי, קיין עין הרע! ערשט נאָך פסח געקויפט די ציג, און זי גיט אים שוין דעם אנדערן מילכיקן אָנבייסן. ל"ג בעומר איז אויך א וואוילע סעודה געווען! חוץ וואָס ער טרינקט כמעט אַלע טאָג אַ גלעזל וואַרעמס מיט מילך חוץ די מילך, וואָס זי פארקויפט נאָך. מיט אזא ווייב ווערט מען ניט פארפאלן: ח"ו א שלעכטע צייט, איז זי מיט איר קאַרגשאַפט א האלבע פרנסה! אלא ווידער, אז גאָט ב"ה העלפט — קומט זי אודאי צונוץ! אביסל א האפּערדיקע... א בעל-כעסנ'טע... נו, מילא, איז אויך מחמת בריה'שאפט. דאָך ברוך השם... פופצען יאָהר שוין אָפּגעלעבט מיט איר — ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר!"

„שמח בחלקך בחיים יפים... עם לקוחה לך" — פריי זיך מיט דיין טייל אין דעם שיינעם לעבן צוזאַמען מיט דער, וועלכער דו האָסט זיך גענומען — זינגט ער אין זיך א שטיקל פונ'ם הײנטיקן פּיוט, און דערמאָנט זיך ווידער אָן דעם נייעם מחזור און די שמחת-יום-טוב איז פול אי-בער'ן הארץ.

א סעודה האָט ער געטראָפן — טאקע א סעודת שלמה: אי מאַליסניק אי בייגעלאַך, דבש וחלב! איין חסרון נאָר, וואָס זי מיט די קינדער האָבן ניט געגעסן ביים טיש. נאָר וואָס איז שייך צו זאָגן? בענדיט טיסמעניצער איז ניט אזא איד צו עסן מיט נשים ביי איין טיש. זי ווייסט, וואָס אזא איד, ווי בענדיט, הייסט, דארויף איז זי

עקרת הבית (איקערעס האבאיעס): דער וואָרצל פון הויז. א גוטע בעל הבית'טע.

ח"ו, חס ושלום (כאַס וושאָלעם): זאָל גאָט היטן. זאָל די שעה ניט זיין.

האפּערדיק: שטאָלץ. געוואַגט.

דאָך א טאָכטער ביי א אידן א תלמיד חכם.

און בענדיט איז א איד א חכם: ער האָט דערקלערט, אז צו אזא סעודה פאסט שוין א גלעזל ווייַן, און האָט א שיק געטאָן איינעם פון הירשעל׳ס ברעקלאך צו שלמה־חאנצי־פייגעס — זיינער א בעל־הבית, א וויינשענקער: „זאָל ער דיר געבן א פלעשל פון דעם ווייַן, וואָס איך האָב געטרונקען פאר צוויי־וואָכן, ווען כ׳האָב פארהערט דאָס קינד!"

דאָס האָט געדינט אין איין ווענס פאר א שטיקל סימן, ווייל א וויינשענקער קאָן איינפאלן: ער וויל הירשקעס קינד ניט גלויבן אָן א סימן.

דאָס קינד האָט זיך אביסל פארזאמט. ווען ער איז געקומען מיט׳ן ווייַן, איז שוין די שיסל אויפ׳ן טיש ליידיק געשטאַנען. „צום ווייַן וואלט ניט שלעכט געווען צו פאר־בייסן מיט א בייגעלע" — טראַכט זיך הירשקע — „כ׳ל א פרעג טאָן! איז דאָ — איז דאָ; ניט — ניט!"

און אנשטאָט אָן ענטפער האָט מען דערלאנגט א פרישן טעלער מילכיקס!

„ס׳אָן אשה צנועה, — קוועלט הירשקע אין הארצן — אנגעגרייט גלייך פאר אָן עדה!"

צום בענטשן האָט אים אביסל באַנג געטאָן, וואָס ער

אשה צנועה: א באשיידענע פרוי. אַן ערלאָכע פרוי.
עדה (איידע): פארזאמלונג. א גרויסע צאָל מענטשן.

האָט ניט געררופן נאָך א אידן: ס׳וואָלט געווען איצט א מזומן צום בענטשן. ווײַן איז נאָך דאָ א גלעזל אויף כוס־של־ברכה. אַ חיוב דעם בויך אָנלייגן? ! יעדער אַביסל ווייניקער — עסט שוין א דריטער!

אָפּגעבענטשט — האָט בענדיט ארייגגעשריען דער בעל־הבית׳טע אין קיך אריין: „א גוטן יום־טוב! דער־לעבט איבער א יאָר!״ עפּעס נאָך צוגעלייגט עטלאכע לשון קודש ווערטער, וואָס נשים פארשטייען ניט. עס האָט זיך ארויסגעהערט פון דאָרט: „גם אתם״ — און בענדיט איז ארויסגעגאנגען.

הירשקע איז ארויסגעגאנגען אין קיך צו דער צופרי־דענער מאמע מיט די זאַטע קינדערלאך, זינגענדיק זיך דערביי: „פּוריח תפריח לך ענפים צמודים לשלחנך מקיפים״, — קינדלענדיק לאָזט זי צווייגן בליען ארום דײַן טיש. נאָר די קינדערלאַך שטייען ווי אין א מיטן אַרבעט... קוקן איינס אויף׳ן אנדערע. . . די מיילאכלאך האַלב אָפן, גלייך זיי האַלטן אין מיטן קייען... און די „קינדלינדיקע״ דינה קוקט אין א זייט, שווייגט אָנגעלאָדן, גרייט גלייך אויסצושיסן!

שווייגנדיק איז ער, אזוי אויף שטום לשון, אויף „מאַן־און־ווייב״־שפראך — הייסט עס — געוואָר געוואָרן, אז דינה מיט די קינדער האָבן זיך כמעט ניט מילכדיק גע־

מזומן: ווייניקסטענס דריי מענטשן וואָס עסן ביי איין טיש. ווען עס איז פאראן א מזומן, זאָגט מען א ספּעציעלע ברכה ביים בענטשן.

כוס של ברכה (קאָס שעל בראָכע): דער בעכער איבער וועלכן מען מאכט די ברכה. ווען מען בענטשט מזומן בענטשט מען איבער א בעכער ווײַן.

גם אתם (גאַם אַטעם): אויך איר. דער אָנגענומענער ענטפער ווען איינער ווינטשט עפּעס אָן.

מאכט. זי האָט דערזען אַן אורח, איז איר אַ דונער אין הארץ אריין: „סטייטש, ווען זי ווייסט, וואָלט זי זיך מער געווען אָפּגעבן. כאָטש אַ דינעם טייגל געווען אויס־געבאקן, — פּאַרט אַ פרעמדער מענטש. נאר וואָס ס׳איז שוין געווען, פארפאלן, האָט זי געוואָלט פאררעכטן מיט דעם, וואָס זי קאָן נאָך פאררעכטן: „כאָטש אַ סך דער־לאַנגען צום טיש". זי האָט דערלאַנגט כמעט אַלץ צום טיש. פאר זיך מיט די קינדער זיינען נאָר אַ פּאָר שטיקלאך גע־בעקס איבערגעבליבן. גלייך אָבער, ווי זי האָט זיך גענו־מען מיט די קינדער עסן, איז אָנגעקומען אַ שליח פון׳ם טיש מיט אַ שאלה: „טאָמער איז נאָך עפּעס דאָ צום ווייך"! זי האָט דאָס איבעריקע אויך דערלאַנגט... די קינדערלאך, נעבאך זיינען געבליבן אָן מילכיקס.

הירשקען האָט אַ קלעם געטאָן ביים הארץ: נעבאך, וויפיל זיי האָבן זיך אָנגעווארט אויף דער סעודה! גאַנ־צע טעג האלט מען אין איין רעדן פון דער מילכיקער סעודה... יעדן פרי־מאָרגן, ווען אַ קינד האָט זיך צוואויינט, האָט געוואָלט אביסל סמעטענע, אַ שטיקל פּוטער, כאָטש אַ זופּ מילך, האָט עס געכאפּט פון דער מוטער — באלד אַ קניפּ, באלד אַ קלאַפּ, אַ קללה: „מען דארף זאמלען אויף שבועות צו דער מילכיקער סעודה".—און אָט האָסטו דיר אַ מילכיקע סעודה!

— אַז דו האָסט געוואוסט, אַז ס׳איז ניטאָ, ווער־זשע האָט דיר געהייסן געבן? — בייזערט זיך הירשקע.

— וואָס דען האָסטו געוואָלט, בעל־הבית מיינער, — ציט דינה ווערטער און ברענט מיט די אויגן, — אַ שווארץ פּנים מיר מאכן?! דער אורח זאָל ארויסגיין מיך בא־

רעדן ? ! אז שוואַרצן זאָל דיר בעסער אין די אויגן, וויפיל דו וועסט לעבן, רבש"ע !

— „אשה רעה" ! — קומט הירשקע אין כעס און וואַרפט איר ווערטער אין קאָפּ אַריין.

— „איש טוב" — קרימט זיך אים דינה נאָך, — אורחים גלוסט זיך אים ! אַ קבצן טאָר קיין מכנים אורח ניט זיין !

— אַ קבצן בין איך ? ווי האָסטו ניט מורא פאַר גאָט ?

— אַ גביר ביזטו ? שפּילסט זיך ! מורה מורנו ; ה"ר הירשקע מלמד ! אַ גביר ! באַנייט און באַקליידט ! נאָר אַ קאַץ מיט אַן אורח פעלט אים !

— „אשה עיניה צרה באורחין" ! האָט הירשקע מיט גרויס כעס אַרויסגערעדט, יעדעס וואָרט אַזוי שאַרף, גלייך מיט אַ האַמער געקלאַפּט.

דאָס איז שוין צופיל געווען פאַר דינה'ן : וואָלט ער עס כאָטש געווען געזאָגט אויף פּראָסט אידיש, וואָלט עס אפשר ניט געווען אַזוי געשטאָכן, ניין ! האָט ער עס אָבער געזאָגט אויף דאַוונען לשון !

זי פאַרשטייט עס ניט גרינטלאַך, נאָר געגוג, וויפיל זי שטויסט זיך אָן : „אויף איר האָט מען עס נאָך צו

מכנים אורח : אַריינגעמער פון געסט.

מורה מורנו : אונזער לערער. אַ טיטול פאַר אַ חשוב'ן מענטשן.

ה"ר — האדון רב : דער האַר רב.

אשה עיניה צרה באורחין (אישאַ איינעהאַ צאַראַ באָוירכין): די פרוי פאַרגינט ניט דעם גאַסט. אַ פרוי האָט פיינט געסט.

זאָגן ? ! זי האָט דעם אורח פון מויל אוועקגענומען !"
און א וואָרט אום א וואָרט — דאָס פּאָר פאָלק איז ווייט
פארקראָכן. מען האלט שוין ביי ווייטע חשבונות... א
שטאַרק מחלוקת. . . די קינדערלאך שטייען נעבאך — יע־
דעם אין א ווינקעלע — האלב טויט ; און די טויטע אבות
האָט מען שוין אלע פון די קברים אויפגעגראָבן, אלע
חטאים אויסגערעכנט !...

די קינדערלאך שטייען און ווייסן ניט, ווער ס׳איז
גערעכט — דער טאטע אָדער די מאמע. זיי האָבן שוין
פארגעסן אָן דער מילכיקער סעודה. זיי האָבן זיך אי
איבערגעשראָקן, אי פארשעמט : „דער טאטע מיט דער
מאמע קריגן זיך גאָר, שילטן זיך... מעג מען דען א טאטן
אָדער א מאמען שילטן ?"..

„אָנגעהויבן האָט טאקע די מאמע, — קלערט ביי זיך
בנימ׳צע דער קליינער — איז דער טאטע גערעכט געווען,
נאָר די מאַמע וויינט אָבער.. איז שוין ווידער די מאַמע גע־
רעכט"...

נאָר ער הערט מען דערמאָנט די נעמען פון די ערשט
ניט לאנג געשטאָרבענע צוויי זיידעס — באקומט ער בענ־
קענעש נאָך זיי : „ביידע געווען אַזוינע גוטינקע ! אלע
פרייטיק פלעגן זיי אים געבן צו גראָשענס אויף צוקער־
קעס".

און הירשקע רעכנט זיך איצט אוים און זעט ערשט,
ווי ביטער ער האָט אָפּגעלעבט מיט איר פארשריגענע
פופצן יאָר ! ממש — באַ איר אונטער׳ן קנאַפּל ! ער

מחלוקת (מאַכלויקעס) : קריגעריי.

האַרעוועט מיט דער לונג, און האָט ניט קיין ממשלה אויף
א קאַפּיקע ניט! שוין צוויי יאָר זינט ער קלויבט זיך אַלץ
א נייע יאַרמאָלקע צו קויפן. די אַלטע איז שוין חולי
חלשות. נאָר פאר יעדן מאָל, אז ס׳קומט יום־טוב און ער
טוט א פּיפּס: „א יאַרמאָלקע“, שרייט זי זיך אויס און
געפינט בילכערם! אָט באַוועל די קינדער אויף זעקלאַך!
אָט א חוב אין קלייט! אָט — מיינע צרות אויף אַלע שונא
ציון׳!“

„בענדיט דער טיסמעניצער, דאַכט זיך, א נעוד׳ניק,
דאַרף מען שוין ערגער? נו, האָט ער געוואָלט — האָט
ער זיך די ממשלה און שיקט נאָך אָן אַקע וויין. און איך,
אז איך דאַרף אויף טאַבאַק, דאַרף איך זיך פאַר׳גנב׳נען
פאַר איר! ס׳אַן אשה רעה!“

„כ׳האָב ניט קיין ממשלה אויף מיין אייגענער קאַפּי־
קע!“

און דינה זיצט ביים פּריפּעטשיק און באַוויינט דעם
טאָג וואָס מען האָט איר דעם קאָפּ צוגעדעקט. א פּשוט׳ע
דינסט איז זי ביי אים. נאָר א דינסט עסט זיך כאָטש אָן
אויף זאַט, קליידט זיך לעבן לייטן! און זי? דריי יאָר
שוין טראָגט זי איין פּאָר שיך. אַלע פּסח איז מיט צרות
איידער זי פאַרריכט זיי כאָטש. א לאַטע אויף א לאַטע,
אומשטיינס געזאָגט! שטענדיק איז אַלץ דאָ בילכערם,
אַלץ נויטיקערם! דאָ, דירה־געלט, דאָ, אין קרעמעל, דאָ,
א בלעטל, דאָ, מיינע צרות אויף שונאי ציון! א פּשוט׳ע
דינסט — שוין פּופּצן פאַרוויינטע יאָר, אומשטיינס גע־

חולי חלשות (כוילע כאַלאַשעם): עקעלדיק, אָפּגעטראָגן.
דעם קאָפּ צוגעדעקט: חתונה געמאַכט.

זאָגט! נאָר א דינסט — אַן געצאָלטס. כ'האָב קיין ממשלה ניט אויף א גראָשן!"

ביידע קלאָגן זיך — זיי האָבן קיין ממשלה ניט... זיי מיינען עס ביידע ערנסט.

„פאלש... פאלש... א פאלשע אשה! און דערצו — א שלאַנג!"

„פאלש... פאלש... א פאלשער מאַן! און דערצו — אַן אכזר!"

און ברוגז זיינען זיי געוואָרן — ניט אויף איין טאָג און ניט אויף איין וואָך.

ערשט אום תשעה באב פארנאכט, ווען הירשקע האָט שוין דאָס דריטע מאָל אונטערגעשיקט פון דער קלויז דעם קליינעם בנים'טשיקן א קוק כאפן, צי האָט די מאמע ניט קיין שווערן תענית, — און בנים'טשיק איז א פלוי־דער זאק, ער האָט ארויסגעגעבן דעם סוד דער מאמען — ערשט דעמאָלט האָט זיך דינה פאַרטראַכט: „ווי ער ציטערט עס אביסל איבער מיר! האלט פון מיר עולם ומלאו! אַן אויסנאַם צווישן מענער! זאָל אונז נאָר גאָט ברוך הוא אויפהויבן דאָס מזל, ווייי איז מיר! א שטוב מיט קינדער, קיין עין הרע, און ער האָרעוועט נע־באַך מיט דער לונג".

און ערשט אויף דער נאכט צום אויפפאסטן, ווען הירשקע'ן איז פלוצלונג עפּעס ניט גוט געוואָרן, און דינה האָט איינגעלעגט די וועלט, דעם הימל אָקאָרשט ניט איינגעריסן, — ערשט דעמאָלט האָט זיך הירשקע פאר־טראכט:

אכזר: א שלעכטער מענטש אָן רחמנות.

„ס׳רא געטרייע זאך! זיך ממש מקריב פאר מיר!
אַט דאָס הייסט אַן אשה כשרה! פון „אשת חיל"
ארוים!"

און אז ער האָט זיך דערמאָנט אָן דער שבועות׳דיקער סעודה, האָט ער אָפּגעקרעכצט און זיך געטראכט דער־ביי: „מעשה־שטן — צווישן מאן און ווייב! קומט נאָר שמחת־יום־טוב — מישט זיך אריין א קלפה רחמנא ליצלן! ס׳פארבלענט, אומשטיינס געזאָגט, די אויגן. ערשט א צרה, אַן אומגליק, א תשעה באב" — עפנט אויף די אויגן"!

אשה כשרה (אישע קשײרע): א כשרה, אַן ערלאכע פרוי.

אשת חיל (איישעס כאַיעל): א פייאיקע פרוי. דער נאָמען פון א קאַפּיטל אין ספר משלה אין וועלכן עס ווערט באַזונגען דער גרויסער ווערט פון א גוטער, פייאיקער פרוי.

מעשה שטן (מייסע סאַטן): די ארבעט פון שלעכטן מלאך.

קלפה (קליפּע): נישט גוטער.

רחמנה ליצלן (ראַכמאָנע ליצלאָן): דער וואָס האָט רחחמנות (גאָט) זאָל אָפּהיטן. ווען מען נוצט דאָס וואָרט קלפּה אָדער אַן אנדער שלעכט וואָרט, בעט מען באַלד גאָט זאָל אָפּהיטן דערפון.

פראגן.

וואס פאר א געפילן האבן געבראכט הירשק'ן איינצולאדן אן אורח ? וואס פאר א געדאנקן און געפילן האט ער געהאט ווענן זיין דינה'ן ? פאר וואס האט דינה אוועקגעגעבן איר און די קינדער'ס עסן דעם אורח ? וואס האבן מאן און ווייב גע־טראכט איינער וועגן אנדערן ווען זיי האבן זיך צעקריגט ? ווער איז שולדיק אין זייער קריגן זיך ?

דער חופה־ראָק

שלמה פייערבערג האָט זיך קיינמאל ניט געקאָנט פאָרשטעלן, וואָס פאר א טעם וואָלט דער יום טוב געהאַט, ווען ער מיט׳ן ווייב, מיט די קינדער, זאָלן לעבן, זאָלן זיך ניט באנייען מיט מלבושים: אז ניט אַלעם, כאָטש — עפּעס, אַז ניט צוליב דעם רבונו של עולם, איז פּשוט צוליב זיך. די פאראיאָריקע מלבושים זיינען טאקע אלע גאנץ, ריין, ווי ניי; גבירישע קינדער זיינען בטבע ניט קיין רייסערס. וויפיל עס טראָגט זיך,* איז קיין שפּרענ־קעלע אויף קיין מלבוש ניט צו זען — נאָר דאָך — אלט איז פאָרט ניט ניי! עס זעט גאָר אנדערש אויס דער יום־טוב, דער ערב יום־טוב, ווען צווישן אלע ארבעטן דארף מען כאַפּן און שיקן צום שניידער פרעגן: „וואָס הערט זיך מיט די מלבושים“?

ווען ניט דאָס זיצן און וואַרטן אויפ׳ן שניידער, ווען ניט דער איבערטראַכט, טאָמער ברענגט מען די מלבושים ניט אָפּ אויף יום־טוב, און נאָך דעם—דאָס מעסטן און פאַר־ריכטן — וואָלט דאָך אין אמתן ערב יום־טוב פון האלבן טאָג ביז ליכט־בענטשן ניט צום איבערטראָגן געווען פון ליידיק ארומגיין.

עס איז פאָרט גאָר אן אנדער יום־טוב, אן אנדער

* בטבע (בטעווע): פון דער נאטור. געוועגלאַד.

דאַוונען, ווען דו זעצסט זיך אין קלויז אויף דיין שטאָט און פילסט אויף זיך דעם תענוג פון נייע קליידער.

א האַלבער „תענוג יום־טוב״! א גאַנצע נשמה יתירה — זיינען ביי שלמה׳ן נייע קליידער!

דאָך האָט קרעסיע זיין ווייב קיינמאָל קיין נויט ניט געהאַט אריינצושטעלן נאָך א קאָסטן אין שטוב אריין. איר איז אין די אַלטע קאַסטענס אויך ניט ענג, ווייל עס פירט זיך א מנהג פון אַלטע אידישע גבירים ביי זיי אין הויז די גאַנצע צוואַנציק יאָר, זינט זי האָט חתונה געהאַט פאַר שלמה׳ן: אַלע ערב פסח ווערן אַלע אַלטע מלבושים אין שטוב צונויפגענומען, אויסגעטרייסלט, אויסגעגלעט און צעטיילט צו אָרעמע לייט. און דעמאָלט ערשט פלעגט שלמה׳ן מיט קרעסיען באַקומען די נייע מלבושים, וואָס זיי האָבן באַנייט. דעמאָלט ערשט פלעגט שלמה ביים באַנייען דאָס יום־טוב׳דיקע, ערנסט זאָגן: „ברוך מלביש ערומים״ און ביים וואָרט, „ערומים״, נאַקעטע, פלעגט זיך א גליקלאַכער שמייכל צעגיסן איבער זיין פּנים; א זעל־טענער שמייכל, וואָס נאָר ביי גרויסע נאַראָנים אָדער ביי גאָר גרויסע חכמים איז אַזאַ שמייכל צו זען.

— זאָלסט דערלעבן צו צערייסן געזונטערהייט! פלעגט קרעסיע, באַטראַכטנדיק דאָס מלבוש, ווי עס ליגט אויף אים, אַזוי אין דער לופט אריין א זאָג טאָן.

תענוג (טייניק): פאַרגעניגן, געניוס.

נשמה יתירה (נעשאָמע יסיירע): אַן איבריקע, א צוגע־געבענע נשמה. לויט א אידישער לעגענדע באַזעצט זיך אין מענטשן אויף שבת און יום טוב א צווייטע, א יום־טוב׳דיקע נשמה.

ברוך מלביש ערומים (באָרוך מאַלביש אָרומים): געבענטשט זאָל זיין דער וואָס קליידט די נאַקעטע. א ברכה וואָס מען מאַכט ביים אָנטאָן א ניי מלבוש.

— אן עבירה! בעסער צעטיילן אָרעמע לייט!

— עס רעדט זיך אזוי! — פֿארענטפֿערט זיך קרעסיע.

איין אויבער־ראָק נאָר איז נצול געוואָרן אין די אלע צוואנציק יאָר פֿון דער חלוקה. אלע יאָר נעמט מען אים אַרויס. מען טרייסעלט אים אויס; מען בערשט אים אויס; און עס ווערט אַ קלעראכטס: יא אוועקגעבן, ניט אוועקגעבן?

קרעסיע דרינגט, אז דאָס מלבוש איז שוין לאנג ארויס פֿון דער מאָדע; נאָר שלמה קנייטשט זיך, און עס בלייבט מען זאָל עס צוריק אין קאסטן אראָפּלייגן.

פֿארשידענע צייטן — גוטע און גאָר גוטע, שלעכטע און גאָר שלעכטע — זיינען אויף שלמה׳ן שוין געקומען. דאָך האָט דער מנהג ניט אויפגעהערט פֿון שטוב, כאָטש מיט עפּעס מוז מען כאָטש איין אָרעמאַן אויף פּסח מהנה זיין; נאָר דער ראָק איז פֿון קאסטן נאָך ניט ארויס.

דער ראָק איז נאָך פֿון דער חתונה. אין דעם ראָק איז ער געגאנגען מיט קרעסיען אונטער דער חופּה. שלמה האָפֿט אז אין דעם ראָק וועט ער מיט קרעסיען פֿירן די ערשטע טאָכטער צו דער חופּה.

און דעמאָלט, פֿאנטאזירט שלמה אָפֿט — אז ער וועט דערלעבן די גליקלאכע מינוט, וועט ער זיך אוועקזעצן מיט קרעסיען, טאָקע אין ראָק, און אזוי שווייגנדיק וועט ער זיך אומקערן מיט איר אין דער יוגנט אריין.

אלע צוואנציק יאָר וועט ער איבערגיין. ניט איינעם פֿון די אלע זכרונות וועט ער ניט פֿארפֿעלן.

ער וועט אין די זכרונות גיין צוריק פֿון די לעצטע

נצול (ניצעל): געראטעוועט.
מהנה (מהאנע זיין): צופֿרידענשטעלן.

צו די ערשטע יאָרן, כדי דער תענוג זאָל גיין שטארקער. כאָטש וואָס צום מאָל פאלט ער אין ספק אריין: ער פילט ניט, אַז זיין פאַרבינדונג און... ווי זאָל ער עם רופן? — הארץ־פארקער — צו זיין קרעסיען זאָל אצינד קילער זיין ווי פריער, פאַרקערט: אים דאכט זיך אָפטמאָל, אַז זי זיצט אים איצט טיפער אין האַרצן. נישטאָ די יונגע היץ, וואָס זאָל אָנצינדן דעם קאָפּ און דאָס הארץ, ס'זאָל ארוים־רופן צופיל שבועות און פארזיכערונגען פון איינעם צום אנדערן; נאָכדעם — צופיל פאָדערונגען איינער ביים צווייטן; נאָכדעם — רוגז'ען און פרעטענזיעס אויף עט־לאכע טעג, נאָך וועלכע עס טוט אים נאָך אויך היינט באנג! אומזיסט און דורך נארישקייטן האָט ער פאר־לוירן טעג פון לעבן! פארבראכט אין זיצעניש מיט אראָפּ־געלאָזטע קעפּ אין די ווינקעלאך...

איצט ווייסט ער ניט פון ליבע־פייער, חלומות! ער פילט „זי" נאָר פאר זיינעם א האלבן גוף. אָן איר פאר־שטייט ער ניט, וואָס וואָלט ער געווען און צי וואָלט ער עפּעס גאָר געקענט זיין?

אין איר ווייסט ער, אַז ער געפינט איצט די אייגענע קרעסיע, די יפת־תאר פון כלה־וויז, ווען ער פלעגט קיינ־מאָל ניט קאָנען וויסן פינקטלאך, וואָס פאר א אויגן זי האָט, ווייל ווען זי פלעגט אויף אים קוקן, פלעגט ער אראָפּ־לאָזן דעם קאָפּ, און ווען ער פלעגט אויף איר ווארפן א בליק, פלעגט זי פארלירן די אויגן.

קרעסיע איז די אייגענע, נאָר גלאט די יוגנט פאר זיך צו געדענקען — שאפט אויך א באזונדער פארגעניגן.

עס איז אים אנגענעם צו גדענקען אפילו קרעסיעס

יפת תאר (יפאם טויאר): שיינע געשטאלט. שיינהייט.

שווער טראָגן און צו־קינד גיין: א זיסן צער שאַפט עס אים אַצינד. אז קרעסיע פלעגט זיך אמאָל אָנ׳ברוגז׳ן אויף אים, פלעגט זי דעם ראָק ארויסנעמען פון קאסטן און אויפ־הענגען אין שאַפע.

אלעס, אלעס ליגט אין בוזעם־קעשענע פון דעם ראָק.

ניט אומזיסט האָט זיך דער ראָק אַזוי געהיט ביי אים.

ניט אייביק, אָבער איז געווען גוט.

שלעכטע יאָרן זיינען געקומען אויף שלמה׳ן. א צאָרן איז אויף אים אויסגעגאָסן געוואָרן! יעדעס יאָר ווייזט זיך אלץ אוים — ער פארדינט, פארדינט, און אויפ׳ן סוף יאָר איז א לאָך! ער גייט אראָפּ פון יאָר צו יאָר. ער האלט שוין ביי פרעמד געלט.

ער האָט געכאפּט און א שידוך געטאָן מיט׳ן עלטערן קינד, כאָטש זי איז נאָך ניט קיין איבערגעוואקסענע, נאָר פשוט, ווייל ער האָט דערפילט, אז שפּעטער וועט זיך קיין פרעמד קערבל ביי אים שוין אויך ניט דרייען. זאָל ער כאָטש פון גאנצן יריד דאָס אָפּשפּאָרן — א קינד צו לייטן ברענגען.

קיין נייע מלבושים מאכט מען זיך שוין ניט צו; קיין אלטע צעטיילט מען שוין ניט. מ׳איז גערן, אז מען קאָן זיך אליין ווי עס איז אָנטאָן.

דער שטילער דלות איז אים פאראויס געלאָפן. ער איז געבליבן ביי גאָר ניט — איידער ער האָט די טאָכטער צו לייטן געבראַכט.

שלמה זיצט אָפט גאנצע טעג אין שטוב, ביי זיין טיש, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף אַ האַנט און האָט טענות צום רבונו של עולם.

דלות (דאַלעס): אָרעמקייט.

פאר וואָס איז אים דאָס געקומען?

צי פלעגט ער קיין צדקה ניט טיילן ווי איינער פון די גרעסטע? צי פלעגט אן אָרעמאן פון זיין שטוב הונגעריק ארויסגיין?

דער שוחט, דער חזן, דער רב, דער בעדער, די קלויז, דער שמש — ווער פלעגט פון אים ניט נהנה זיין?

אין גראָבע עבירות קאָן ער זיך ניט חושד זיין... דאָך א מענטש — א בשר ודם! אפשר האָט ער אויף זיך חטאים, וואָס ער ווייסט פון זיי ניט. נאָר זיינען דען יענע איבעריקע גבירים פון שטאָט לייטעשער פון אים?

ער זעט פיל פון זיי — ראבעווען, גזל'נען, פראָצענט און פראָצענט פון פראָצענט — און זיי וואקסן וואָס גרעסער.

„פאר וואָס קומט עס מיר?"

און ער קאָן זיך די זאך אנדערש ניט פותר זיין, ווי נאָר — אז ס'איז א נסיון פון אויבן...

דער רבונו של עולם שטעלט אים צו די פרואוו: „ווי אזוי וועט ער זיך פירן אין אָרעמקייט?" א שטיינער — אזוי ווי איוב'ן...

דערמאָנענדיק זיך אָן איוב'ן — ווארפט ער אן אויג אויף קרעסיען מיט די קינדער און עס כאפט אים אָן א ציטער:

ער ווייסט, אַז איוב'ן האָט מען געפּרואווט ניט בלויז

פותר (פויסער) זיין: דערקלערן, פארענטפערן.

א נסיון (ניסאַיען): א פּרואוו אויסצוגעפינען די שטאַרקייט אדער ערלאַכקייט פון א מענטשן.

איוב (איעוו): א ספר פון תנ"ך אין וועלכן עס דערציילט זיך ווי גאָט האָט אָרעם און קראַנק געמאַכט א רייכן און גאָטספאַרכטיקן מענטשן אויסצופרואוון אים צי וועט ער בלייבן גאָטס-פאַרכטיק אויך אין אָרעמקייט און נויט.

מיט׳ן פארמעגן.

ער איז פארטיק מוחל צו זיין דעם רבונו של עולם אַלצדינג, אַבי מיט ווייב און קינדער זאָל ער אים ניט שטעלן צום נסיון.

בעת ער איז פארטיפט אַט אזוי אין די געדאנקען, עפנט זיך די טיר.

אַן אָרעמאַן איז ארייַנגעקומען שטיל, גלייך ער גייט ניט אויף דער ערד. ער האָט זי־ אוועקגעשטעלט אין מיטן שטוב.

שלמה האָט אויפגעהויבן די אויגן און באטראכט דעם אָרעמאַן.

פון אונטער א היטל — גרעסער פון דער מאָס — האָט ארויסגעקוקט א שווארצער, געקרויזטער קאָפּ.

עס איז קאָנטיק, אז די האָר זיינען ניט געוואוינט צום ברוך, וואָס ליגט אויף זיי. לעבעדיקע, נאָר פארשעמטע אויגן... א בלייכס נאָר ניט קיין אויסגעמאטערט פּנים... די הויזן קורץ און צעריסן, א רעקל א קורצס... אויפגע־שפּילעט, ווייל עס קאָן זיך ניט צונויפגיין. דער גאנצער הילוך — נאָר ווי אומיסטן צונויפגעקליבן אויף צום באַ־וואונדערן.

שלמה איז איבערראשט געוואָרן: אים איז געקומען אויפ׳ן געדאנק: אפשר איז דאָס א נסיון?

אפשר שטעלט אים גאָט אצינד צו דער פּרואוו?

ער האָט זיך אין דער לעצטער צייט געפונען אין אזא קריטישער לאגע. ווען אומגליקלאכע האָבן פון דער ווירק־לאַכקייט גאָר ניט צו דערוואַרטן, דעמאָלט זיינען זיי גרייט האָבן צו טאָן מיט מלאכים, און צו דערוואַרטן נסים.

ברוך: שטויב, שמוץ.

„שיינקט עפּעס אַ נדבה!" האָט זיך געלאָזט הערן איבער'ן שטוב, גלייך די ווערטער גייען ניט אַרויס פון אַ מענטשלאַכער ברוסט.

שלמה כאַפּט זיך צו דער קעשענע, נאָר דאָרט האָט זיך גאָר ניט געפונען. ער איז געבליבן אַ פאַרלוירענער. ער האָט נאָר צענומען די הענט.

„וואָס טוט מען?" האָט עס געטייטשט: „צו דער רעכטער מינוט איז ניטאָ אַ קאָפּיקע!" דער אָרעמאַן האָט זיך געלאָזט אַרויסגיין — אויף דער שוועל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אומגעקערט.

„אפשר געפינט זיך ביי אייך איין אַלטער ראָק, אַ קאַפּטאַן אָדער וואָס?"

שלמה האָט אויפגעצויגן די ברעמען. דער מח מיט'ן האַרץ האָבן אויף איין רגע זיך געלאָזט אין דער אַרבייט. ער האָט אויפגעלעבט:

„יאָ, יאָ. זייט מוחל! זיצט אַ ווײַלע! אָט גיב איך!"

ער איז צוגעלאָפן צום קאַסטן, געעפנט, גענישטערט. געטאַפּט אין דער פינסטער און אַרויסגעקראָגן דעם חתונה-ראָק.

איידער ער האָט אים אוועקגעגעבן, האָט ער אים אין אַלע קעשענעס — גלייך ער האָט פון דאָרט אַרויס-צונמען פאַרגעסענעם — אויסגעטרייסלט, באַקוקט און — אוועקגעגעבן.

ער האָט ניט געהערט וואָס דער אָרעמאַן האָט עפּעס געזאָגט דערביי. איינציקע אָפּגעריסענע ווערטער נאָר זיינען אים דורכגעלאָפן דורכ'ן אויער, אָנגערירט און צו-

---

גענישטערט: געזוכט.

גאנגען זיך אין דער לופט.

„געקומען פלוימען קויפן, פון דער ווייט, פון דער שטאָדט מ. אין בעסאראביען... גענעכטיקט אין א דאָרף... ניט ווייט... באַ'גנב'עט אפילו די שטיוועלעטן.. דעם פּאספּאָרט... מען מוז גיין אין די הייזער.. ברכות"..

ער איז צופיל געווען פארנומען מיט זיך און האָט ניט געקאָנט הערן, וואָס דער אָרעמאַן שעפּטשעט.

עס איז איבעריקענס ניט אזוי נויטיק צו הערן. ער ווייסט דאָך — ס'איז א נסיון — און גענוג! וואָס דארף ער הערן די אויסריידן מיט דעם אלעמען?

גענוג פאר אים, וואָס ער איז אויסגעשטאַנען.

ווען דער אָרעמאַן איז ארויסגעגאַנגען, האָט אים שלמה נאָכגעקוקט.

דעמאָלט האָט אים עפּעס אַ שטאָך געגעבן וואָס ער האָט דעם ראָק אוועקגעגעבן. עס דאכט זיך — עס פעלט אים אוים פלוצלונג א שטיק פון אינווייניק...

נאָר פון איצט אָן, גלויבט ער, דארף זיך אלעס אָנהויבן — אומקערן צוריק, — די ערשטע גליקלאכע יאָרן! אָרעמע לייט וועלן ווידער ארויסגיין זאט פון זיין שטוב. די טאָכטער וועט ער, אי"ה, אפשר נאָך דאָס יאָר צו דער חופה פירן..

נאָר אָן דעם ראָק.

ער האָט אפילו קרעסיען ניט געוואָלט דערציילן דער־

שטיוועלעטן: שיך.

אי"ה: אם ירצה השם (אים יערצע האשעם): אויב גאָט וועט וועלן. א מענטש דארף ניט זיין זיכער באַ זיך און זאָגן וואָס שפּעטער וועט זיין. ווען מען רעדט פון וואָס מען וועט שפּעטער טאָן גיט מען דאריבער צו אָט דעם אויסדרוק, אי"ה, מיט גאָטס הילף.

פון. ער וועט איר דערציילן, אם ירצה השם — דער-נאָך...

דאָס אומגליק וואָס האָט געטראָפן די שטאָדט, וועלכע איך ראַט אייך, ווי גלייך מען ראַט מיר, איך זאָל זי פאַר'ן מויל ניט ברענגען — האָט אים אויך פאַרכאַפּט...

קיין גרויסן געלט שאָדן האָט ער ניט געליטן, ווייל קיין געלט האָט ער ניט פאַרמאָגט, קיין פאַרטאָפּיאַנען — ניט געהאַט... מען האָט אים נאָר ארויסגעלאָזט אין הוילן העמד.

די טאָכטער איז לעבן געבליבן.

נאָר קרעסיע...

אזא טויט איז אים קיינמאָל אויפ'ן גדאנק ניט געקו-מען!

געבליבן איז ער ממש נאקעט. נאָר אידן בני רחמנים לאָזן ניט פאַלן: פון נאָענט און פון וויים שיקט מען מלבושים און געלט. אפילו פון מ...

שלמה'ן איז שווער צו גיין בעטן, נאָר דער קאָמיטעט האָט אים אין זין:

מען האָט אים אָפּגעשיקט אהיים.

די טאָכטער צעפּאַקעוועט דאָס פּעקל און באַגיסט יעדן מלבוש מיט טרערן.

זי נעמט ארויס א ראָק... זי דערלאַנגט אים דעם פאָטער.

ער קוקט אָן דעם ראָק, און עס נעמט אים כמעט אָפּ דאָס לשון.

ער האָט דערקאָנט זיין ראָק!

דאָס אומגליק: דער פּאָגראָם אין אָדעס.

אידן, בני רחמנים האָבן זיך געזאָרגט פון שלמה׳ס וועגן. מ׳האָט זיך צונויפגעוואָרפן אויף נדן און חתונה־הוצאות.

דער רב האָט געהייסן וואַרטן איין־און נײַנציק טעג... און שטעלן א חופה.

שלמה האָט דאָס יאָר חתונה געמאַכט די טאָכטער; אַלעם איז געווען.

דער ראָק האָט אויך ניט געפעלט.

נאָר קרעסיע האָט געפעלט.

פראגן.

וואס האט מען ביי פייערבערגן געטאן מיט די אלטע מלבושים? פאר וואס האט ער אזוי טייער געהאלטן דעם חופּה־ראק? ווען האט ער דעם ראק דאך אוועקגעגעבן? פאר וואס ווי אזוי איז זיין פרוי געשטארבן? וואס איז דער גרונד־געדאנק פון דער דערציילונג?

חיים ראָזענבערג

חיים ראָזענבערג, א מאַן פון א יאָר עטלאַכע און פערציק, מיט א גרויען קאָפּ, מיט א ברייטן, אויסגערונצלטן שטערן, מיט א ברייטער און לאנגער ווייסער באָרד, ווי א זעכציק־יאָריקער זקן — זיצט פּורים ביי טאָג איינער אליין פאר׳ן טיש אויף א סאַמעטענעם שטול, איינגעהילט אין א זיידענעם שלאָפראָק, אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ צו דער ערד, אזוי אז ס׳איז ניט קאנטיק, צי טראָגט ער א שווערע משא אויפ׳ן קאָפּ, צי האָט ער דאָרט אונטער׳ן טיש עפּעס אַן אנטיק דערזען, און קאָן פון דאָרט די אויגן ניט אָפּרייסן. אין צימער איז יום׳טוב׳דיק צוגעקליבן; די אַדר־זון שיינט אריין דורך די גרויסע אויסגעווישטע דאָפּל־פענצטער און באַלייכט דאָס טעפּל בלומען, וואָס איז אויסגעמאָלט אַקעגן אויף דער הרובע, גלייך זי וויל די בלומען לעבעדיק מאכן, איינרוימען זיי: „אין דרויסן איז באלד פרילינג!" דער טיש איז פאַרשפּרייט ווי אַלע פּורים. עס פעלן נאָר די פּורים קוילעטשן, די פלעשער וויין, און די קופּקעלאך קליינע מטבעות, וואָס פאראיאָרן.

עס פעלט אביסעלע פריילאכקייט אויך.

קיין פלאָדן פעלט אים ניט, ווייל ער האָט א תירוץ: דער עולם ווייסט, אז ער איז אַן אבל נאָכ׳ן פאָטער... מען

הרובע: אַן אויוון פון שטיין.

אבל (אָוועל): איינער וואָס טרויערט נאָך א טויטן.

וועט אים ניט שיקן, ער וועט יענעם ניט שיקן.

עס פעלט עפּעס נאָך... ווי לויט פאַריאָרן... נאָר דאָס ווייסט שוין נאָר דער קאַלטער אויוון אין קיך.

דאָס ווייב האָט ער פאַרזאָרגט מיט דרייסיק קאָפּי־קעס, וועלכע ער האָט קוים צונויפגעקליבן אין משך פון צוויי דריי וואָכן, גע׳גנב׳עט צוביסלאכווייז ביי זיך אליין; ער האָט זיי אויסגעביטן אויף קליינע מטבעות כדי זי זאָל האָבן אויסצוקומען פאַר אלע אָרעמע לייט, וואָס ווייסן נעבאך פון גאָר ניט צו זאָגן, און וועלן זיין הויז אודאי ניט איבערהיפּערן.

„נאָך גוט וואָס די קינדער האָבן זיך אלע פאַרנומען צום שוואָגער. דאָרט וועט זיי פריילאכער זיין.“

און אליין האָט ער זיך אוועקגעזעצט אינ׳ם ווייטסטן צימער, וואָס ווייטער פון דער טיר.

דאָך ביי יעדן קלאַפּ פון דער טיר, וואָס ס׳הערט זיך פון דאָרט, טוט אים א קלאַפּ אין האַרץ.

ער ווייסט זיכער, אז דער אָרעמאַן איז ארויסגעגאַנגען ניט צופרידן. ניט אזוי איז מען געוואוינט פורים ארויסצוגיין פון זיין שטוב!

ער ווייסט, מיט וואָס פאַר מי זיין צביה צווינגט זיך דאָרט אַרויסצוגעבן זיין גראָשן! ער ליידט מיט איר איינעם! „ס׳אַנ׳אשה צנועה! — קרעכצט ער אָפּ — וואָס זי ליידט נעבאך איבער די לעצטע צייט!“

נאָר ווען ער הערט, אז דאָרט איז שטיל, אז די טיר עפנט זיך זייער זעלטן, בלייבט ער אומעטיק, טרויעריק, און ער קוקט זיך אום אויף די הויכע, געמאָלטע ווענט

אשה צנועה: א באַשיידענע. א געהאָרכזאַמע, געטרייע.

פונ׳ם צימער, ווי א פאַרצוֹווייפלטער. ער וויל ניט אז אַרע־מע־לייט זאָלן אויסלאָזן זיין שטוב!

„אוי, רבש״ע! — זיפצט ער — וואו זיינען אהינגעקומען מיינע ימים טובים? ערשט פאַראיאָרן — וואָס דאָ האָט זיך איבערגעטאָן! כמעט א האלבע שטאָט איז געוועז! וואָס ווישניאַק מען האָט דאָ אויסגעגאָסן! די „סאדיגורטשיקעס“ מיט די „באָיאָנער“ האָבן זיך אזוי פאַר׳שכור׳ט, אז מ׳האָט זיך איבערגעבעטן, צוקושט זיך פלוצלונג, זיך ארומגעכאפט און געטאנצט“.

„און וואָס געלט איך האָב צעטיילט!“

„האָט זיך מיר געגלוסט א וואלד מיט א פאַסע־סיע! האָט מיך דער רוח געטראָגן קיין אָדעס מיט ווייץ! שיקט גאָט אָן א שריפה אויף מיין שותף! איז דיר ווייניק, גיי־זשע, מענטש, קויף אָן צוקער! ארוים בדיל הדל! נאָך גוט, וואָס קיין פרעמד געלט ניט אויפגעגעסן! ניט אויפגעגעסן? סטייטש אזוי פיל שולדיק אין אלע קלייטן. מען וויל שוין מער ניט באָרגן!“

און וואָס טוט מען ווייטער? מילא פורים — איז

רבש״ע—רבונו של עולם: האַר פון דער וועלט. גאָט.

סאדיגורטשיקעס—סאדיגורער חסידים. באָיאָנער—באָיאָנער חסידים. סאדיגורע און באיאן זיינען נעמען פון שטעט. יעדע פון די צוויי שטעט האָט געהאט א בארימטע פאמיליע פון רביים. די רביים פון די צוויי שטעט האָבן געהאָט חסידים אנהענגער איבער גאַנץ רוסלאַנד און פוילן, און זיי פלעגן צווישן זיך שטענדיק פירן א קאמף.

פאַסעסיע—א גוט: א הויף מיט לאַנד וואָס ווערט אָפּגעדונגען פון דעם אייגנטימער—א פריץ.

בדיל הדל (בדיל האַדאַל): פאַראַרעמט.

פורים, דאנקען ה ש י " ת, שוין באלד איבערגעקומען. נאָר אָט גייט פּסח"...

ער דערמאָנט זיך אָן פּסח, און ס'הויבט אים אויף פון'ם אָרט.

„וואָס טוט אזא איד ווי איך? — פיר וואָכן צו פּסח, און א קאָפּיקע איז ניטאָ וואו צו קריגן"...

מיט איינעם טרייסט ער זיך נאָך: „די וועלט ווייסט ניט, דאכט זיך, וואָס מיט מיר טוט זיך. די שטוב פון דרויסן — נאָך אַ גביר'שע. איי איך האַלט קיין דינסט ניט? זיינען דאָ פיל גבירים, וואָס האלטן ניט קיין דינסטן גלאט פאר קארגשאפט!"

ער דערמאָנט זיך אָבער, אז באלד וועלן די פּרנסי־העיר קומען, לויט דער מנהג פון שטאָט, נאָך מעות־חטין... ער געדענקט אז דעם מנהג האָט ער אליין צוריק מיט עטלאכע יאָר איינגעפירט: מען זאָל פּורים ארומגיין נאָך מעות־חטין... „פּורים, האָט ער דעמאָלט דערקלערט, האָט יעדער איד א „לב־טוב," אן אָפענע האנט! דאָס מעות חטין וועט מער מאכן! און טאקע דעם זעלבן טאָג, אָדער אויפ'ן צווייטן טאָג זאָל מען צעשיקען וועמען און וויפיל מען דארף. אפשר דארף נעבאך יענער אין א קלייט אריין, צו א שניידער אָנקומען, זאָל ער עס האָבן

השי"ת—השם יתברך (האשעם ייסבאָרעך): זיין נאָמען זאָל זיין געבענשט. גאָט. לויט דעם אידישן דין טאָר מען ניט דערמאָנען גאָט'ס נאָמען. דאריבער זיינען פאראן פארשידענע אינדירעקטע אויסדרוקן פאר גאָט. ווי השי"ת, רבש"ע, דער וואָס לעבט אייביק, א. א. וו.

פּרנסי העיר (פּאַרנסיי האָאיר): די פירער פון שטאָט.

מעות חטין (מאָעס כיטן): געלט אויף מצות פאר ארעמע לייט. איז א סך ערטער, שטיצע פאר אָרעמע לייט אויף פּסח, נישט דוקא פאר מצה אליין.

צו דער צייט.“

„מען וועט מסתמא צו מיר אויך קומען! וואָס וועל איך זיי ענטפערן?“

עס לאָזט אים ניט רוען... ער הויבט אָן שפּאַנען איבער׳ן צימער, אויף ווייכע קאָוויאָרן, פון וואַנט צו וואַנט... ער שפּאַנט ניט, ער לויפט ווי א דערשראָקענער...

„און אפשר וועלן זיי ניט קומען? מיך איבערלאָזען?“

„וואָס הייסט — מיך איבערלאָזן?! פאר וואָס?!“..

ער הערט די קיך-טיר עפנט זיך ברייט און רוישנדיק.

„דאָס גייען זיי א פּנים“.

עס האָט אים אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרצן; ער איז געבליבן אין מיטן צימער מיט׳ן קאָפּ אראָפּגעלאָזט, זוכענדיק אין געדאנקען עפּעס אין דער גיך א תירוץ, אַן עצה.

נאָר אויפ׳ן אָרט פון די פּרנסי-העיר איז אריינגעקומען דער בריוטרעגער מיט אַ רעקאָמענדירטן בריוו.

אַרויסלאָזנדיק דעם בריוטרעגער, האָט ער, אַביסל פארוואונדערט, אביסעל נייגעריק, געעפנט דעם בריוו און איז ווי פארהילצערט געבליבן: ער האָט דאָרט געפונען א צען-רובלדיקע מיט א קליין קוויטעלע, אויף וועלכן ס׳איז געווען אָנגעשריבן אָן אונטערשריפט: „בתורת גמילת חסד“.

פונקן האָבן אים אָנגעהויבן פליען פון די אויגן. די

בתורת גמילת חסד (בסוראס גמילאָס כעסעד): אלס גמילת חסד, א הלואה וואָס מען גיט אײנעם ניט צוליב פּראָצענט, נאָר א טובה צו טאָן. ווען מען וויל איינעם ניט באַליידיקן שענקנדיק אים געלט, גיט מען עס אים אַלס גמילת חסד. דאָס הייסט, מען באָרגט אים.

בענקלאך פונ'ם צימער גייען אים אנטקעגן...

ער ווייסט שוין דעם נוסח פון „בתורת גמילת חסד"...

ער האָט פארגעסן אָן זיינע חשבונות — „וועגן פסח און ביז פסח", אָן די „חובות" און אָן אלעמען.

„רבש"ע! דערביי האלט איך שוין?" האָט ער ווי ביי די ווענט געפרעגט.

„ווי פאלן זיי עס אוים?! אזא העזה צו האָבן?!" האָט ער פלוצלונג, כמעט, זיך צעשריען: „ווער האָט זיי געבעטן?! איך בין נאָך רייכער פון זיי!" ער ווארפט אָן אויג אויף די קאָוויאָרן, אויף די ברייטע מיט מערלע פארהאנגענע שפיגלען, אויפ'ן איבעריקן מעבל און שאָצט זייער ווערט אויפ'ן קאָפּ...

„איך בין נאָך היינט אויך רייכער פון זיי! קבצנים! ווי האָבן זיי עס געוואגט! ווי האָבן זיי זיך'ס אונטער-געשטעלט?!"

ער האָט זיך באַשלאָסן טאַקע שוין אויפזוכן אויף דער פּאָסט, ווער ס'האָט דעם בריוו אויפגעלייגט... תיכף עס אָפּטראָגן... און יענעם טאקע גוט אָפּבאָדן אין א הייסער באָד... ער וועט אים ווייזן...

ער ווענדט זיך צום פענצטער אַ קוק צו טאָן אויף דער גאס, אויב ער וועט קאָנען זיך דערשלאָגן צו דער פּאָסט אָן קאלאָשן.

דורכ'ן פענצטער האָבן זיך געוויזן די פּרנסי-העיר... זיי גייען פארביי זיין הויז און שטעלן זיך אָפּ. עס איז צו דערקאָנען אז זיי ווייסן ניט, ווי זיך צו פאסן — ניט אריינצוגיין, ניט אוועקצוגיין. ענדלאך זיינען זיי דאָך אריינגעגאנגען.

העזה: פרעכהייט, געוואגטקייט.

חיים איז געבליבן א פארלאָרענער. ער וויל פון דרך ארץ וועגן זיי עפּעס א וואָרט זאָגן... זאָל כאָטש ניט אזוי שטיל זיין אין צימער... ווי צווישן שטומע... נאָר ער גע־פינט ניט וואָס צו זאָגן. זיי הויבן אָן א שמועס וועגן וועטער אין דרויסן, וועגן היינטיקע גבירים און „דאָס יאָרי־קע" אָרעמע לייט... נאָר דער שמועס קלעפּט זיך ניט.

חיים האָט א צי געטאָן מיט'ן שטערן, און ס'איז אים פלוצלונג ליכטיק געוואָרן אין די אויגן...

ער האָט ארויסגענומען דאָס צענערל: „אודאי מעות־חטין ?... נאַט אייך מיינס !... השי"ת זאָל העלפן א סך געבערם און ווייניק נעמערם !"

די פרנסי העיר האָבן זיך איבערגעקוקט, געוואונטשן א „כשר'ן פסח" און ארויסגעגאנגען.

חיים איז געבליבן ביים טיש צוריק פארזונקען אין זיינע אומעטיקע געדאנקען.

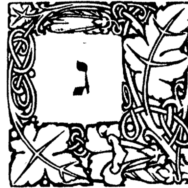

דרך ארץ (דערעך ערעץ) : אכטונג, רעספּעקט.

פראגן.

ווי האָט זיך חיים ראָזענבערג געפירט ווען ער איז געווען רייך? וועלכן מנהג האָט ער געהאלפן איינפירן אין שטאָט? איבער וואָס איז ער באאונרואיקט און פארזאָרגט? ווער האָט אים געשיקט די צען רובל? פאר וואָס זיינען די פּרנסי העיר אריינגעגאנגען צו אים נאָך מעות חטין ווייסנדיק אז ער איז פאר־אָרעמט געוואָרן?

אפרים מלמד

ג׳וטער כשר׳ער מלמד! א מצבה וויל איך דיר שטעלן! . . .

כאָטש אין פּאַספּאָרט איז ער פאַרשריבן געווען: „פּרויקא גערש־קאָוויטש שאמאש", איינוואוינער פון יענער און יענער שטאָט, מעשטשאַנין פון דער און דער שטאָט, וועלכע ער האָט פאַר זיינע אויגן קיינמאָל ניט געזען, אָבער באמת האָט ער געהייסן אפרים מלמד און צו דער תורה פלעגט מען אים אויפרופן „בן רב צבי"; און וואוינען איז ניט שייך צו זאָגן. ער האָט ניט געוואוינט אויף איין אָרט. ער איז אַן אמת׳ער נע־ונד׳־ניק געווען, כאָטש זינט ער לעבט איז ער פון שטאָט ניט ארויסגעפאָרן.

דער גוף זיינער האָט זיך טאַקע שטענדיק געפונען אין שטאָט, נאָר אפרים מלמד איז ניט קיין גוף מענטש געווען, וואָס זאָל אלצדינג רעכענען נאָכ׳ן זינדיקן חומר, אומשטיינס געזאָגט. דער עיקר אין אים איז דאָך די נשמה, און זיין נשמה איז תמיד א נע־ונד־ניצע געווען.

מצבה (מאַצייווע): מאָנומענט. אַ שטיין מיט אַן אויפ־שריפט וואָס ווערט געשטעלט אויפ׳ן קבר צום אנדענק פון פאַר־שטאָרבענעם.

מעשטשאַנין: בירגער. שטאָט־איינוואוינער.

נע־ונד׳ניק (נאַ וואַנאַדניק): א וואַנדערער, א היימלאָזער.

האָבן זיך אַנגעהויבן די ווינטערדיקע סדרות פלעגט ער זיך נאָכשלעפּן מיט זיינע קליינע תלמידים׳לאך נאָך די אבות הקדושים קיין מצרים, קיין גרר; אומעטום האָט ער אָבער אַן עכוב: אָט איבער שרה׳ן, אָט איבער רבקה׳ן, אָט ווערט ער א בורח אינאיינעם מיט יעקב אבינו פאַר עשו הרשע, און ציט זיך מיט די תלמידים פון באר שבע קיין בית אל, פון בית אל קיין חרן. דאָרט פאַלט ער אריין צו לבנ׳ן אין די הענט אריין.

און די תלמידים זיינען גוטע קינדערלאך — אפרים מלמד פלעגט זאָגן, ער האָט נאָך קיין שלעכט קינד ניט געהאַט — זיי האָבן ליב דעם רבי׳ן פאַר דער שיינער תורה, וואָס ער לערנט מיט זיי; קיינמאָל ענדיקט זי זיך ניט; תמיד איז מען אויפ׳ן וועג, אין פעלד, אין געצעלטן, א מלחמה אויף כדרלעומר, קרעניצעס גראָבט מען, א לייטער צום הימל...

זיי גייען נאָך נאָכ׳ן גוטן רבי׳ן, וואָס נוצט קיינמאָל ניט דעם קאַנטשיק און פיטערן מיט יעקב׳ן לבנ׳ס טשע־רעדעס לעמעלאך, שווארצע, ווייסע, טערקאַטע, — פלוצ־

סדרות (סעדרעס): טיילן פון דער תורה. די תורה איז איינגעטיילט אין 54 טיילן. יעדע וואָך ווערט אין שול געלייענט איין טייל אָדער סדרה. אין אמאָליקן חדר פלעגן קינדער לער־נען חומש ניט כסדר, נאָר יעדע וואָך די סדרה וואָס מען האָט דעם קומענדיקן שבת געלייענט אין שול. אפרים מיט זיינע תלמידים לעבן איבער די פארשידענע געשעענישן פון וועלכע עס דערציילט זיך יעדע וואָך אין דער סדרה.

אבות הקדושים: די הייליקע עלטערן, אברהם, יצחק, יעקב.

עכוב (איקואוו): אָפּהאַלט. א שטערונג צו גיין ווייטער.

קרעניצעס: ברונימער.

לונג אנטלויפן זיי מיט יעקב׳ן ביינאכט איבער׳ן יבוק און שלאָגן זיך מיט א מלאך, און גרייטן זיך צו א מלחמה אויף עשו הרשע, און מען שענקט אים א „כאבאר“ פון עטלאַכע טשערעדעס, און מען פארשלעפט זיך גליקלאך קיין סכות.

איז א מעשה מיט דינה׳ן אין שכם, איז מען זיך נוקם אָן די שכם׳צעס — און ווידער ויברח; ווערט א שנאה צווישן יעקב׳ס קינדער, וואָס זיינען דערוויל אונטערגעוואַקסן, פאַרקויפט מען יוסף׳ן קיין מצרים; קומט פוטיפרע, זליכה, א בלבול... אפרים מלמד פירט די קינדערלאך צו יוסף׳ן אין תפיסה אריין און זיצט דאָרט מיט אים ביז ער פירט אים אריין צו פרעה׳ן אין פאלאץ און מאכט אים פאר איין עלטסטן איבער מצרים.

דאָ מוז אפרים מאכן א הפסקה: חנוכה האָט אָנגעיאָגט. גיסט ער דריידלאך פון בליי. א חריף איז ער אין די ענינים. ער ציט זיך ארוים מיט זיינע תלמידים׳לאך קיין ירושלים, און פירט מתתיהו׳ן מיט זיינע זין אויף ליזיאסן, טייכן בלוט ווערן פאַרגאָסן, כאָטש אפרים איז בטבע ניט קיין שלעכטער. אַז ער זעט „דם“, ווערט אים שלעכט אויפ׳ן הארצן, נאָר „עס העלפט דאָך ניט, — פאר־

יבוק (יאבוק): דער נאָמען פון א טייך אין מזרח ארץ־ישראל.

הפסקה (האַפסאָקע): איבעררייס.

חריף (כאריף): שארף. א חריף, א פלינקער, א שארפזיניקער מענטש.

ער ציט זיך ארוים קיין ירושלים: חנוכה קומט אוים אין דער צייט ווען אין די סדרות פון דער וואָך ווערט דערציילט פון די אידן אין מצרים און די געשיכטע פון חנוכה איז פאַרבונדן מיט ארץ ישראל. ער ציט זיך אַרוים פון מצרים קיין ירושלים מיינט, ער הויבט אָן דערציילן וועגן חנוכה.

ענטפערט ער זיך פאַר די קינדערלאַך: אַז מ׳האָט צו טאָן מיט שלעכטע יונים, שופך דם׳ניקעס, איז קיין ברירה ניטאָ״.

געענדיקט מיט׳ן קריגל בוימל אונטער׳ן כהן גדול׳ס חותם, פירט אפרים זיינע תלמידים פון ירושלים צוריק קיין מצרים. ער ברענגט אַהין יעקב׳ן מיט גרוים כבוד... יעקב שטאַרבט, כביכול, ער בענטשט די קינדער... און פלוצלונג פילן זיך די תלמידים׳לאַך אינאיינעם מיט׳ן רבי׳ן אין גלות! ציגל קנעטן זיי מיט די בני ישראל... פּרעה הרשע נעמט א וואַנע פון אידיש קינדער־בלוט...

דער גאַנצער ווינטער גייט אוועק ביי אפרים מלמד, ביז ער זעט זיך מיט די קינדערלאַך ארויסגעכאַפּט פון מצרים.

וויפיל מעשיות זיי ווערן געוואָר, וואָס שטייט גאָר ניט אין חומש! אפרים לערנט אויסווייניק מער ווי אינ־ווייניק. וויפיל עס קאָסט אים אָפּ דער בונט פון די בני אפרים, וואָס האָבן געוואָלט זיך אויסלייזן פון מצרים...

און די קינדערלאַך מאַכן אלע מאָל קולאקעס, און עס דאַכט זיך זיי, אַז דאָס זיינען זיי די בני אפרים. דער גוטער מלמד האַלט זיי קוים איין.

א קליין אָרט טיילט אפרים אָפּ מרדכי׳ן מיט אסתר׳ן. ער פאַרזאַמט זיך ווייניק אין שושן: עפּעס געפעלט אים ניט אַזוי די מעשה.

יונים (יוואָנים): גריכן.

שופך דם׳ניקעס: בלוט פאַרגיסער.

צוריק קיין מצרים: ער קערט זיך אום צו לערנען די סדרות פון דער וואָך אין וועלכע עס דערציילט זיך ווייטער פון די אידן אין מצרים.

בונט: אויפשטאַנד. רעוואָלט.

מרדכי מיט אסתר׳ן: די מעשה פון פורים.

און ווען הימל און ערד בייטן זיך איבער, און פויגע־לאך זינגען שיר השירים אנטקעגן דער נייער פרילינגס זון, דענסטמאָל לאָזט זיך אפרים מיט די תלמידים ארוים אין ברייטן מדבר און ריכט אָפּ גלות פונ׳ם בארג סיני קיין „קברות התאוה״, און רוימט אוים קורח׳ן מיט זיין עדה, שטראָפט די מרגלים, נעמט איין סיחון ועוג, און קערט איבער וועלטן.

חורבן צייט כאַפּט ער זיך ווידער אַריין קיין ירושלים און אינאיינעם מיט זיינע תלמידים, באוויינט ער די חורבונות; אינאייעם מיט ירמיהו׳ן גייט ער ארום אויף די בערג און רייסט קברים. ער זעט צו מיט זיינע אויגן, ווי בארמהערציקע מוטערס קאָכן אָפּ די קינדער; ער זעט ווי ירושלים ברענט צוויי מאָל... מיט טיטוס׳ן און נבוכדנצר׳ן האלט ער מלחמה, און אלץ אין איין צייט... ער גייט אין גלות קיין בבל, קיין פרס, קיין אדום... וואָס ער לעבט אביסל איבער אין די דריי פּארוויינטע וואָכן! ביז גאָט העלפט אים, שבת נחמו גייט איבער, קומט ער צוריק אין זיין רו אריין, אין מדבר, הייסט עס, ביים ירדן, און נעמט זיך לערנען צוריק מיט די תלמידים, ווי מען דאַרף זיך אויפפירן אין ארץ ישראל.

„כי תבא בכרם רעך: אז דו וועסט קומען אין א פרעמדן גאָרטן, זאָלסטו עסן, וויפיל דיין הארץ גלוסט, נאָר אין די קעשענעס טאָרסטו ניט...״

חורבן צייט: די דריי וואָכן פון מיטן תמוז ביז נאָך תשעה באב. די טעג פון טרויער אין ווּעלכע עס איז צוויי מאָל חרוב געוואָרן ירושלים און דער בית המקדש.

שבת נחמו (שאבעס נאַכאמו): דער שבת פון טרייסט. שבת נאָך תשעה באב ווען מען לייענט אין שול דעם מפטיר וואָס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער נחמו נחמו עמי, טרייסט מיין פאָלק. דאס איז קאַפּיטל מ (40) פון ישעיה.

— נו, און דער גוי פונ׳ם גאָרטן ? שטעלן אוים אויף אים די קינדערלאַך פאַראינטערעסירטע פּנים׳לאַך.

— איי, איי, איי, נאַראָנימלאַך, קינדערלאַך — צע־לאַכט זיך דער גוטער מלמד : אין ארץ ישראל א גוי ? ! אַלע גערטנער זיינען דאָך אידישע ! עס איז דאָך דאָרט נוהג פּאה, לקט, שכחה, תרומה, מעשר ! היינט־זשע פרעג איך אייך, אדרבה : מה ענין גוי צו דעם אַלעמען ?

— נו, און א הונט ? שטעלט זיך איין אַן אנדער קינד און פרעגט.

— וואו קומען כלבים ? וואָס טויג א „כּף־למד־בית" אין ארץ ישראל ? ער קאָן דאָך דעם בעל־הבית גופא בייסן ! מען שמועסט דאָך : אידישע גערטנער, כרמים הייסט עס, און אַן עק !

— אידישע גערטנער ? !

— פשיטא ! נאָך וואָס פאַר א גערטנער ! וואָס פאַר חדושים פון פּרות ! איר ווייסט, וואָס ס׳הייסט זבת חלב ודבש ? ס׳איז דער טייטש : עס גיסט זיך דאָרט האָניק מיט מילך, טייטלען, פייגן, אתרוגים, מילגראָמען !...

פּאה (פּייע) : די תבואות וואָס וואַקסן ביי די ברעגן פון פעלד. דאָס האָט מען ניט געטאָרט שניידן. עס האָט באַלאַנגט צו דעם אָרעמאַן, וואָס האָט ניט געהאַט קיין אייגן פעלד.

לקט (לעקעט) : די זאַנגען וואָס פאַלן אַרונטער אויף דער ערד ביים שניידן, האָבן אויך באַלאַנגט צום אָרעמאַן און פרעמדן וואָס האָבן ניט קיין אייגן פעלד.

שכחה (שיקכע) : די בינטלאַך וואָס מען פאַרגעסט באַם איינזאַמלען די תבואה. דאָס האָט דער אָרעמאַן און דער פרעמע־דער אויפגעקליבן.

תרומה (טרומע) : א טייל פון דער תבואה וואָס איז אָפּ־געגעבן געוואָרן צום כהן, אַלס מתנה צו גאָט.

מעשר (מאַסער) : א צענטל. א צענט־הלק פון יעדער זאַך. דאָס האָט געדאַרפט געבראַכט ווערן אין בית־המקדש, פאַר די לוים.

און קינדערלאך פאַרגלאַנצן די אויגעלאך. א שמייכל פון חלום׳דיקע איז ביי זיי אויסגעגאָסן אויף די פּנים׳לאך, א פייער פון בענקעניש האָט זיך אין די הערצלאך אָנגעצונדן נאָך ארץ ישראל.

און זיי פאַרזיצן זיך שפּעט, קוקנדיק אויפ׳ן רבי׳ן און הערענדיק זיינע מעשיות וועגן ארץ ישראל. זיי פאַרגעסן גאָר, צי איז היינט זומער לעב, צי קאָן מען אין דער צייט פאַרפירן א שפּיל אויף דער גאַס, ביז די רבי׳צן קומט אריין און בטל׳ט אויס אַלע חלומות אויף אפרים׳ס קאָפּ אינאיינעם מיט אלע שונאי ציון: „וואָס איז דער מער מיט דיר, דו בטלן? עס איז דאָך שוין מנחה-צייט!“

אָט אזוי איז געווען אפרים א נע-ונד׳ניק א גאַנץ יאָר. ער האָט ארומגעבלאָנדזשעט אין מצרים, פּרס, ירושלים. בבל, מדי, אדום, אמלק, חרן, מדבר פּרן. ניטאָ פאַר אים קיין פריער און שפּעטער, קיין נאָענט און ווייט, ניטאָ קיין סוף צו דער זאַך. אזוי ווי דער בעל-קורא ענדיקט שמחת-תורה אין קלויז: „לעיני כל ישראל חזק ונתחזק“, אזוי שפּרייט מען אויס א נייעם הימל פון אלטן טלית און אידן שטעקן אַרונטער די קעפּ און מען הויבט אָן אויף דאָס נייע:

בעל קורא (באַל קוירע): דער מאַן וואָס לייענט. דער וואָס לייענט די תורה אויף דער בימה אין שול.

לעיני כל ישראל: דער לעצטער פּסוק אין דער תורה.

„בראשית ברא אלהים“...

נאָר ער בלאָנדזשעט ניט אַליין, עס גייען אים נאָך: די קליינינקע בני ישראל. אָן עבירה נאָר, וואָס צייטנווייז איז אים מבלבל די ארורה, די אפרים׳קע, מיט אירע דאָנער־שטיקן. ער האַלט מיט די קינדער ביים מן אין דער מדבר, וואָס האָט געהאַט אַלע טעמים, און מיט אַמאָל קומט זי אַריין מיט איר „חלה אויף שבת“! אפשר ווייסט איר, וואָס אפרים קער זיך אָן מיט דער אפרים׳קע? און וואָס האָט זי די „בעזדיעטניצע“, אין גאַנצן אים געטויגט? דאַכט זיך, אַז אפרים מלמד איז געבאָרן געוואָרן נאָר צו־ליב אידישע קינדער וואָס ער האָט זיי אַזוי ליב געהאַט.

פאַר קאָנקורענץ האָט אפרים ניט מורא געהאַט. ער איז געווען א מאמין אין השגחה: „וואָס אים איז באַ־שערט, וועט קומען אין שטוב אַריין“! און דערפאַר האָט ער ניט געוואוסט דעם צער פון בין הזמנים און פלעגט פאַר־ברענגען די טעג צווישן יום כפור און סכות מיט זיינע תלמידים צוזאַמען. ער פלעגט זיי אויף כלומר׳שט לערנען די ברכה איבער אתרוג און סכה, אָבער אין אמת׳ן איז אָן אנדער כונה געווען דערביי: א וועג האָט ער געמאַכט

בראשית ברא אלהים: דער ערשטער פסוק פון דער תורה. שמחת תורה ענדיקט מען ליינען די תורה און מען הויבט אָן פון דאָס ניי. דערביי ווערט אויסגעשפרייט א טלית ווי א חופה, דער סימבאָל פון הימל, פאַרשטעלנדיק דאָס בילד ווי די אידן זיינען מקבל די תורה.

מבלבל (מוואַלבל זיין): צעמישן די געדאַנקען.

ארורה: פאַרשאָלטענע. שלעכטע פרוי.

בעזדיעטניצע: קינדערלאָזע. איינע וואָס האָט ניט קיין קינדער.

א מאמין אין השגחה (מאַאמין, האַשגאָכע): א גלויביקער אין דער געטלאַכער באַשטימונג, אַז אַלעס איז באַשטימט פון גאָט.

מיט די תלמידים קיין ארץ ישראל. ער האָט זיי געדאַרפט ווייזן, וואו אתרוגים וואַקסן, פון וואַנען מען שניידט לולבים. ער האָט זיי געדאַרפט דערציילן א מעשה ווי אמאָל האָבן איינגלאַך פארשטיינערט מיט די אתרוגים א כהן גדול, א צדוקי, א באהאלטענער רשע, הייסט עס.

פאָנען האָט ער זיי געדאַרפט איינטיילן. מעשה השגחה! צו זיינע תלמידים פלעגן אָנקומען פאָנען נאָר פון „דגל מחנה אפרים".

און אז ס'איז געקומען די נאכט פון שמחת־תורה... דאָס איז געווען דער איינציקער שכר זיינער פאר א גאנץ יאָר: שכר למוד האָט דאָך אייגענטלאך געהערט צו דער אפרימ'קע.

קיינער האָט ניט געקאָנט וויסן, ווען און וואו האָט זיך אפרים אָנגע'שכור'ט. די אפרימ'קע האָט מעיד גע־ווען אויף אים, אז שמחת־תורה שטייט אפרים אויף פון שלאָף — א שכור'ער.

געקומען איז ער אין קלויז אריין מיט'ן קאָנטשעק. דאָס איז געווען דאָס איינציקע מאָל אין יאָר, וואָס דער קאָנטשעק איז אין זיין ראָליע. שמייסן פלעגט ער מיט אים די גרויסע אידן, וואָס זיינען געווען אמאָל זיינע תלמידים, דערפאר, וואָס זיי טאנצן שלעפעריק אנטקעגן דער תורה:

„שטאַרקער! שטאַרקער! העכער! פליגלדיק! משה שמח בשמחת תורה! שמח, שמח, שמח!..."

און קינדערלאַך מיט פאָנען אין די הענט שטייען

צדוקי: איינער וואָס האָט געהערט צו דער פארטיי פון די צדוקים. צדוקים און פירושים זיינען געווען צוויי פארטייען ביי אידן, אין דער צייט פון צווייטן בית המקדש.

מעיד געווען: עדות געזאָגט.

אַרום רבי׳ן, פאַררייסן צו אים די יום-טוב׳דיקע פּנים׳לאַך. ניש׳קשה: מען מעג דענסטמאָל אַ צופּ טאָן דעם רבי׳ן ביים שטריימל. אפרים וועט ניט ברוגז זיין. אַלצדינג מעג מען טאָן, וואָס איז אַ מרבה שמחה אויף די קינדער!

— צאַן קדשים: וואָס קומט אַ כהן גדול אַ צדוקי?

— סקיל-ה-ה-ה!

— צאַן קדשים! מיט וואָס פאַרשטיינערט מען אַ כהן גדול?

— מיט אתרוגים!

— צאַן קדשים! משיח וועט קומען?

— יאָ-אָ-אָ!

— וואוהין וועט ער אונז פירן?

— קיין ארץ ישראל!

— און אַז איך וועל ניט קאָנען גיין פון עלטער, וועט איר מיך טראָגן?

— יאָ! איך! רבי, איך, איך! האָבן צענדליקער קינדער אויסגעשריען און אַרויסגעשטעלט פּלייצעלאַך.

שטאַרקער איז געוואָרן די שמחה אין קלויז. עס האָט זיך אידן געגלויבט, אַז די קינדערלאַך, גבורי-אפרים׳לאַך, וועלן ברענגען משיח׳ן און אוועקטראָגן די אַלטע לייט אויף די פּלייצעס קיין ארץ ישראל. די אידישע נגינה, וואָס אין איר, פון וואָס פאַר אַ טעמפּ זי זאָל ניט זיין, הערט זיך אַרום האַרץ-צופּענדיקס, בעטענדיקס, האָט זיך אַרויסגעריסן פון אַלע הערצער, און האָט זיך שיער-שיער

מרבה שמחה: פאַרגרעסערט די שמחה.

ניט אַריינגעכאַפּט אין נוסח פון „שיר המעלות ממעמקים“. אין איר איז געלעגן אַ פריילאַכער מאַרש פאַר משיח׳ן, אַ בענקעניש קיין ארץ ישראל און אַ שטיקל תנועה פון אַ גלות תפילה.

דאָס איז געווען אפרים׳ס נאַכט.

נאָר אויף איינמאָל...

אָן עקשנ׳טע — די אפרים׳קע! איינגעשפּאַרט האָט זי זיך, זי וויל אים ניט בעטן אין סוכה: אַ קאַלטע נאַכט האָט איר אויסגעוויזן. „וועסט זיך נאָך צו אַלדע שוואַר־צע יאָר, שונאי ציון, פאַרקילן!“

אָט וואָס אַ קליפּה קאָן! ער האָט זי, מאַלט אייך, געהערט, ווי די קאַץ, און איז געשלאָפן אין סוכה אויף די הוילע ברעטער.

אין דער פרי איז ער געגאַנגען דאַוונען מיט אַ שטע־כעניש.

אין דאָקטוירים האָט אפרים ניט געגלויבט. דעם צווייטן טאָג סכות איז ער ניט געגאַנגען דאַוונען.

שמחת תורה אויף דער נאַכט האָט זיך דערפילט ביים עולם אַז אפרים פעלט. די קינדערלאַך זיינען אומגע־גאַנגען כצאן בלא רועה, ווי חיל אָן אַ גענעראַל. אַ צער איז געווען צו קוקן אויף זיי.

איינעם פון די קינדער איז איינגעפאַלן אַ געדאַנק:

שיר המעלות ממעקים: אַ קאַפּיטל פון תהילים, וואָס ווערט געזאָגט מיט אַ טרויעריקן נגון.

תנועה: קנייטש.

זי וויל אים ניט בעטן אין סוכה: פרומע אידן פלעגן ניט נאָר עסן אין סוכה נאָר אויך שלאָפן אין איר, ווייל אין אמת׳ן דאַרף מען וואוינען אין סוכה אַזוי ווי די אידן אין דער מדבר האָבן געוואוינט אין די געצעלטן, אָדער שפּעטער די אידן אין ארץ ישראל, אין דער צייט פון איינזאַמלען די תבואות.

— קינדער, לאָמיר גיין צום רבי׳ן.

— אודאי!

די רבי׳צין האָט פּלוצלונג דערזען ביי זיך אַ פּאָר צענדליק קינדער מיט פּאָנען אין די הענט, האָט זי גע־וואָלט אויסבטלען אַלע חלומות; נאָר אפרים האָט זיי מיט אַ גליקלאַכן שמייכל צוגעצויגן.

טרויעריק זיינען די קינדערלאַך געשטאַנען פאַר אים מיט די פּאָנען אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ חיל צום אונטערגעבן זיך. זיי האָבן קוים דערקענט זייער רבי׳ן. אויפ׳ן אָרט וואו אַמאָל האָבן געפלאַמט צוויי באַקן, זיינען היינט צוויי גריבער. די נאָז איז לענגער און שפּיציקער געוואָרן. עס זעט אין גאַנצן אויס נאָר ווי אַ שאָטן פונ׳ם רבי׳ן. גע־בליבן אין אים זיינען נאָר די צוויי גוטע ברענענדיקע און ציענדיקע אויגן.

— צאָן קדשים! פריילאַך אין קלויז?

די קינדער האָבן זיך דערשראָקן פאַר׳ן קול. עס האָט זיי אויסגעוויזן, דער רבי רעדט מיט זיי דורך אַ וואַנט.

— ניין! האָט איינער געענטפערט.

— ניין?!

אַ כמארע איז אים איבער׳ן פּנים אריבערגעלאָפן. באַלד האָט ער אויף זיי געעפנט ליכטיקע אויגן.

— צאָן קדשים! איר וועט מיך פירן אין קלויז אריין?

— יאָ, יאָ, רבי! האָבן אַלע פריילאַך געענטפערט.

— האָרכסטו! גיב מיר מיין שטריימל מיט דער שבת׳דיקער קאַפּאָטע.

די אפרים׳קע האָט אויף אים אויסגעשטעלט אַ פּאָר

אויגן. זי האָט זיך ניט געגלויבט, צי מיינט ער דאָס ערנסט.

„היינט גיי גלויב אַ מאַנסביל — טראַכט זי בײַ זיך — אַז ער קרעכצט"..

זי האָט געפּרואווט געבן אים די הלבשה. ער האָט זיך שווער אָנגעטאָן, ביי יעדן ריר האָט ער זיך פאַרביסן אַ ליפּ, און אַ רויטלאַכער שיין האָט זיך געוויזן אויפ׳ן פּנים. די יום-טוב׳דיקע נשמה, וואָס האָט זיך אריינגעצויגן אין אים האָט געוואָלט אָפּלייקענען דעם חומר, אַז להד"ם, ס׳איז אַ ליגן! ניטאָ קיין שטעכעניש, קיין קאָפּ-דרייע-ניש, קיין שווערער אָטעם — גאָר ניט.

שווערלאַך איז ער ארויסגעגאַנגען. די קינדערלאַך האָבן אים אונטערגעהאַלטן. נאָר ביסלאַכווייז האָט ער זיך בייגעקומען. די קינדער האָבן אריינגעבראַכט אַ גע-זונטן רבי׳ן אין קלויז אַריין מיט אַ פריילאַכן מאַרש.

אַ שמחה איז געקומען אויפ׳ן קלויז: „אָט, וואָס קינדער קאָנען!" האָבן זיך פאָטער׳ס פאַרוואונדערט.

אפרים האָט פאַרגעסן זיין שטעכעניש. ער האָט זיך אין גאַנצן ארויסגעצויגן פונ׳ם גוף. ער זינגט אויף זיין שטייגער: „הושענא ציון המצוינת!" ער איז ניט אין דעם עולם: ער שוועבט ארום ירושלים, אויפן הר המוריה, ער מאַכט הקפות אַרום בית המקדש...

— צאַן קדשים! משיח וועט קומען?

— יאָ, רבי!

— וואוהין וועט ער אונז פירן?

— קיין ארץ ישראל!

— און אַז איך וועל ניט...

— וועלן מיר אייך טראָגן אויף די פּלייצעס! —

האָבן די קינדער אויסגעכאַפּט און פאַרלאָפן מיט זייער ענטפער.

א פלוצימדיקע שמחה איז געקומען אויפ׳ן עולם. אלע האָבן געגלויבט צו זען אין די קליינינקע — משיח׳ס דור. מיט אמאָל האָט אויסגעריסן ביי אלעמען א ווילדער געזאַנג, וואָס האָט אויסגעזען ווי א געשריי פונ׳ם האַרצן ארויס, און וואָס קומט נאָר צו פאַרשרייען די נאַרעשע ווירקלאַכקייט...

אז אפרים איז אומגעפאלן, איז ער ניט געפאלן גלייך אויף דער ערד. קינדערלאַך האָבן אים דערכאַפּט ביי די ארבל און האָבן אים פּאַמעלאַך אַפּגעלאָזט.

שטיל איז געוואָרן מיט אמאָל. היבשע עטלאכע מי־נוט נאָך דעם האָט זיך קיינעם ניט געגלויבט, אויב ער האָט געלאָזט די הייליקע נשמה: א שמייכל איז אים געבליבן אויסגעגאָסן אויפ׳ן בלייכן פּנים. עס האָט אויס־געוויזן, ער זינגט אין זיך.

להר״ם — לא היו דברים מעולם: עס איז גאָר קיינמאָל ניט געוועזן. ס׳איז א ליגן.

פראגן

אין וואָס פאר א זין איז אפרים געוועזן א נע־ונד׳ניק? וואָס איז געוועזן אפרים׳ס באַציאונג צו די מענטשן און צו די קינדער? וועלכע צוויי זאכן האָבן אים פאַרשאַפט גליק און צופרידנקייט? ווי אזוי איז אפרים געשטאָרבן?

ביים טייך

ז מען פרעגט ביי יאַנקעל „דעם וואַסער-דיקן": ווי לאַנג שטייט שוין זיין הייזל דאָ אויפ'ן ברעג טייך? — נעמט ער ציילן פאַר אייך אויף די פינגער: איינס, צוויי, דריי, פיר... פיר גרויסע געוויסערן א חוץ קליינע, געדענקט ער אויפ'ן שטיבל. וויפיל יאָר איז אריבער פון איין געוויסר ביז'ן צווייטן — דאָס קאָן אייך יאַנקעל ניט זאָגן: ווייל די יאָרן זיינען ביי אים אזוי ענלאך איינס אויף דאָס אַנדערע, אַז אלע אינאיינעם פאַרפלאָנטערן זיך אין איין לאַנגער צונויפגעקנייטשטער שטיק צייט, — א פארפלאָנטערט שטיק פיש-נעץ, וואָס דאַרף זיך געפינען צווישן איין געוויסר און דעם אַנדערן. עס זיינען פאַראַן אין דעם שטיק צייט זיסע נעכט, ווען ער לייגט זיך ווי א בן-מלך און זיין מולטער-שיפל, וואָס גליטשט זיך אויפ'ן גלאַטן, שטילן וואסער, פון הינטן שלעפט זיך נאָך א נעץ אין דער שטיל און ווערט וואָס פולער, וואָס שווערער פון גאָט'ס ברכה, פון אלערליי פיש... פיש, זאָגט יאנקעל, איז א אידישע כשר'ע זאך, באשאפן געוואָרן פאר שבתים וועגן, אפילו פון טאַקסע זיינען זיי דאָך פטור!

געוויסערן: פאַרפלייצונגען. ווען דאָס וואַסער גייט אריבער די ברעגעס פון טייך.

טאַקסע: אָפּצאָל.

עס זיינען פאַראַן אין דער צייט בייזע פרייטיקן ווען ער דאַרף זיינע פיש פאַרקויפן די זיצערינס, וועלכע מוזן אי „קנייפּן" ביים וואָג אי „ציפּן" פונ׳ם פרייז. יאַנקעל האָט שוין באַמערקט אַז דאַנערשטיק און פרייטיק זיינען אַלע ווייבער קליפּות, וואַסער־שלענג.

עס זיינען פאַראַן אין דער צייט שבתים. שבת איז עפּעס אַ באַזונדערס, וואָס איז ניט קיין מחותן מיט יענע טעג. שבת גייט ער דאַווענען אין שטאָט אַריין, און אַז ער קומט אהיים, עסט ער ניט קיין וועטשערע, נאָר אַ „סעודה" מיט קידוש פאַר און זמירות נאָך דער סעודה. אין די זומערדיקע אָוונטן זעצט ער זיך אַוועק ביים ברעג טייך אינאיינעם מיט ווייב און קינדער. יאַנקעל זאָגט: דער טייך ווייסט אויך פון שבת. איר זעט דען ניט? ווייזט ער די קינדער, אָט קוקט ווי ער רוט:

און קינדער קוקן און זעען.

— ווייסט פון וואַנען גאָט האָט באַשאַפן פייער? — נעמט ער דעם קליינעם זון, אַ חדר־אינגל, פאַר׳ן בעקל און פרעגט:

— פון וואַנען? שפּאַרט יענער אויס אייגלאַך, וואָס פינקלען אין דער שבת׳דיקער טונקעלקייט, וואָס ביים טייך.

— פון וואַסער!

— פון וואַסער?

— פאַרשטייט זיך, ער האָט געריבן די אויבערשטע וואַסערן אָן די אונטערשטע, איז אַרויס פייער, אַז ניט,

---

קנייפּן ביים וואָג: ניט וועגן פינקטלאַך. ניט דערוועגן.
ציפּן פונם פרייז: אַראָפּדינגען, נישט באַצאָלן.
וועטשערע: אָוונט־עסן.

נארעלע, ווי דען וואָלט וואסער געקאָנט לעשן פייער?

מיט די מיידלאך לאָזט ער זיך ניט אריין אין אזעלכע טיפע חקירות. דאָס זיינען פּלאטשעקע קעפּלאך. זיי פרעגט ער נאָר רעטענישן:

„ניט אויפ'ן הימל, ניט אויף דער ערד; ניט קיין פיס, ניט קיין הענט; וואוהין מען שיקט עס, גייט עס, וואָס מען הייסט עס, כאפּט עס — וואָס איז דאָס?" און ער לאָזט זיי פיל ניט טראכטן: איר ווייסט ניט? סטייטש — א שיפל! א שיפל! אויפ'ן וואסער!....

גאָט'ס שטול, זאָגט ער, איז פון פייערדיק וואסער... ווען דער מענטש זאָל ניט זיין זינדיק, וואָלט ער געוואוסט צו פּראַווען פון פיש אַלערליי מאכל-מלכים. מיט וואָסער בענטשט גאָט די צדיקים און שטראָפט די רשעים. אין א געוויסער הערט מען גאָט'ס קול.

קומט צו רייד פון געוויסערן, פאלט ער אריין אין זיינע „פיער איילן", און עס ווייזט אוים, אז יאנקעל האָט געבלאָנדזשעט אין דער פרעמד, און איז פלוצלונג געקומען אין זיין היים.

קינדער רוקן זיך צו נענטער. סאָסיע דאָס ווייב, דרייט זיך אוים מיט'ן פּנים צום שטיבל, און יאנקעל דער־ציילט פון געוויסערן:

„דאָס ערשטע געוויסער האָט פארכאפּט ביינאכט.

שטיל, נאָר פינצטער איז דער טייך געווען פון פאר־נאכט אָן, ווי אַן אשה רעה. פישער האָבן ליב אזא וואַ־

פּראַוּוען: מאכן, צוגרייטן.

מאכל-מלכים (מאכעל מלאכים): קעניגלאך עסן, גוטע עכנם.

אשה רעה (אישע ראַע): א שלעכטע פרוי.

סער: טונקל וואסער גיט פרנסה. נאָר איך... פון תמיד אָן — אזא טבע ביי מיר — אז איך זע ניט קיין לבנה און שטערן אין טייך, חלומ׳ען זיך מיר בייזע חלומות.

ביינאכט האָט מיר עמעצער אָנגעקלאַפּט אין פענצטער. אויפגעשטאַנען, ארויסגעגאַנגען. א נפש ניטאָ. ווער האָט עס געקאָנט קלאַפּן?

ביים טייך איז ניט שטיל; טראַכט איך — ווער זאָל זיך דאָרט קריגן אזוי שפּעט? מען שרייט זיך איבער איינאנדער... איך פארשטיי ניט קיין וואָרט...

זאָג איך „ויהי נועם" און לאָז זיך צום ברעג. וואו איז דער ברעג?

דאָס וואסער איז מיר אקעגן געגאַנגען קפיצות־הארץ.

די ניש־גוטע, וואָס ביים וואסער, האָבן מיך פארשריגן, און אז איך האָב זיך אָנגעשטויסן, וואָס דאָ איז, האָב איך זיך קודם־כל געוואָרפן צום מיליטער שיפל. שוין פארמאָגט אן אייגענס. א פליג אָן פליגעלאך קאָן נאָך קריכן, א פישער אָבער אָן א שיפל איז א פיש אויף דער יבשה.

אַ אינגעלע געהאַט, א יאָסעלע, מיט א געקרויזט קעפּעלע. ווען דאָס וואסער זאָל אים ניט געווען אויסכאַפּן, וואָלט ער געלערנט בעסער פאר אייך אלע, שקצים, וואָס איר זענט!

טבע (טעווע): נאַטור, געוואוינהייט.

ויהי נועם (וויהי נויאָם): עס זאָל זיין דער גוטער ווילן פון גאָט. א תפילה, וואָס מען זאָגט, ווען מען איז אין געפאַר. איינע פון די תפילות פון קריאת שמע לייענען, וואָס פרומע אידן זאָגן פארן שלאָפן גיין.

— ווי אזוי אויסגעכאפּט ? — פרעגן די קינדער אויפ־
גערייצט.

סאַסיע לאָזט ארויס א זיפץ אין דער שבּת׳דיקער לופט אריין, און יאנקעל בייט דאַס אָרט און זאָגט:

ניט אים, ניט מיך האָט דער טייך געמיינט. א שלעכ־טן שכן געהאַט ביים ברעג, א שטיקל פריץ; זיינע הינט פלעגן תמיד אָנפאַלן. גאָט זאָל אייך היטן פון אַ שלעכטן שכן. ביי אים האָט דאָס וואסער אויסגעריסן בנינים, פולע קאמערן, בוימער. גאָט האָט זיך גערעכנט מיט אים פונ׳ם וואסער.

— נו ?

— געשוואומען איז זיין גוטס אויפ׳ן וואסער. חוזק האָט גאָט געמאַכט פון אים: אנו, רייץ אָן דעם הונט אויף מיינע כוואַליעס. אָט זעסטו דיין פארמעגן, קום נעם עס דיר אָפּ.

— נו, נו ?

— דאָס וואסער האָט שוין געהאַט ארומגענומען מיין שטיבל פון אַלע זייטן, נאָר מיט חסד, די ווענט זיינען געוועזן פון אונטן געלעכערט — אויבן אָרום איז דאָס וואסער אריין, הינטן ארום — ארויס. נאָר האָט דער נישט־גוטער אָנגעטראָגן דעם שכנ׳ס קאמער, אָנגעקלאַפּט אינ׳ם שטיבל און אוועק איז עס אינגאנצן מיט׳ן וואסער !

— וואָסער שטיבל ?

— אָט דאָס וואָס איר זעט, פישעלאָך מיינע !

— שטייט עס דאָך !

— איך זאָג דאָך אייך: ניט מיך האָט דאָס וואסער געמיינט. איך בין אויף דעם צווייטן־דריטן טאָג נאָכגע־לאָפן מיט׳ן וואסער. ווענען וואסער איז א קללה, ווענען

— א ברכה. דארפסט ניט קיין פערד! נעם זעץ זיך אריין אין שיפל און זאָג: וואסערל, פיר מיך! נאָכגעלאָפן, געפונען א ברעטל, א שוועל, א שטיק דאַך, אפשר האָב איך גענומען עפּעס פרעמדס, זאָל מיר גאָט מוחל זיין: האָט דאָך עמעצער מיינס גענומען! אויפן וואסער איז ניטאָ מיינס־דיינס. צוויי וועגט מיט׳ן דאך צוריקגע־שטעלט. די נייע צוויי וועגט האָב איך שוין שפּעטער צו־געבויט.

— אלץ אויף דעם אייגענעם אָרט?

— פארשטייט זיך! ביים ברעג! ווען ניט ביים ברעג, ווי וואָלט איך געוועז קאָנען צוריקכאַפּן דאָס שטיבל פון צווייטן געוויסר?

נענטער רוקן זיך די קינדער ארום אים. דאָס קליינע חדר־אינגל כאַפּט זיך אים ארויף אויפ׳ן אקסל, א שטילע לבנה שווימט ארום אויפ׳ן הימל. דער אלטער יאנקעל נעמט דעם קליינעם פאר׳ן אויערל: שקץ איינער! קאָנסט קידוש־לבנה אויסוויניק? פארוואָס בעטסטו מיך ניט איך זאָל דיך אַמאָל נעמען אויפן שיפל מחדש זיין די לבנה אויפ׳ן וואסער?

ביים צווייטן געוויסר — דערציילט דער אַלטער — בין איך שוין געווען א „פארפונדעוועטער“ בעל־הבית. דערפאַר איז דאָס צווייטע געוויסר אָנגעפאַלן אויף מיר פלוצלונג אין מיטן העלן טאָג.

קידוש לבנה: בענטשן די לבנה. ווען די פולע לבנה באַ־ווייזט זיך אין מיטן חודש איז א מנהג ביי אידן זי צו באַגעגנען מיט ספּעציעלע תפילות, וואָס ווערן געזאָגט אין גאַס ביים שיין פון דער לבנה.

מחדש (מכאדעש) זיין: באנייען. מחדש זיין די לבנה מיינט דורכפירן די צערעמאָניע פון קידוש לבנה.

אין דרויסן האָט געשיינט די זון; צופיל געשיינט. איך האָב תמיד פיינט אזאַ זון. אין יענער נאַכט — געכאַפּט אין דער נעץ אַ פּאַרזעעניש: ניט פיש, ניט ראַקעס, אַ משונה׳דיק באַשעפעניש, דאָס ווייזט תמיד אויף אַ שלעכטן פיש־מאַרק.

שיין, שטיל, נאָר אין זייט הימל — שוואַרץ, אַ גראָ־בע שוואַרצקייט, און וויטע דונערן פון אונטער די בערג. וויטע דונערן פאַרשטייט מען בעסער. ממש אויף אונזער לשון ריידן זיי דעמאָלט. נאָר פּאַר וויטקייט הערט מען ניט אזוי, דור־דור־דור־דורררר!. . . אַ בליץ ראַנגעלט זיך צווישן. עפּעס האָט דאָך דאָס אַ פּירוש. זי, די מאַמע, ברעכט שוין די הענט: „עס זאָל זיין צו גוטן!" ווייבער האָבן ליב תמיד אויסצולייגן אויף שלעכטס.

איך זע — מיין טייך דערקענט מיך שוין ניט. אַ פּרעמדע פּעל האָט ער אויף זיך גענומען. צורר־זורר! וואָס איז עס פאַר אַ לשון? וואָס פאַר אַ מין איילעניש אין גאָט׳ס שליחות? עפּעס אַ בעטל שווימט! וואַרף איך זיך צו מיינע כלי־זין. פאַרגייט מיך דער טייך פון הינטן; וואַרף איך זיך צו מיין שיפל. סאָסיע, — שריי איך, — העלף מיר דאָס שיפל צום ברעג פאַרטראָגן! נאָר וואו איז זי? זי טראָגט אַ קינד מיט׳ן קויש ברויט. גוואַלד — שריי איך — צו איר, דער קויש וועט ניט ראַטעווען דאָס שיפל, און דאָס שיפל וועט דאָך אַלץ ראַטעווען!

עפּעס שרייען זיי צו מיר. איך הער ניט. מאַכן זיי מיט די הענט... קוק איך זיך אַרום: אַ וואַסערדיקער באַרג גייט אויף מיר פון אויבן, דער טייך איז אַרויס פון

פּירוש (פּיירעש): אַ טייטש, אַ מיין.
כלי־זין (קליי זאַיען): געצייג.

די כלים, קליפות האָבן זיך צעשפּילט אין אים. שווער דער גאַנג, איך בין אין וואַסער. קולות. . . גאָטס קול הער איך אונטער מיר, זאָג איך: „לישועתך קויתי“, און וואַרף זיך אין מיין שיפל.

גאָט׳ס צאָרן האָט יענעם טאָג ניט פיל געדויערט. א בייזע שעה איז דאָס געווען, א וואָלקן, פון ים המלח, אַפּנים, זיך אָנגעטרונקן, און האָט זיך צעריסן איבערן ברעג.

דער באַרג איז צוריק אין זיין רו אַריין, נאָר דאָס שטיבל אונזערס איז ניטאָ.

גאָט׳ס השגחה: ביז איך האָב צונויפגעקליבן די ברעטלאַך (דער דאַך איז דעמאָלט פאַרפאַלן געוואָרן, געמוזט מאַכן א נייעם), האָט דערוויל אויסגעטריקנט דאָס אָרט, און איך האָב זיך שוין געשטעלט בויען.

„זי“ האָט דעמאָלט איינגעלייגט די וועלט: סטייטש, זי וויל שוין ניט בויען דאָ! בעסער א באַגרעבעניש אין שטאָט, אַבי ניט ביים טייך! אַ ווייבערשער שכל! וואו האָסטו נאָך אַזאַ זיכער אָרט, ווי ביים טייך?! קאָנסט מיט׳ן שיפל נאָכלויפן און כאַפּן און צוריק בויען! אין שטאָדט א חורבן — מיט וואָס קאָנסטו אָפּראַטעווען?

און נאָך פון א געוויסער האָט יאַנקעל צו דערציילן, וואָס איז געקומען פון א פאַלשער „וויעסנע“. נאָך האָט מען המנ׳ען ניט אָפּגעקלאַפּט אין קלויז, און שוין האָט די זון זיך צעשיינט מעשה זומער. דאָס אייז האָט געבראָכן, איידער ס׳האָט געלאָזט. קריעות האָבן זיך געלאָזט אי־

לישועתך קויתי: צו דיין הילף האָב איך געהאָפט. א קאַפּיטל פון תהלים, א תפילה פון קריאת שמע לייענען.

וויעסנע: פרילינג. א פאַלשע וויעסנע, ווען עס ווערט מיט אמאָל וואַרעם איידער דער ווינטער איז נאָך אַריבער.

בער׳ן טייך. א פישער איז גרינג אויף דער דעה, דערזען אן אָפּגערייניקט שטיקל טייך, האָב איך געמאַכט „שהחיינו" און געלאָזט זיך מיט׳ן מולטער-שיפל; א ברכה אויף דיר, מיין טייכל! א ברכה אויף אייך, פישעלאך! נאָר...

קריעות גנב׳ענען זיך אונטער. א קריעה אויף א קריעה. קריעות זיינען גלגולים פון פאַרביסענע רשעים. קוקסט זיך אַרום, ביזט ארומגערינגלט. קראַק-קראַק — מה רעש? א קריעה צו קריעה, א קריעה אויף א קריעה, א פישער איז גרינג אויף דער דעה. טרעט איך ארויף אויף א קריעה, און גלויב, אז — ניטאָ נאָך קיין פרייער וועג מיט וואסער, וועל איך זיך אַרויסשלעפּן איבער׳ן אייז. בויגט זיך די קריעה, „מודים" — פאַל איך אויף א צווייטער. וואַרפט זי מיך אַראָפּ צווישן צוויי אַנדערע. כאַפּ איך זיך אַרויף אַן אָפּגע׳טובל׳טער אויף איינער פון זיי. מאַכט זי זיך א וועג און לאָזט זיך מיט מיר אין „ים הגדול" אַריין.

די ברעגן גייען ארונטער, איך גיי פאַראויס. א קריעה לויפט מיר נאָך, א קריעה גייט מיר אַקעגן. מיינע האָט זיך צעבראָכן אויף צווייען, און צוגעשטאַנען צו א בריק, פון אייז. איך זאָג אייך נאָכאַמאָל: קריעות זיינען גלגולים פון שטומע רשעים. א סימן אז איך בין ארוים, האָט מיר אויף צוויי טאָג אָפּגענומען דאָס לשון. דאָס האָט אויף מיר שולט געווען די אייז-קליפּה.

קריעות (קריעס): שטיקער אייז.
גלגולים (גילגולים): גייסטער, נשמות פון מענטשן, וואָס גייען נאָכ׳ן טויט איבער אין ניט מענטשלאַכע זאַכן.
מודים: א תפילה בעת וועלכער מען בוקט זיך.
שולט (שוילעט) געווען: געהאַט א מאַכט, געהערשט.

דאָס שטיבל האָט דעמאָלט שטאַרק געליטן.

אזוי האָט יאנקל צו דערציילן פון נאָך אַנדערע גע־וויסערן, און פון יעדן געוויסר אַ באַזונדערע מעשה, וואו השגחת הבורא שטעכט די אויגן און ווי ביי יעדן מאָל האָט זיך סאָסיע איינגעשפּאַרט: אין שטאָט אריין! און דער שכל האָט איר ניט געטראָגן משיג צו זיין די מעלה פון וואסער, וואו אַ שטוב לעבט לאנג. כל זמן דאָס שיפל לעבט, איז דאָס שטיבל באַוואָרנט.

פיל צייט איז שוין דורכגעגאַנגען איבער יאנקל׳ס שטיבל אָן געווויסערן. צייטן האָבן זיך געביטן. ניטאָ יענע דונערן; ניטאָ יענע בליצן; ניטאָ שוין יענע וואסערדיקע בערג אויפ׳ן טייך. ניטאָ מער יענע טרעפּעניש, וואָס האָבן געשטעלט אַ סוף צום אלטן, און אַן אָנהויב צום נייעם.

דער טייך האָט זיך אָנגעהויבן פירן מיט דרך ארץ.

נאָר יאנקל׳ס שטיק פּלאַץ ווערט אלץ איינגעשרומפּן. דער שטילער בעל־דרך ארץ שניידט זיך אין ברעג אריין. פון טאָג צו טאָג ווערט סאָסיען נענטער צו טראָגן פון טייך וואסר. ווען שניידט ער דאָס? ביינאכט, אפּנים.

נאָנטע שכנים זיינען זיי שוין — יאנקל מיט׳ן טייך. איין וואנט נעצט שוין, פון אומגליק איז ווייט: דער טייך וועט שוין ניט אָנפאלן, נאָר דאָס שטיבל מוז מען איבער־רוקן. יאנקל האָט אָפּגערוקט דאָס שטיבל. דעם טייך איז אומעטיק אליין צו בלייבן: ער גייט נאָך.

עס איז געקומען די צייט ארייננצוקלייבן זיך אין ישוב. סאָסיע האָט זיך גענומען צו שטוב־זאכן, ווי איר טבע פון יאנקל׳ס פּלאַץ איז שוין גאָרנישט געבליבן.

משיג (מאַסיג) זיין: באַנעמען, פאַרשטיין.
ישוב: אַ באַזעצט אָרט, אַ קאָלאָניע, אַ שטאָט.

איז פון תמיד. דאָס ערשטע האָט זי זיך גענומען צום קויש ברויט, דערנאָך האָט זי געמאַכט קליינע בינטעלאַך, עס זאָל זיין לייכט צום איבערטראָגן. יאַנקל איז געשטאַנען מיט דער פּלייצע צום טייך, און האָט איר געהאָלפן.

ס׳איז געקומען צו די שטריק און צו אַלע וואַסער כּלי-זין. . . יאַנקל האָט זיי אַלע צונויפגעקליבן. און האָט זיך אָוועקגעזעצט צווישן זיי.

ער האָט יעדערן פון זיי באַטראַכט.

די שטריק האָבן אים אָפּגעראַטעוועט אַ קינד.

אַ נו, פּאָר אַ בעלן — וויפיל האָבן זיי מיך געקאָסט?

ער רעכנט און ציילט אויף די פינגער.

„אין שטאָט זיינען זיי גוט אויף גרעט צו הענגען“.

אים האָט פּלוצלונג אָנגענומען אַ האַרץ-ווייטיק: ווי איז אַ מענטש מפקיר אַזאַ פאַרהאָרעוועט בעל-הבית׳יש-קייט?!

און ווידער איז אים געקומען אויפ׳ן געדאַנק די אַלטע שאלה: אַ חורבן ביים וואַסער קאָן מען נאָך ראַטעווען, אָבער אַ חורבן אין שטאָט?. . .

ער האָט געוואָרפן אַן אויג אויפ׳ן איינגעשרומפּענעם פּלאַץ ביים טייך און האָט זיך איבערגעקוקט מיט סאָסיען.

סאָסיע האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

מפקיר (מאַפקיר) זיין: אויפגעבן, פאַרלאָזן, אָפּזאָגן זיך פון עפּעס.

פראַגן.

איז חיים אַנדערש ווי אַ שטאָט מענטש? וואָס זיינען די הויפּט שטריכן וואָס אונטערשיידן אים פון שטאָט איינ-וואוינער? וואָלט אַ שטאָטישער מענטש דערציילט אַזעלכע מעשיות און אין אַזאַ שפּראַך? וואָס פאַר אַ געפילן טראָגט חיים צום טייך? אין וואָס דריקן זיי זיך אויס?

אויפן גאס

עמעלאך-ווייכענקע! בייגעלאך פלעצלאך-געלינקע, פרישינקע, ווארעמע — קויף!...

דאס הערט מען אלע גאנץ פרי אין די קליינע שטעטלאך — פון בעקער אינגלאך, וואס גייען אויף דער גאס מיט קוישלאך „אפעטיט" פאר די אויגן און זינגען דאס לידל מיט אלץ איין נוסח, וואס איז ניט זיס, ניט זויער, ניט פריילאך, ניט טרויעריק. דאס לידל קאן זיך קיינמאל ניט צונויפמישן מיט'ן רויש פון די גאסן. עס בלאנדזשעט ארום אין דער לופט, ווי עפעס פרעמדס, ווי א קשיא אן א תירוץ, ווי אן אויסרופסצייכן, וואס איז אוועקגעשטעלט ניט אויפן ריכטיקן ארט. שלעפעריק גייען בא זיי ארוים פון מויל די שבחים פון די „זעמעלאך, פלעצעלאך, בייגעלאך", אלע טאג אויף איין אופן. א גרילץ טוט עס אין אן אויער דעם פארבייגייענדיקן.

דאס ליד צעגייט זיך אין דער לופט, שלאגט זיך דורך די גרויסע און נידעריקע פענצטער און טרעפט דארט פאר שידנע מענטשן אין פארשידענע לאגעס.

עס שלאגט זיך דורך די הויכע פענצטער און עס טרעפט דארטן „מאמזעלן" אין די בעטן נאך א

מאמזעלן — מיידלאך. א פראנצויזישער ווארט, וואס ווערט באנוצט אין א שפאטישן אופן, צו באצייכנען אזעלכע מיידלאך וואס פירן זיך ווי אריסטאקראטקעס.

שווערן חלום״. . . זאָט האָבן זיי זיך געלייגט, זאָט האָבן זיי זיך אויפגעכאַפּט. אומגליקלאכע נפשות; דאָס עסן פאַרלויפּט זיי תמיד, איידער זיי ווערן הונגעריק. זאָלן שוין די זעמל מיט די בייגל צען מאָל אזוי גוט זיין, וועט עס זיי ניט נעמען. ניט זעמל און בייגל האָבן זיי אין חלום געזען.

היינט וועלן זיי קיין איבערבייסן זיך שוין ניט קאָנען צוקלייבן: וואָס מען וועט זיי געבן, וועט זיי ניט געפעלן. פאַרפאַלן, אָן א טרער וועט עס היינט שוין ניט אָפּגיין.

און עס כאַפּט זיך דאָס ליד אריין אין די קליינע, האַלב פאַרזשאַווערטע, שייבעלאך, און עס טרעפט דאָרט ליידיקע בעטן; דער פאָטער און די מוטער זיינען שוין לאַנג ארויס אין דער גאַס — שמעקן וואו ערגעץ אַ פאַרדינסטל, פון וועלכן עס קאָן ארויס אָנבייסן מיט וועטשערע. די קינדערלאך וואַרטן ניט אויף זעמעלאך, פלעצעלאך און בייגעלאך; אַ פראָסט שטיקל ברויט האָט די מוטער צוגעזאָגט צו ברענגען. דערווייל ליידן זיי הונגער, און וויינען בחברותא, דער טאָג גייט נאָכ׳ן פרימאָרגן: אַ גאַנצן טאָג וועלן זיי שוין וויינען.

„זעמעלאך. . . ווייכענקע. . . בייגעלאך , , , פרישינקע. . . פלעצעלאך. . . הייסינקע!״

שלעפעריק, אײנעסנדיק גייען די שבחים אַרוים פון מויל. עס גרילצט אין די אויערן. אזוי היינט, אזוי וועט זיך עס מאָרגן הערן. בייז מאַכט עס דיך, ווען דו הערסט עס; און עס ווילט זיך דיר פאַרשיטן די שרייענדיקע מיילער מיט זאַמד; פאַרשטומט זאָל עס ווערן! ניט רייצן די

בחברותא (בכאוורוסע): אין געזעלשאַפט, אלע צוזאמען.

הונגעריקע, ניט עקלען די זאַטע!

נאָר אַז חיים׳קע דער אלמנה׳ס האָט געשפּאַנט אין דער פרי איבער דער גאס מיט׳ן קוישל אויפ׳ן האַלז, מיט יצר־הרע פאר די אויגן, און האָט אַ זינג געטאָן, „זע־מעלאך, פּלעצלאך, בייגעלאך“ — איז גאָר עפּעס אנדערש געוואָרן.

אַן אַנדער נוסח, אַן אנדער קול׳כעל איז דאָס.

ניט אומזיסט האָט אים אַ גרויסער חזן געוואָלט אריינגעמען אין זיין חברה־זינגערלאך.

חיים׳קע האָט זייער געוואָלט מיטפאָרן; ער האָט זייער ליב נגינה.

איז אָבער די מוטער ניט באַשטאַנען: דאָס ערשטע יאָר נאָכ׳ן מאַנ׳ס טויט — האָט זי איבערגעטראַכט, טאָ־מער וועט חיים׳קע אונטערוועגנס דעם קדיש ניט אָפּהיטן. אַ שווער לעבן האָט אָפּגעלעבט איר גדליה — אַ גוטן זכות זאָל ער טראָגן. אָרעמקייט, הונגער, קעלט, שווערע אר־בעט — אַלץ האָט ער פאַרזוכט. געשטאָרבן איז ער נאָך שווערער: יאָרן האָט ער אָפּגעקרענקט — זאָל ער כאָטש אַצינד אין גן־עדן האָבן מנוחה — זאָל אים דער קדיש אין דער פרי און אויף דער נאַכט ניט געשטערט ווערן.

שפּעטער, אַז זי איז קראַנק געוואָרן, האָט איר באַנק געטאָן, וואָס זי האָט אים ניט איבערגעגעבן דעם חזן: אַ קראַנקע אלמנה, אַ צעבראָכענע, ניט קיין שכר למוד קאָן

יצר־הרע: דער שלעכטער גייסט. פאראן א גלויבן, אז דער מענטש האָט אין זיך צוויי גייסטער, א גוטן און א שלעכטן. איינער רעדט אים אָן צו טאָן גוטס, דער צווייטער — שלעכטס. דער שרייבער רופט אָן דאָס געבעקס יצר־הרע, ווייל עס רייצט חיים׳קען צו עסן, כאָטש ס׳איז ניט זיינס.

זי צאָלן, ניט האָדעווען קאָן זי אים. זי האָט זיך אַליין ניט וואוהין צו פאַרטאָן, אי, וואָס? מיט׳ן קדיש — דאָרט? איז זי אַצינד גאָר ברוגז אויף איר גדליה: אַז ער מיט זיך דאָרט ניט פאַר איר ביים בית־דין־של־מעלה, איז א סימן, אַז ער האָט דאָרטן צופיל מנוחה: אַזאַ טבע פלעגט ער אויך ביים לעבן האָבן, אַפּגעשייט זאָל ער זיין! דאַנערשטיק האָט מען אים געדאַרפט פלעקער אויפ׳ן קאָפּ טעסן, ביז ער האָט פאַרזאָרגט די מולטער מיט מעל אויף שבת.

באַנק האָט איר געטאָן, נאָר קיין חזן איז שוין מער ניט דורכגעפאָרן.

איר איז איינגעפאַלן צו פאַרדינגען חיימ׳קען פאַר א בעקער־אינגל: „ביי אַ בעקער וועט ער אי זאַט זיין און וועט עפּעס נאָך פאַרדינען אויך“.

שווער איז איר אָנגעקומען, איידער זי האָט אים פאַרטאָן. בעקערס האָבן מורא פאַר אויסגעהונגערטע איג־לאַך, וואָס האָבן נאָך דערצו הונגעריקע מוטערס אין דער היים: ער קאָן נאַשן, באַ׳גנב׳ענען און אהיימטראָגן; דערנאָך ביי ווערמען וועסטו דיינס מאָנען?

אודאי ווען ראָטשילד׳ס קינדער זאָלן וועלן טראָגן גע־בעקס, וואָלט עס זיכערער און באַוואָרנטער געווען.

האָט זי זיך צום סוף געוואָרפן צו דניאל דעם בעקער. דער איז א קרוב, א פשוט׳ער שני בשני געווען מיט גדליה׳ן, אַפּגעשייט זאָל ער זיין.

נאָר דניאל האָט קיין חשק ניט געהאַט: „גיי הויב

בית דין של מעלה (ביים דין שעל מיילע): דאָס אויבערש־טע (הימלעשע) גערכט.

שני שבשני: א צווייטער פון א צווייטן. א ווייטער קרוב.

אַז מיט אַן אָרעמען קרוב, וועסט זיך קיינמאָל ניט קאָנען אָפּטשעפּן פון אים!"

האָט ער געגעבן דער אַלמנה צו פאַרשטיין, אַז ראשית דאַרף ער גאָר קיין אינגל ניט האָבן. שנית, האַלט ער אין דינגען אַ אינגל, וואָס זשע טויג אים חיים׳קע? שלישית, וועט חיים׳קע ניט טויגן צו זיין זאַך.

האָט די אַלמנה געוויינט.

גדליה האָט זיך, אפּנים, פאַרט געמיט: דניאל איז באַשטאַנען צו נעמען חיים׳קען אויף דער פּראָבע: אַז ער וועט דעם ערשטן טאָג אים ברענגען פדיון, וועט ער אים דינגען אויף ווייטער.

די אַלמנה איז באַשטאַנען. מיט חיים׳קען איז עס נאָך גרינגער צוגעגאַנגען. דניאל האָט מיט אים אויסגענומען נאָר איין תנאי: קוים נאַשט ער אַ בייגל אָדער עפּעס פון קוישל, איז — פּעטש, ק ו ל א ק ע ס! און דערצו — אַרויסגעטריבן פון דער בעקעריי אַן „שכירות". אין שכירות האָט חיים׳קע אַ קליינעם באַגריף; נאָר אַרויסגעטריבן צו ווערן פון דער בעקעריי, וואו עס וואַלגערט זיך אַזוי פיל ברויט, און וואו ביינאַכט איז אַזוי וואַרעם צו שלאָפן — איז אודאי אַ גרויסע שטראָף.

ער גייט אַרום גאַנץ פרי אַ ניכטערער אויף דער גאַס, דאָס ערשטע מאָל מיטן קויש-שטריקל אויפן האַלדז און אַ קוישל כל טוב פאַר די אויגן, דאָס שטריקל שניידט זיך איין אין האַלז, בויגט אים אַראָפּ דעם קאָפּ אַזוי, אַז ער מוז פאַר זיך זען דאָס, וואָס אין קוישל.

ניכטער גייט ער. איבריקנס איז דניאל אין דעם גאָר

קולאַקעס: פויסטן. געבן קולאַקעס — שלאָגן מיט אַ פאַר־מאַכטער האַנט.

ניט שולדיק: ער ווייסט ניט, אויב אַ קינד קאָן אַזוי פּרי עסן, ער ווייסט, אַז זיינע קינדער אפילו אין צוויי שעה אַרום, — דאַרף מען מיט בייזן, מיט גוטן קוים איינבעטן צום איבערבייסן!

חיימ'קע גייט איבער דער גאַס און זינגט:

„פּרישע... בייגעלאַך... ווייכינקע זעמעלאַך... שיינעטשקע... וואַרעמע!...

אַ פּריש, ווייך קול'כל איז דאָס! אַ זיס טרויעריק נגונ'דל! עס צופּט ביי דער נשמה, ווי די יעלות נאָך „כל נדרי".

„בייגעלאַך... שיינעטשקי... גוטינקע„...,

צו בייגל איז גוט?

גוט איז דאָך אפילו אַ פּראָסט שטיקל ברויט נאָך אַ טאָג הונגערן! בייגל מיט זעמל איז נאָך בעסער! טעם גן־עדן דאַרף עס זיין! וואַרעם זיינען זיי נאָך! די פּאַרע הויבט זיך פון זיי און גלעט איבער'ן פּנים.. א ריח האָט עס — אַ טויטן קאָן עס אויך אויפריייסן!

עס ברעכט אים דער שלונג; ער וואַרגט זיך מיט דער תאוה.

אי, וואָלט ער כאָטש איינעם אָנבייסן!

יעלות (יאַלעס): אַ נאָמען פון אַ תפילה, וואָס ווערט געזאָגט ערב יום כפּור ביינאַכט נאָך כל נדרי. יעדער זאַץ פון דער תפילה הויבט זיך אָן מיטן וואָרט „יעלה", עס זאָל אַרויפגיין — די תפילה זאָל אַרויפגיין אין הימל פאַרן כסא הכבוד.

כל נדרי (קאָל נידרע): די הויפּט תפילה פון ערב יום כפּור. צוליב דער תפילה רופט מען דעם אָוונט מיט'ן נאָמען כל נדרי.

פּאַרע: דער רויך, וואָס קומט אַרויס פון אַ וואַרעמע זאַך.

תאוה (טייווע): אַ שטאַרקער באַגער, גלוסטונג.

די ליפּן עפּענען זיך... די נאָז־לעכער צעציען זיך. . . די שווארצע ציינער טוען א ציטער.

„ניין!. . . אסור חזיר!“. . . ער האָט נאָך גאָר ניט געלייזט! אין דער היים ביים בעקער איז פאַראַן אַ זיפּ פול מיט שטיקער ברויט. . . אז ער וועט קומען מיט פּ ד י ו ן, וועט מען אים מסתמא געבן פון דאָרט.

ער גייט און ציילט שבחים פון געבעקס! „גוטינקע... פרישינקע... וואַרעמע... ווייכענקע“...: אַנדערע בעקער־אינגלאך זינגען און ער זינגט, נאָר אלע זינגען שלעפעריק איינעסנדיק; זיינס אָבער ציט אויערן, רייסט די נשמה; ער זינגט — ניט איינצורייידן; ער זינגט ערנסט.

צי ווייסט דען עמעצער נאָך אַזוי ווי ער די שבחים פון געבעקס?

ערנסט זינגט ער, פון האַרץ אַרויס. עס צעגיסט זיך אין דער לופט און צעגייט זיך אין די הערצער.

פון די געלעגערם רייסט עס אויף. אז וואויל איז דעם, וואָס חיים׳קעס ניגון האָט אים אויפגעוועקט פון שלאָף: אַ גאַנצן טאָג וועט עס אים שוין ציען צו זינגען.

עס מאַכט ניט אוים, וואָס ער באַזינגט גראָד „זעמל מיט בייגל“; באזינגט דאָס נאָך וואָס ער בענקט ערנסט; א שטיק האַרץ זינגט ער ארויס און עס גיסט זיך אין הער־צער אריין, און עס טרעפט דאָרט בענקענישן. . . האָפנונ־גען. . . חלומות. . . פון אלערליי מינים.

מענטשן לויפן דורך און הויבן אָן איינהאַלטן דעם שפּאַן; עס לאָזט ניט אזוי גיך אוועקגיין.

פּדיון (פּידיען): לייזונג. געלט.

נעבן חיים׳קען שטייט א ג ע ז ע מ ל. זינגען איז א גרויסער כח.

זינגען אָבער האָבן ליב נאָר זאַטע. זאַטע דאַרפן קיין געבעקס ניט קויפן. דעם הונגעריקן קריכט קיין געזאַנג ניט אין קאָפּ אַריין.

„פרישע. . . ווארעמקע. . . זעמעלאך !". , ,

נאָר די זעמעלאַך זיינען שוין אָפּגעקילט, חיים׳קע האָט אַרום זיך א היבשן עולם, אָבער קיין פּדיון גאָר ניט.

וועט דניאל דער בעקער צופרידן זיין ?

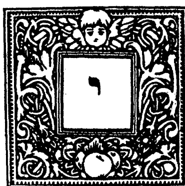
א געזעמל : א גרופּע, א פארזאמלונג פון מענטשן.

פראגן

ווענען האבן די בעקער איננלאך אויפגעוועקט פון שלאָף ? וואָס פאַר אַן איינדרוק האָט דאָס געזאַנג פון די בעקער איינגלאך געמאַכט אויף די מענטשן ? וואָס פאַר אַן איינדרוק האָט חיים׳קעס געזאַנג געמאַכט ? פאַרוואָס ? פאַר־וואָס איז חיים׳קעס זינגען געווען אַזוי עכט ? וואָס טוען די מענטשן, וואָס גייען אים פאַרביי ווען ער זינגט ? פאַרוואָס העלפט אים זיין געזאַנג ניט צו פאַרקויפן די זעמעל ?

צוויי חברים

אַסקע און יאָסעלע זיינען געווען צוויי שכנים און תלמידים אין איין שול. יאָסעלע איז געווען געקליידט שענער פון אַלע קינדער אין שטאָט, ווייל זייִ־נע עלטערן זיינען געווען די רייכסטע אין שטאָט, און יאָסקע איז געווען דער בעסטער תלמיד אין שול.

אַז יאָסעלע פלעגט גאַנץ פרי אַרויסגיין אָנגעטאָן אינם נייעם טולופל, שטיוועלאַך—אויף צו שפיגלען זיך אין זיי, אַ גוטן לעדערנעם ראַנצן־טאַש, מיט אַ פריילאַך האַרץ און מונטער געזיכט, פלעגט אים יאָסקע נאָכקוקן דורכן פענצטערל, פלעגט וואַרפן אַן אויג אויף זיינע אַלטע, צע־ריסענע קליידער, אויסגעדרייטע שטיוועלאַך, אומעטיקע פאָטער און מוטער און פלעגט זייער מקנא זיין דעם אויס־געפוצטן חבר.

אַזוי איז געווען אויף דער גאַס, ביז צום חדר.

אין חדר אָבער איז שוין יאָסקע געווען דער מיוחס.

און יאָסעלע פלעגט זען, ווי דער לערער האָט אַזוי ליב יאָסקען. די בעסטע באַלן כאַפּט ער אויס; אויף וואָס מען פרעגט אים, האָט ער גרייט אַ תשובה אויף דער צונג. און עס פלעגט אים אָננעמען אַ פאַרדרוס: פאַרוואָס? אַזאַ

טולופל: פוטערנער אויבערראָק.

*) די איינציקע קינדער דערציילונג וואָס שטיינבערג האָט געשריבן אין אידיש.

קבצן ?! אזא אָפּגעריסענער ?! שענער וואָלט דאָך פּאַסטן, איך זאָל האָבן די גוטע באַלן! מיך זאָל דער לערער גלעטן איבערן בעקל!

די קינדער פלעגן זיך איינס־ס׳אַנדערע מקנא זיין. פון דער קנאה איז געוואָרן אַ שנאה. אָפּטמאָל פלעגן זיי זיך אָפּשטעלן אויף דער גאַס און זוכן אַ צופאַל, דורכצו־פּאַטשן זיך.

איינמאָל איז יאָסעלע אַרויסגעגאַנגען פּאָרויס, און האָט זיך אַוועקגעשטעלט וואַרטן אויפן חבר. ווי ער האָט אים נאָר דערזען פון ווייטן, האָט ער אים אָנגעהויבן רופן: אָפּגעריסענער!

— קעלבל! — האָט אים יענער אָפּגעצאָלט.

— באָרוועסער!

— קעצענער מח!

אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — די קינדער האָבן זיך דער־נענטערט מיט די פויסטן אין דער לופט.

— אַ נו, פּרוב, הייב־אָן!

— אַ נו, פּרוב, ריר מיך אָן!

בייביידע האָט געברענט אַ פייער אין די אייגעלאַך, נאָר יעדערער האָט געוואָלט אי שלאָגן דעם חבר, אי בלייבן אַ גערעכטער. דערפאַר האָט יעדער פון זיי געוואָלט זיין — נישט דער אָנהייבער.

— נו, אָט האָב איך דיך אָנגערירט.

— און אָט האָב איך דיר אַ ציפּ געטאָן.

און נישט צו וויסן, ווער ס׳האָט באמת אָנגעהויבן — האָבן זיך ביידע חברים באַלד געפונען אין מיטן געשלעג. יאָסקע האָט אַריינגעשטעקט די הענט אינם חבר׳ס לאַצן פון טולופּל. יאָסעלע האָט זיך געוואָרפן אויפן חבר׳ס העפטן מיט די גוטע באַלן. פון דאָרט זיינען זיי זיך פאַר־

קראַכן אין די פּנים׳ער.ביידע האָבן זיך אַרומגעכאַפּט, ווי אמת׳ע גוטע פריינט, און האָבן איינס־ס׳אַנדערע געוואָרפן פון די פיס. קייקלענדיק זיך אויף דער ערד, האָבן זיי זיך נאָך געריסן און געביסן און האָבן נישט באַמערקט, ווי פון דערווייטן לויפט אָן אַ פאַעטאָן מיט דריי פערד. אָט־אָט פאָרט ער אויף זיי אַרויף.

— שטיי ! ! אוי־אוי ! — האָבן צוקוקער אין איין קול געשריען.

נאָר די קינדער האָבן קיין געשרייען נישט געהערט, אויסער זייערע אייגענע, און פערד פאַרשטייען נישט קיין אידיש.

אַז מ׳האָט זיי אויפגעהויבן פון דער ערד אין חלשות, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ביי איינעם איז אַ צעבראָכענער פוס, ביים צווייטן אַ צעבראָכענע האַנט. מ׳האָט זיי ביידן אַוועקגעפירט אין שפּיטאָל און אַוועקגעלייגט אין שכנות־דיקע בעטלאַך — איינעם קעגן צווייטן.

אַז יאָסקע האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער זיך אַרומגעקוקט פאַרוואונדערט : ווער זיינען עם די הויכע ווענט ? ווי קומען אַהער יענע גרויסע פענצטער ? ווער זיינען די מיידלאַך אין ווייסע פאַרטוכער, וואָס שוועבן אַרום פון בעטל צו בעטל און לאָזן אומעטום אַזאַ שמייכעלע ! ?...
וואו איז ער ? אַ חלום איז דאָס ? און אפשר איז ער אויף יענער וועלט, אין גן־עדן ?

ער פּרוּווט אַ ריר טאָן מיט דער האַנט, און... אוי, אַ ווייטיק !

אויסגעדרייט דעם קאָפּ אויף אַ זייט, האָט ער דערזען

פאַעטאָן : קאַרעטע.

דעם חבר אַ בלייכן און האָט זיך דערמאָנט אָן אַלץ, וואָס ס'איז פאָרגעקומען. ער האָט זיך אָנגעשטויסן, אַז דאָ איז אַ שפּיטאָל.

עס האָט זיך אים פאַרוואָלט אויפהייבן אַ פויסט אַקעגן יענעם, נאָר — אוי! וואו איז די האַנט? אוי, אַ ברעכע־ניש דאָס איז!

ער האָט זיך צעוויינט. ער וויל פרעגן, וואו איז זיין פאָטער, זיין מוטער, די שוועסטערלאַך? נאָר ער האָט זיך דערמאָנט, אַז דאָ, אין שפּיטאָל, לאָזט מען קיינעם נישט אַריין צו די קראַנקע. אַ פרעמדער איז ער דאָ. אַלץ און אַלע זיינען אים דאָ פרעמד, אַ חוץ אָט־דעם, וואָס ליגט אַקעגן אים.

ער האָט זיך נאָך מער צעוויינט. אויף זיין געוויין האָט זיך געהערט אַ כליפּען פון דעם צווייטן בעטל. אפּנים, יענער האָט זיך אויך דערפילט דאָ פרעמד.

באַלד איז אויסגעוואַקסן נעבן זיי איינע פון די ווייסע מיידלאַך, וואָס שוועבן דאָ אַרום, און האָט איינגעטיילט דעם — אַ שמייכל, יענעם — אַ גלעט איבערן בעקל.— רואיק—זאָגט זי—קינדערלאַך, ליגט רואיק! מען דאַרף נישט וויינען, אין עטלאַכע טעג אַרום וועט איר דאָך געזונט!

אין אָנפאַנג פלעגט יאָסקע נישט קאָנען ליידן אויף זיך די האַנט פון יענעם ווייסן מיידל. ער האָט געבענקט נאָך דער מוטערס האַנט, נאָך אַ שמייכל פון זיינע שוועס־טערלאַך. נאָר שפּעטער, אַז ס'האָט געטראָפן דאָס ווייסע מיידל האָט אָן אים פאַרגעסן, האָט עס אים געקרענקט, און גליקלאַך איז ער געווען, אַז אים איז צוגעפאַלן מער אַ שמייכל, ווי אַנדערע קראַנקע. ער האָט אָנגעהויבן בענקען נאָך די ווייסע מיידלאַך.

— די ווייסע מיידלאך האָבן אונזביידע גלייך ליב,— טראַכט ער זיך — ווען זיי קומען צו מיר, פאַרגעסן זיי אויך נישט דעם חבר.

עס איז געקומען פרייטיק. דער וועכטער איז אַריינגעקומען און האָט זיי ביידן אַנגעטאָן אַ נייע הלבשה, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ העמד — און שוין. דאָס ערשטע מאָל האָט זיך יאָסקע דערזען אין אַ הלבשה גלייך מיט יאָסלען.

און דאָס ווייסע מיידל קומט אָפט צו זיי צו, און לויבט זיי ביידן פאַרן דאָקטאָר:

— טייערע קינדערלאַך! זיי פאָלגן אַזוי! און וואָס פאַר אַ חכמים דאָס זיינען!

דאָס ערשטע מאָל הערט יאָסעלע, ווי מען לויבט אים גלייך מיט יאָסקען.

אין דער זעלבער פאַלאַטע איז געלעגן אַ קראַנקער אין גרויס היץ. ביי אים אויפן ברעטל איז געווען אָנגעשריבן: פערציק מיט אַכט צענטל. דער קראַנקער האָט גערעדט פון פייער, געקריגט זיך מיט דער גאַנצער וועלט. די וועכטער האָבן זיך נישט געפּאַסט פאַראַנאַנדער. דאָס ווייסע מיידל איז געשטאַנען איבער אים אַ פאַרזאָרגטע און האָט אים געלייגט אַ פענכער אייז צום קאָפּ.

און דער קראַנקער קריגט זיך מיט דער גאַנצער וועלט, מיט עפּעס איינעם, וואָס קיינער זעט אים נישט... פּלוצלונג הייבט ער אויף די האַנט אין דער לופט... קליפּה!— שרייט ער — אַוועק פון מיר!... עס הערט זיך אַ קנאַק איבער דער פאַלאַטע... אַ געשריי!.. דאָס ווייסע מיידל פאַלט אויף דר'ערד באַגאָסן מיט בלוט. דער קראַנקער

פאַלאַטע: אָפּטיילונג.

האָט איר פון היץ אַזאַ פּאַטש געגעבן.

דאָס ווייסע מיידל איז אַרוים פון דער פּאַלאַטע. קראַנ־קע האָבן זיך אויפגערעגט. יאָסקע מיט יאָסעלען קריצן מיט די ציינער. ווען זיי זאָלן קאָנען, וואָלטן זיי דעם קראַנקן צעביסן, צעריסן פאַר כעס.

זיי האָבן זיך ביידע אַזש צעווײנט פון צאָרן.

— אַ מכה וועט ער זי שוין זען נעבן זיך! — טרייסט זיך יאָסעלע, און זאָגט עס צו זיך אויפן הויכן קול.

— נישט קראַנק איז ער אַליין זיך צולייגן דעם פּענ־כער! — איז זיך אויך יאָסקע נוקם.

נאָר באַלד נאָכדעם האָט זיך ווידער געוויזן דאָס ווײ־סע מיידל — שוין אָפּגעוואַשן פונם בלוט, מיט אַ געשוואָ־לענער באַק. זי האָט זיך ווידער אַוועקגעשטעלט ביים קראַנקן, פּאָרזיכטיק פאַריכט דעם פּענכער אויפן קאָפּ, גע־מאָסטן די היץ, און אַז זי האָט אַרויסגענומען דעם טערמאָ־מעטער, האָט זי זיך פאַרקוקט אויף אים. צוויי טרערן האָבן זיך אַרויסגעקייקלט פון אירע אויגן.

יאָסעלע מיט יאָסקען האָבן זיך ברוגז'ערהייט איבער־געקוקט.

— דאָס ווייסע מיידל איז אַ מלאך — האָט זיך בא אײינעם אַרויסגעריסן פון מויל.

— זי האָט אונז אַלע אַזוי ליב! — זאָגט דער צווײ־טער.

אַ גאַנצע נאַכט נאָכדעם האָבן זיך יאָסעלען געחלום'ט ווייסע מלאכים מיט געשוואָלענע באַקן און פּערל פאַלן זיי פון די אויגן.

אין דערפרי האָט ער זיך אויפגעכאַפּט, אַרומגעקוקט און דערזען, ווי באַם חבר איז די דעק אַראָפּגעפאַלן. יענער

מאַטערט זיך זי אויפצוהייבן, נאָר דער פוס איז אים אַזוי באַנדאַזשירט, אַז ער קאָן זיך קיין ריר נישט טאָן.

יאָסעלע האָט אויסגעשטרעקט דעם פוס און אויפגעהויבן מיט אים די דעק. יענער האָט מיט בליצנדיקע אייגלאַך אויף אים געקוקט.

שפּעטער מיט אַ שעה האָט זיך יאָסעלען געוואָלט אַ טרונק. נעבן אים איז געשטאַנען אַ פלעשל קעפיר, נאָר ער האָט מיט דער קראַנקער האַנט נישט געקאָנט דערלאַנגען דערצו. ער האָט נאָר געקוקט אַהין מיט דורשטיקע אויגן און באַלעקט די פאַרטריקנטע ליפּעלאַך.

יאָסקע האָט זיך אָנגעשטויסן. ער האָט אויסגעשטרעקט די האַנט און דערלאַנגט דעם חבר דאָס פלעשל קעפיר.

יענער האָט אים אָפּגעצאָלט מיט אַ פריינטלאַכן שמייכל.

— יאָסקע! — הייבט יאָסעלע גלייך אָן — ווייסט וואָס איך טראַכט? אַז איך וועל אויסוואַקסן, וועל איך דאָך מסתמא זיין אַ רייכער! נו, וועל איך אויסבויען אַזאַ שפּיטאָל.

— און איך, יאָסעלע, ווייסט וואָס? איך וועל אויסוואַקסן אַ דאָקטאָר! טאַקע אין דיין שפּיטאָל!

— יאָ, יאָ! און מיינע מיט דיינע שוועסטערלאַך וועלן מיר מאַכן פאַר ווייסע מיידלאַך. יאָ, יאָסקע?

— יאָ, יאָ! אַזוי ווי אָט אונזערע פון דאַנען!

אוןביידע חברים האָבן פאַרפירט אַ שטילן ליבלאַכן פלוידער, ווי צוויי פייגעלאַך אויף איין צווייגל, און האָבן זיך גענומען וואַרטן, ביז זיי וועלן גרויס ווערן.

פראגן :

מיט וואָס האָט זיך יעדער פון די צוויי איינגלאַד איבער־גענומען? וואָס האָט זיי צעטיילט און געמאַכט פאַר שונאים? וואָס האָט זיי די שנאה געבראַכט? וואָס האָט זיי געמאַכט פאַר גוטע פריינט? וואָס האָבן זיי געלערנט פון דער נוירס אין שפּיטאָל?

אַ פּאָר באַמערקונגען וועגן דער רעדאַקציע:

אין הסכם מיט'ן ציל, וואָס דער שולן־קאָמיטעט האָט זיך געשטעלט מיט דער אויסגאבע פון דער קלאסיקער ביבליאָטעק, איז דער אויסוואל פון מאטעריאל פאר דעם ביכל באזירט אויף די פאָלגענדיקע יסודות : א. די ליטעראריש קניסטלערישע קוואליטעט. ב. די כאראקטעריסטישקייט פון דער זאך פאר יהודה שטיינבערג'ס שאפן. ג. די צוגענגלאכקייט פון דעם מאטעריאל פאר קינדער פון איבער צוועלף יאָר, וואָס האָבן באַזוכט אַ אידישע שול וויניקסטנס פון דריי ביז פיר יאָר.

בײַם רעדאַגירן דעם מאַטעריאַל זיינען ענדערונגען אין שפּראַך און סטיל געמאכט געוואָרן נאָר דאָרט, וואו עס איז דורכאויס נויטיק געווען און מיט גרויס פאָרזיכט עס זאָל זיך ניט פארלירן אַפילו אַ טראָפּן פון שטיינבערגן.

בײַם אויסקלייבן וואָס און אויך ווי צו דערקלערן האָב איך זיך אין גאנצן געשטיצט אויף מיין דערפארונג אלס לערער מיט אמעריקאנער אידישע קינדער. אָפּטמאָל האָב איך מותר געווען אויף דער אידיאמאטישקייט פון דער שפּראך, כדי ניט צו דארפן מאכן א דערקלערונג אויף דער דערקלערונג און כדי עס זאָל די קינדער זיין פאַרשטענדלאַך. די דערקלערונגען און אָפּטייטשן זיינען הויפּטזעכלאך געצילט פארשטענדלאך צו מאכן דעם טעקסט. דאָרט וואו עס זיינען פאראן אייניקע ניואנסן פון א וואָרט אָדער באגריף איז אונטערשטראָכן דער ניואנס וועלכן שטיינבערג האָט אין דעם געגעבענעם פאל גענוצט.

די דערקלערונגען און אָפּטייטשן דערשיינען אויף יעדער בלאַט אָבער אָן באַמערקונגען, ווי ציפערן אָדער שטערנדלאַך, אין טעקסט. די אָנווייזונגען אין טעקסט זיינען אויסגעלאָזן געוואָרן כדי די הנאה פון יענע לייענער וואָס נויטיקן זיך ניט אין די דערקלערונגען זאָל ניט געשטערט ווערן. די דערקלערונגען זיינען אָבער געגעבן אויפן זעלבן בלאַט און ניט צום סוף פון יעדער דערציילונג אָדער גאָר צום סוף פון בוך, כדי די, וואָס מוזן זיך באַנוצן מיט

זיי זאָלן דאָס קאָנען טאָן מיט וואָס ווייניקער איבעררייס, וואָס שטערט דעם אינטערעס און גענוס פון לייענען.

די פראגן צום סוף פון יעדער דערציילונג באצוועקן צו דינען אלס אנרעגונג פאר די לייענער צו פארטראכטן זיך וועגן דאָס גע־לייענטע.

טעותן און געוויסע פעלער האָבן זיך אודאי אריינגעכאפּט אין דעם טעקסט ווי אין דער רעדאקציאָנעלער טייל. מיר וועלן דעריבער מיט דאנק אויפנעמען יעדע אנווייזונג אויף אזעלכע חסרונות מצד דער קריטיק און מצד די חברים לערער און זיי אויסבעסערן אין דער צווייטער אויפלאגע.

ש. ש.

ביבליאָגראפיע

פון שטיינבערג׳ס אידישע כתבים איז דאָס די ערשטע זאמ־לונג, עס זיינען אָבער דערשינען אין אידיש די פאָלגענדיקע אי־בערזעצונגען פון העברייאיש:

1. חסידישע מעשות איבערזעצט פון ב. ק. מיט א פאָר־רעדע פון ש. זעצער. אין שומינס וועלט ביבליאָטעק.

2. אין יענע צייטן איבערזעצט פון ב. ק. — אין שומינס וועלט ביבליאָטעק.

3. אין יענע צייטן איבערזעצט און געקירצט פאר יוגנט פון ב. עפּעלבוים, פארלאג קולטור ליגע.

4. מעשהלאך, קינדער מעשיות, איבערזעצט פון ב. עפּלבוים, פארלאג בלומען 1921

5. ראָזשינקעס מיט מאנדלען, קינדער מעשיות איבערזעצט פון ש. שאפּיראָ. מייזעלס פארלאג, ניו יאָרק.

אינהאַלט: